

భారతి

జనవరి 1968

1130
H

వ్యవస్థాపకులు

దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులు

వెల ఒకరూపాయి

Rev
19.1.68

భారతి

మా స ప త్రి క

క ి య త్రి య శం ధ డి

8801

1130
4

సంపాదకుడు:

శివలెంక శంభు ప్రసాద్

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20

జనవరి 1968

సంపుటము : 45 :

: సంచిక 1 :

విశ్వానంద

విశ్వానంద

విషయానుక్రమణిక

జనవరి 1968

ముద్రాణం	శ్రీ చందూ	1
ఎడమవర్తి పునర్దత్త తామ్రశాసనము	శ్రీ మునునూరి సాంబశివరామమూర్తి	8
వతనం అంచన	శ్రీ జి. భాను	29
తెలుగు నిఘంటువులలో		
దేశ్యపదములపై చిన్నమాపు	శ్రీ భాగవతము రామారావు	39
ఒక్కజీవితం మిగుల్పు	శ్రీ పి. కుమారస్వామి	46
'రాధాకృష్ణ విలాసము'	శ్రీ మేడిచర్ల నాగరాజు	48
రాయలసీమ మాణిక్యము	శ్రీ శంగిరాల వేంకటసుబ్బారావు	54
సంస్కృతి	శ్రీమతి బి. వి. యస్. అమృతవర్తి	67
కృష్ణకావ్య క్రొత్త తెన్నులు	శ్రీ రామమోహనరావు	82
సాంఘిక నవల - సమాజము	శ్రీ కొంకలూరి ఇనాక్	91
గ్రంథవిమర్శలు		98

శ్రీ విషయానుక్రమణిక

స్వ విషయము

“భారతి”కి 45 వ సంవత్సరము ఆరంభమైనది. నాలుగు దశాబ్దములు పైగా నిరాఘాటముగా సాహిత్యసేవ చేయగలిగినందుకు “భారతి” గర్విస్తున్నది. అనందిస్తున్నది. ఇక ముందుకూడా ఇతోధికముగా సాహిత్యసేవ చేయగలనను దృఢనిశ్చయముతోను, దృఢసంకల్పముతోను వున్నది. ఆ సంకల్ప సాధనకు రచయితల సహకారము పూర్తిగా లభించగలదని ఆశిస్తున్నది. సహకరించిన వారందరికీ కృతజ్ఞత తెలుపుతున్నది.

ఋతుచక్రం

శ్రీ చందూ

మధురమైన యౌవనం లా

వసంతం కరిగిపోయాక—

తీక్షణమైన ప్రాణవయఃప్రకోపంలా

గ్రీష్మం ఒక వెలుగు వెలిగక—

కడగండ్లతో కాగిలింతలతో హోరాహోరి పోరాటంలా

వడగండ్ల వానల జోరు తగ్గాక—

అనుభవాలతో ఆలోచనలతో నెరిసిన తలలా

శారదాభ్రం తెల్లమొహం వేశాక—

గత స్మృతులతో ఆనందోద్వేగాలతో

కన్నీరు జారే పొద్దువాలిన పెద్దాయనలా

హేమంతం మంచు ముత్యాలు రాల్చాక—

శిథిలాంగాలతో, చితికిపోయిన జవనత్వాలతో

రాలిపోతున్న కేశదంతాలతో,

అస్తమిస్తూన్న సూర్యుడిలా వంగి,

ఆరిపోతున్న దీపంలా వణికే

జరాగ్రస్తమైన అర్చకప్రాణిలా

శిశిరం పతజ్జీర్ణనర్లవథం వెంట

పాపం చేసిన వాడిలా భయ విహ్వల నీక్షణాలతో

వదుతూ లేస్తూ వస్తుంది.

*

*

*

హేమంతంతోనే వేగలేకపోయిన జనం

పులిమీద పుటలా—శిశిరం వచ్చిందనగానే

శితజ్వరం వచ్చినట్టుగా

హిమాలయంవచ్చి యింటిమీద వాలినట్టుగా

పండు ముదుసలిదనం ప్రాప్తించి నట్టుగా

గజగజలాడిపోతారు.

అవకాశాలేని ఆశల్లా,
కాలం తీరిన కశేబరాల్లా,
దారం తెగిన గలిపటాల్లా,
పండుటాకులు రాలిపోతాయి—

అప్పులపాలై అస్తులమ్ముకున్న అగ్రహారీకుల్లా,
నెలఖరు రోజుల్లో గొరెతోక గుమాస్తాల్లా,
విరాగుల్లా, యోగుల్లా, జడుల్లా
తరువులు నిర్వికారంగా నిలుచున్నాయి—
సిగ్గు విడిచి నగ్గుంగా నిలుచున్న స్త్రీలా
ప్రకృతి చూడటానికి జాగువు కల్గిస్తుంది—
వియోగంలో ప్రేయసీ ప్రియుల్లా
లేటయిన రైలుబండికోసం ప్రయాణీకుల్లా
ప్రజలు సూర్యోదయంకోసం
కాచుక్కుర్చుంటారు—

కసాయివాడు చర్మం వలిచి, విడచిపోయిన గొడ్డుచుట్టా,
సంతోషంతో రెక్కలాడించే రాబందుల్లా
చిన్నపెద్దా మొహాలింతింత చేసుకుని
చలిమంటచుట్టూ మూగుతారు—

ఆరు నెలలుగా జీతాలురాని బడివంతుల్లా
ప్రపంచం వసంతంకోసం ఆశతో ఎదురు చూస్తుంది !

ఎడలుపల్లి పునర్ద్విత తామ్రశాసనము

శ్రీ ముసునూరి సాంబశివరామమూర్తి

తూర్పు గోదావరిజిల్లా, కాకినాడ తాలూకా, పెను మల్లి గ్రామమున చిరకాలము క్రిందట శ్రీ దంతులూరి సూర్యనారాయణరాజుగారికి వారి పాటిపెరటిలోని యిటుక మాలిలో ఈ తామ్రశాసనము దొరికినదనియు, ఆ కాలమున పెద్ద లోకరు దీనిని తీసికొని వెళ్లి, కొంతకాలమైన తరువాత తిరిగి యిచ్చినేసిరనియు, ఆ నాటినుండియు నిది వారింటనే భద్ర నలుగురిచేయుండియు మధ్యకాలమున యొకసారి దొంగల జేబిక్కుటచే నీ శాసనపు టేకులు మెలికలు తిరిగిన స్థితిలో తిరిగిదొరికినవియుజెప్పి ఈ శాసనము ప్రచురణార్థము వాకు గౌరవపురస్కరముగా నప్పించియున్నారు. ఆ టేకుల తగువిధమున బాగుజేసి పునఃప్రతిబింబముల దీసికొని తిరిగి శాసనమంతయు రాజుగారికి అప్పగించియుంటిని. ఈ శాసన ప్రచురణకాశమును గల్పించిన శ్రీ దంతులూరి సూర్యనారాయణరాజుగారికి, వారి మిత్రులకును నా కృతజ్ఞతాభివందనములు.

శా స న స్థి తి

శాసనమంతయు సంపూర్ణముగానే యున్నది. రాజముద్రికతోగూడిన కడియమును గలదు. టేకులన్నియు ఎండుటాకులవలె మెలికలు తిరిగినవి. కొన్నిటిపై గునవపుసొల్లు గలవు. కొన్నిటేకులందు రెండువైపులకును రంధ్రములున్నవి. మహాకొన్నిట చాంచొల్లు గోతులు పడుటచే అక్షరములు గుర్తించరాకున్నవి. రాగి కడియము నలుకబడలేదు కాని రాజముద్రిక కడుగుభాగమున గొంతయును, రెండు టేకులవరము (కుడివైపున) ఆరు అక్షరములుగల భాగమును నలుకబడినవి. ఆ నలుకబడిన ముక్కలు రెండును పూర్వకాలమందే అనవరము వెంబడిని వేరు విధమున నుయ్యోగించబడినవి.

శాసన స్వరూపము

ఇది తొమ్మిది టేకులుగల సంపూర్ణ శాసనము. టేకులు $22\frac{1}{2} \times 11$ సెం. కొంత గరిగి, ఎడమవైపునగల 2 సెం. మీ. దూరమందున 2 సెం. మీ. వ్యాసముగల రంధ్రములద్వారా 16 సెం. మీ. వ్యాసము $1\frac{1}{2}$ సెం. మీ. ఉపవంశ రాగి కడియముచే జక్కగా బంధించబడియున్నవి. అందుచే శాసనము దాటాకు సాత్తమువలె ముడిచి యుంచుటకును, అనవరము వెంబడిని టేకులవిప్పి తిప్పి జదువుటకును అనువుగా నున్నది. ప్రతి టేకునకును బట్టును గొడుగు జవయున్నది.

రా జ ము ద్రి క

ఈ ముద్రిక శాసనపు టేకులను బంధించిన రాగి కడియపు రెండుకొవలును అతికింపబడిన రాగి కడ్డిపై నున్న కర్ణిగ్రామున ఉబ్బెత్తుగ సోతబోయబడినది. ఆ కర్ణికవ్యాసము 8 సెం. మీ. దానికి చుట్టును జవ కందు.

ఆ ముద్రిక మధ్యభాగమున కుడిమోమై నిలిచి యున్న వరాహరాజమును, దానికి పైభాగమున సామాజ్య చిహ్నములైన శ్రీతర్జుణము, దానికిరువైపుల రెండు చామరములు, వాటిపై ఎడమవైపున చంద్రవంశ. కుడివైపున వతుర్తళపువ్వుము ఆ ప్రక్కను నెమలి పంథము. వరాహమునకు వెనుకవైపున శంఖము, మకరతోరణము, కనకదీపరంధ్రము, ముఖమున కెదురుగ సామాజ్య కనకదండము, కనకదీపరంధ్రము, వరాహమునకు పై భాగమున అడ్డముగా బరుండబెట్టిన అంకుశము క్రింది భాగమున హేము (సింహాసనము), దానికి దిగువ 'శ్రీ తి.....' అను అక్షరశ్రేణి (మిగిలిన అక్షరములుగల భాగము

నశికివేయబడినది) గరిగిన సంపూర్ణసామాజ్య చిహ్నము లన్నియు ఉద్భవుత్వన పోతపోయబడినవి.

కా న న భా ష

కాననభాషయంతయు సంస్కృతము. గద్య వ్యాకృతము. అందు వివిధ ఛందములు, ఉపజాతులు గూడ వాడబడినవి. అయితే దానన్తలము, దాని ఎల్లలు సంపూర్ణముగా తెలుగునే వ్రాయబడినవి.

కా న న లి పి

వదనాకండన శతాబ్దపు సంధికాలపు లిపి. ఇది వాగమకాసనుని సంహితద్వర్ణ నిర్ణయమునకు సరిపడునని తోచును. అంతకు ముందుగల చాళుక్య వేంగీ కానన లిపికిని, ఆ తరువాతి 13-14 శతాబ్దముల కాకతీయ రెడ్డిరాజుల హళికన్నడ లిపికిని పూర్తిగా భేదించియున్నది. అక్షరములు గుండకత్తున వరుస వ్రాయబడక బ్రతియక్షరమున్ను వ్రటువగల ప్రతివోటను (తుంచి (అపి) తిరిగి మొదలుపెట్టుటచే నందులేల్పుడి పుల్లల నతుకపెట్టి నట్లున్నవి. దీనికితోడు చాలవోట్ల రంధ్రములు, గోతులు ఏర్పడి యుండుటచే చాలవోట్ల అక్షరములు గుర్తింప నలవిగాకున్నది. ఈ లిపియందు బాగుగా గమనింప దగిన యక్షరములు చాల గలవు. అ, ఇ, ఉ, త: థ, ది, ధ: చ, బ: వ: ష, ఘ: ట, డ, ద: య, మ: అక్షరములును; క్క: ష్శ: ణ, బ, ష, వ, ఏ, ఏ, ద్విత్వములును వాటి సంయుక్తములును, వ్రటునుడియు మొదలగునవి.

ఇతర కాననములందువలెనే దీనియందును పూర్ణబిందువుపై నను, 'ర'కార సంయుక్తమునకును, విసర్గసంధులందును తరువాతి యక్షరముల ద్విత్వము గావించుట గలదు. ఉ: అచ్చిక శబ్దములైన వేంగీ, మంగీ, చంద్దల మొదలైనవి: సాంస్కృతికములైన నందన, మంద్రిర, కాంత: నిరంతరాలు: నిర్విక శేషభిమాజ్ఞా వాదులు: తట: శ్చలావీక: విష్ణుయ్యకావ్య మొదలుగా గలవి.

ఈ కాననపు మొదటి తేకు మొదటి పుట యందే అక్షరములుగాని సాంకేతికములుగాని లేవు.

మిగిలిన 17 తోను మొత్తము 200 పంక్తులు గలవు. అఖరున లేఖాచార్యుని పేరుమాత్రము గలదు.

కానన విషయములు

1. 1-23 పంక్తులు దాతవంశమునకు మూలపురుషులైన చంద్రవంశపు రాజులు (పురాణ పద్ధతి) 2. 24-31. కోనల విజయాదిత్యుని దక్షిణావత దండయాత్ర ఫలితము 3. 32-38 చాలుక్య విష్ణు వర్ణనుని రాజ్యసంపాదన 4. 38-44 చాలుక్యవంశ(వంశీ(మార్జీక): 5. 45-88 చాలుక్య వంశ చరిత్ర: 6. 89-107 బేత విజయాదిత్య వంశానుక్రమణిక. మూడవ విజయాదిత్యుని వల్లభి శేక కాలము 7. 110-115 వట్టమహిషీ గుణ వర్ణన: 8. 115-134 విష్ణువర్ణనుని గుణ వర్ణన 9. 135-144 త్రికోచన వల్లభుని దానము-(శ్రీ విష్ణు వర్ణనుని పునర్వర్త తామ్ర కాన నము, 10. 145-178 దాన ప్రతిగృహీతల వామధేయములు - గోత్రములు-భాగములు: 11. 178-193 దానన్తలము-దాని ఎల్లలు 12. దాన ఫలితములు 193-198. 13. పునర్వర్త కాలము 198-199: 14. లేఖాచార్యుని వామ ధేయము 200.

కా న నా ను వా ద ము

1. 1-23 లక్ష్మీదేవికి భర్తయై నమన్త తోకవలలకు బ్రభునైన శ్రీ మహావిష్ణువు వాభి కమ లమునుండి వేదనిధియైన బ్రహ్మయు, అతనికి మానస పుత్రుడైన అగ్రియు, వానికి సకల జన నేత్రా నందకరుడై, నముద్రునకు మిత్రుడై, వంశకరుడై, మహేశ్వరునకు తిరోభూషణుడైన చంద్రుడును: ఆ జగజ్జ్యోతికి బుద్ధిమంతుడైన బుధుడును, వానికి పురూరు చక్రవర్తియు, (ఆ క్రమమున) అయువు, నహుషుడు, యయాతి, పూషుడు జన్మించిరి. ఆ పూషుడు తన తండ్రియైన యయాతికి సంభవించిన వార్ధక్యమును పితృభక్తితో స్వీకరించి, తన నిండు యౌవన మాతవికర్చించి యశ్వినరాజుకుడయ్యెను. అతనికి జనమేజయుడు, వానికి ప్రాభితుడు (ఆ క్రమమున) నైన్యయాతి, దేశానకుడు, క్రోధాననుడు, దేవకి, అజాకుడు, దృక్షకుడు, మతినరుడు, కాత్యాయనుడు:

నీలుడు, దుష్టుడు, భరతుడును జన్మించిరి. ఆ భరతుడు జాబ్బానీ యమునా సంగమమున విరంతరము యూననంభముం నిల్చి, మహాకర్మమగు భరతమను పేరుగల ఆశ్వమేధమును గావించెను. (ఆ తరువాత క్రమముగ) భూమన్యుడు, సుహృత్తుడు, హస్తీ, చిరౌచనుడు, అజామిళుడు, సంవరణుడు, సుధన్యుడు, పరీక్షిత్, భీమసేనుడు, ప్రదీపనుడు, శంతనుడు, వివిశ్రవీర్యుడు, పాండరాజు అనువారలు జన్మించిరి, అతనికి కుంతి, మృదియను వారలందు సూర్య కేణఘ్నగల యుధిష్ఠిర, భీమ, అర్జున, నకుల, సహదేవులను పుత్రులు కలిగిరి. అందు విష్ణువు (శ్రీకృష్ణుడు) ఎవ్వని ప్రాణమితుడగుటకు అమరత్వమునుబిడి సిగ్గు విడిచి మానవమాత్రుడై ప్రవర్తించెనా; సౌతులతానై దాన సమయమున శివుడు ఎవ్వని అశ్లేషణమున మంగళవదుడయ్యెనో; ఎవ్వడు స్వర్గమున ఇంద్రునితోగూడ దివ్యసింహాసన మధిష్ఠించెనో, అతడే విశ్వవిఖ్యాతమైన చామను (గాంధీవమును) ధరించి అర్జునుడను పేరున లోకైకవీరుడయ్యెను. అతనికి ఆలిమన్యుడు, వానికి పరీక్షిత్, వానికి జనమేజయుడు. (ఆ క్రమమున) క్షేమకుడు, నరవాహనుడు, శతానీకుడు, ఉదయనుడును జన్మించిరి.

2. 24-31 ఆ తరువాత ఆ సంజమున ఆయాద్యా సింహాసనమున పరిపాలించిన రాజులు నిబిది తొమ్మిండు గలించగా అఱువదవవాడైన (కోసం) విజయాదిత్యుడు దక్షిణాపథమును జయింపగోరి దాడి వెడలి అందు త్రిలోచన వల్లభునిచే గీర్తికేషుడయ్యెను. అప్పటికి ఆఱవమాసము గర్భవతియగు వాతని పట్టు మహిషి మురిచేమాగ్రహారముజేరగా ఆ గ్రామ వివాసి యగు విష్ణుభట్టు సోమయాజి అమెను తన కూతువలె కాపాడెను. అమెకు విష్ణువర్ధనుడను కుమారుడు జన్మింప, రాణి అతనికి మావప్యనగ్రోత హరితిష్య గ్రోతక్రమోచితమైన కర్మం నిర్వర్తించెను.

3. 32-33 అతడు తన తల్లివలన సమస్త పుత్రాంతమును తెలిసికొని చలుక్క వర్తకముజేరి, (తన తపోదంమున) సందాదేవి, గౌరి, వినాయక, స్కంద, నారాయణ, మాతృగణముల సంత్సర్పిలఱచి. (వారి ప్రసాదమున) శ్రేతాతనత్రము, శంఖము, పింఛము, కుంతము, సింహాసనము, మకరతోరణము, కనక

దండము, గంగా యమునలు (శ్రేత, కృష్ణవర్ణ చామర ద్వయము), పాతికేతనము, పంచమహాశక్తిములు, వరాహ రాధనము మొదలగు కులక్రమాగతమైన సమస్త సామాన్య విహ్వములబోంది; కడంబులు, గాంగులు మొదలగు (శత్రు)రాజుల గెల్చి; సేతునర్మదామధ్యస్థమైన విదురక్షం యేబిడివేలు. (గ్రామములు)గల రాజ్యమేలెను. ఆ విష్ణువర్ధనునకు వల్లన వంశ సంజాత యగు పట్టుపుడేవియందు విజయాదిత్యుడు దుష్స్థునించెను. అతనికి పురికేశియు, వానికి కీర్తివర్మయు జన్మించిరి.

4. 38-48 ఇతర చాలుక్క కాసనములందుదాహృతమైన చాలుక్కవంశ సంకీర్తనాయుతమగు చూర్ణిక. ఆ వంశభూషణుడైన సత్యాశయ వల్లభేంద్రునకు సోదరుడైన కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు పదునెనిమిదేండ్లు వేంగిదేశమును పరిపాలించెను.

5. 45 88. వాని కుమారుడు జఱుసింహుడు ముప్పదిమూడు సంవత్సరములు, వాని సోదరుడు ఇంద్రరాజు ఏడు దినములు, వాని కుమారుడు విష్ణువర్ధనుడు తొమ్మిది సంవత్సరములు, అతని పుత్రుడు జఱుసింహుడు పదమూడు వత్సరములు, అతని తనయుడు కొక్కిలి (విజయాదిత్యుడు) అఱుమాసములు రాజ్యమేరిరి. అతని పెద్దన్నగరైన విష్ణువరనుడు వానిని తఱుమగట్టి ముప్పదేండ్లును, వాని కుమారుడు విజయాదిత్యుడు పదునెనిమిది సంవత్సరములు, అతని పుత్రుడు విష్ణువర్ధనుడు ముప్పదియేండ్లును, వాని కుమారుడు సరేంద్ర మృగరాట్ (విజయాదిత్యుడు) మాటయెనిమిది యుద్ధములుజేసి, వానికి సమాన సంఖ్యగల మాటయెనిమిది దేవాలయములను, షీరారామ (పాలకొంతు) ఈశ్వరాలయముతోగూడ నిర్మించి నలుబదియెనిమిది యేండ్లు రాజ్యమేలెను. అతని కుమారుడు కలినిష్ణువర్ధనుడు సంవత్సరము అఱుమాసములు, అతని పుత్రుడు గుణగవిజయాదిత్యుడు త్రిభువనాంకుశుడను పేరుగలవాడై మార్గమధ్యమందు తన్నెదిర్చిన క్షీరుడగు మంగిరాజు శిరమును ఖండించి కండుకక్రీడగావించెను. చక్రకూట కిరణపురాదులగాల్చి కృష్ణనితోగూడిన సంకీలుని జయించి, భుజబలముచే (గాంగ

రాజగు) వర్ణపుని అనుచరులతో గూడ వజీరగ్రాహము గావించి మహేంద్రునివలె నలుబది నాలుగు సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను. (ఒడంబ రాష్ట్రాధిపతి మంగిరాజు. రాష్ట్ర కూటాధిపతి ఇమ్మిడి కృష్ణుడు. వానికి పోయ మొనర్చినవాడు సంకీర్ణుడు, (అహల నిరుదాధిపతి). గంగాధిపతి భృవరాజు పిరుపమ కలివర్ణుడు. గణగ విజయాదిత్యుడు వెండురంగని పైవ్యాధిపతిని గావించి వానినే నల్లారు గార్చించి, కందుకూరును బెజవాడ గావించి, చక్రకూటము, కీంజిపురము, అదంపురము, అహలనిర్మలము దిగ్విజయముగావించుటచే అతనికి 'తీపుర మర్త్య మహేంద్రుడు' అను బిరుదుముకల్పెను.) అతని తమ్ముడైన యువరాజు విక్రమాదిత్యుని కుమారుడైన చాలుక్క భీముడు మున్నూట యజ్ఞువది (షష్ఠ్యుత్తరం యుద్ధి) యుద్ధముల శత్రువులను జయించి, తనపేర బ్రసిద్ధికెక్కిన చాలుక్క భీమేశ్వరదేవునకు దేవపర్యాయమును నిర్మించెను. ఆ చాలుక్క భీముడు ముప్పది సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను. అటుపిమ్మట కొల్లిభిగండ వామాంకితుడైన విజయాదిత్యుడు హేమ తురాధారము గావించుకొని జయంత్యభము నెత్తించి ఆజమానములు పరిపాలించెను. వారి పుత్రులు అమ్మ రాజు. రాజభీములనువారలు. అందు బెడ్డవాడైన అమ్మ రాజు ఏడు సంవత్సరములు పాలించెను. అది కుమారు డైన కంటి (౧) బేత వామాంకితుడైన విజయా దిత్యుడను బాలుని తపోమితేనీ, తాదపరాజు ఒక్క మానమును, చాలుక్క భీముని తనయుడైన విక్రమా దిత్యుడు ఆ తాదపరాజును జయించి పదునొకండు మానిములును, ఆ తాదపరాజుకుమారుడైన యుద్ధ మల్లుడు ఏడు సంవత్సరములను రాజ్యమేలిరి. అతనికి శత్రువును, అమ్మరాజునకు సోదరుడును, చంద్రునివంటి నిర్మలమైన కీర్తిగం రాజభీము దా యుద్ధ మల్లుని పాత్రదోలి తేగిదేతమును పండ్లెండు సంవత్సరములు కొపాడినాడు. ఆ రాజభీమునకు దాదార్శపుడు, అమ్మరాజు, నృపకాముడు అను ముప్పైరు పుత్రులు గలరు అందు రేవేంద్రునివించిన నైభవము గలిగి, మామన్నవాసా శ్వరుడను కీర్తిగాంచి సంజ్ఞాపూర్వకముగానే అజ్ఞుల గావించు అమ్మరాజు ఇరువదియైదు సంవత్సరములును, అమ్మరాజునకు అమ్మగారైన దాదార్శపుడు మూడేం డును రాజ్యమేలిరి. చతుష్పత్తి కలాపంపూర్ణుడును ప్రజ్ఞానిదియు, నిరుపమాన దానభూయిష్టుడునుగు

దాదార్శపుని అనంతరము ఇరువది యేడేండ్లకాలము ఆంధ్రమండలమునేగల రాజు లేడయ్యెను. ఆ తరు వాత దాదార్శపునకు అర్హుడేవియందు జన్మించిన విర్యలపూతుడుగు శక్తివంశ వండ్లెండు సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను. వాని కుమారుడు విమలాదిత్యుడు మోవంతుడును, భూలోకమందారము, ద్రోహివాళ కరుడు, బాహుబలుడునై యా (వేగి) మండల మును ఏడు సంవత్సరములు పాలించెను. వాని కుమారు డైన శ్రీరాజరాజు. పండ్లవంశ శ్రేష్ఠుడును, సుప్ర సేద్దుడును, అర్హపాత్రవదాయ యుక్తుడును, యుద్ధ మున శత్రువాశినిను సర్వరత్నముగలవాడనై నజవది సంవత్సరములు ఆంధ్రమండలమేలెను. వాని కుమారు డైన రాజేంద్రుడొకడు జయముచే సమ్రాట్యుడై పంచద్రావిడములతోగూడిన ఆంధ్రమండలమును ఏబది సంవత్సరములు పరిపాలించెను. అతని సతా పాగ్నిచే దహించబడిన అగ్నిశక్తులను హేమవత్సర్యతము నంటుటచే మానవులకు జలశక్తియుగాని ఆ హేమ వంతముగూడ గతిగి నీడై (నవహించెను. అతనికి వృగ, భగీరథ, దుందుమార, రామ, అంబరీష, భర తుల కుడ్డియగు పుత్రుడు. ఇంద్రునివంటివాడైన విక్రమ చోడుడు ప్రఖ్యాతికెక్కినాడు. అతడు త్యాగ నిమ్మడుడను దిరుదుతో చంద్రమండల పంరక్షణ మునకై (మాతామహార్పితము) వెల్లియండటచే నేగిదేతమును విరిపాలించుటకు దిగినరాజు లేడయ్యెను.

6. 89-110 అంతకుముందే (క్రీ శ. 927 నం) తాదపరాజుచే తజుమగొట్టుబడిన అమ్మరాజు విష్ణువర్ధనుని కుమారుడుగు కంటి (౧) క బేత విజయాదిత్యునకు ఇంద్రుని జలావతమును పరి హసించు కీర్తి నైభవము గలవాడును, రయ్యానిము ద్రుడును, 'ఉత్తమ చాలుక్కడు' అను బిరుదుగల వాడును అగు సత్యాశ్రయు ధుర్యునించెను. అతనికి గంగావ్యధు సంభూతయగు 'గౌరి' అను అగమహిషి యందు లావణ్యవంతులగు విజయాదిత్య, విమలాదిత్య, విక్రమాదిత్య, క్రిష్ణవర్ధన, మల్లపదేవ, నృప కామ, రాజమార్తాండులను ఏడుగురు పుత్రులు గలి గిరి. అందు విజయాదిత్యునకు మూర్ఖావ్యయ వంశాత యగు విజయామహాదేవవలన విష్ణువర్ధన భూపతియు, సోమదేవుడును బుట్టిరి. వారిలో పండిత సోమకుడును,

కులశేషులైన మనుజులకు లక్ష్యభూతుడును, అన్యకపరాక్రమముచే భువిలోని రాజులకు మేటియును, యుద్ధవీరుడును అగు మల్లవదేవుడు పేరుకెక్కును. అతడు సాగరిష్యయాధిపతియు, హైహయవంశిలకుడు నగు బ్రహ్మచరరాజ కుమార్తెయైన చందలదేవిని పెరిజయపయ్యెను. ఆమె కిలావతివంటి నర్మలీయు, కళావతివంటి శుభ్రవదురాలును, ఉత్తమ సంజాతయు, సతివ్రతయు, భైరవంతురాలును, మిక్కిలి సచ్చరిత్రయు, లక్షణవంతురాలును అయి నిత్యమాలినత్యముల పెదబల్లను బ్రవీక్ష్యురాలయ్యెను. ఆ చందలదేవివలన మహేశ్వరుని పరమపితరుడైన మల్లవదేవునకు విజయాదిత్యుడుద్భవించెను. అతడు దీర్ఘపుడు, అనఘుడగు రఘునాథరాజువంటివాడును, భీమునివంటి పాపానవంతుడు, విజయాభివంద్యుడు, ధర్మవ్రమాతిగల యవ్యకులజల సహితము ప్రేమతో గాఢువాడును, సంపర్కముడు, యుద్ధవీరునివంటివాడు, నత్యవ్యాకృతిబుడును. ఆ రాజమ్యడు శా. శ. 1049 సం॥న (నిధి బలది వియచ్చంద్రగే) మాఘ శు 10 క్షిరవారము రోహిణి నక్షత్రమున మినలక్ష్మమున పూర్ణిధికిరై సమస్త గుణగణములచే నిండినవాడై, విశాలమైన రాజ్యమును జనాభిష్ట ప్రదముగ గీర్తివంతుడై పోషించెను.

7. 111-117 అతనికి ఆ గమనాపి లక్ష్మీదేవి. ఆమె సాటిలేని మహిమలచే లక్ష్మీదేవియు, చదువుల సరస్వతియు, హైమవతివంటి అయ్యశ్వరవంతురాలు, కీతవంటి శివవతి, రతిదేవివంటి సౌభాగ్యవంతురాలు, భోగ భాగ్య విలాసములచే శభిదేవి వంటిది. హిమవంతుడు గోరీదేవిని తనయగా బడపినటులనే మార్దవాది పుంకేసి ఆ లక్ష్మీదేవిని ప్రియపుత్రికగా బడపెను. ఆ విజయాదిత్యుడు లక్ష్మీదేవియందు విష్ణ్వంశ సంభూతుడైన విష్ణువర్ధన భూవతిని బొందెను. అతని మనసును శంకరుడు అపరకైలాసమునలె భావించి బందే వివసించెను. (అతడు మహేశ్వర, భక్తుడయ్యెను).

8. 117-134 ఎవ్వడు చంద్రహాసమును జేసట్టుటచే బ్రహ్మకాల భైరవుడును, విశ్వాతిచే మేరువర్ధకముగను, కులమువారిలో ఐశ్వర్యవలెన్నుడుగను, కీర్త్యనందు భూదేవిగాను, శోభావంతమైన మనస్సుగలవాడుగాను, మాటిమాటికి మిత్ర

పర్శమును పోషించువాడును, నానావిధ రత్నములచే నలంకరింపబడిన కటక శేయూరాది భూషణములు గలవాడును, దివ్యపూరుషుడును, సమస్త దేవతలు, దేవసంబంధులు, బుష్పం సమావేశములచే సంహృషముగరించువాడును, అభ్యుదయము కొఱకు అనుభవ పీయులైన వారి దౌత్య కృత్యములవలన ఎల్లర సంహృషింపజేయువాడును, అధికమైన శస్త్ర కుశలుడగుటచే దొరుదొరుతనే వ్యాసించబడిన కీర్తి చంద్రికలు గలవాడును, అపర ఇంద్రునివంటివాడునై చౌలుకృ సంశోభముడను ప్రసిద్ధికెక్కిెను. సత్యవాక్కు, బుద్ధి నైపుణ్యము, విద్యాగిరవము, దానకీర్తి, గుణమయ స్వరూపము, కృపాకటాక్షవీక్షణము, శౌర్యవంతమైన శక్తి, సౌలితస్త్రతమల బడయువాడు. చాలుకృ సంకాభరణుడు, మనఃకమలమునకు శ్రీహరియైన వాడును ఎవ్వడో ఆ విషు పర్వనుడుః ఇంద్ర, అగ్ని, యమ, నిర్వతి, వరుణ, వాయు, కుబేర, ఈశానం దగు అష్టదిక్పాలమూర్తియో అట్టి ప్రత్యక్ష ప్రభువగుః సర్వలోకాయ శ్రీ విష్ణు పర్వన మహారాజాదిరాజ, రాజరాజపరమేశ్వర, పరమభట్టారక, పరమబ్రహ్మణ్య, పరమమహేశ్వర, శ్రీ విష్ణు పర్వన దేవుడుః గుర్తవాడి విషయనివాసులగు రాష్ట్రకూట కుటుంబశేషులను ధిరిపించి శ్రీమత్సనాథపరమునందు మంత్రి, పురోహత, సేనాపతి, యువరాజ, దౌవారిక సముక్షమున (నిండుకొవ్వ కూటమున) ఇట్లు ఆజ్ఞాపించెను:

9. 135-144 శోభాయుక్తపాం భాగమున, మూడవ కంటిని తిలకము (శ్రేష్ఠముగా దరించినవాడును (లిలోచనవల్లపుడు); భూమండలము సంతటను తన యశశ్చంద్రికల పెదబల్లువాడును, సమస్త భూపాలురయందును అతిశయించిన గాంధీర్యముగలవాడును, రాజలోకమున దానిధర్మములచే కర్ణునివంటి విశ్వాతిగలవాడును అయిన ముక్కుంటి కాద్వైప్తియును (వల్లవ)రాజుచే, గుర్తవాడి విషయమున భీమేశ్వర విమానమునకు (దేవాలయ గోపురము) తూర్పుదిక్కునందు 'ఎడలువల్లి' అను పేరుగల పుణ్యక్షేత్రమగు గ్రామమును మార్కగపాణి విమితముః సమస్త వేద వేదాంగ విద్యాంసులకునుః సమస్త వ్యాకరణ, వ్యాయ, వైశేషిక, వేదాంత,

మీమాంసేతిహాసముల బహర్ల ప్రక్షాళనవారికిని; నకం ఆగమ, ధర్మశాస్త్రవిరిజ్ఞాన నిపుణులకును, గార్హస్థ్య రైని ద్విశాస్త్రములకును సమస్తమైన సన్నుతును తీసివేసి అగ్రహారముగా నియమించినది. ఆ తామ్రశాసనము కావశ్యమున పశుముటచే తిరిగి కోతిన ఆ బ్రాహ్మణులకు ధారాపూర్వకముగ తిరిగి యివ్వబడిన తామ్రశాసన మిది తెలియజేయబడినది. వారి గౌరవములు, నామరేయములును తెలియబడజేయుచున్నది.

10. 145-174 దానవిధిగ్రహీత పేర్లు, గౌరవములు వారివారి కీయబడిన భాగములును; 174-178 దేవభాగమైన ఆరామక్షేత్రము నందు అర్హభాగము దుర్లాభమిది, వికళాంధముగా కేదారక్షేత్రమును; ఇద్దరు వేశ్యలకును, రైతుకుటుంబములకును, తెలుకులి, సోక, రమలపాకు లోటమాలు లకు, కుమ్మరి, అగపారి. (కంపారి) కమ్మరి, కంపరి, మంగలి, వాటిరి, చండాల (చర్మకారకులు), మేదరుల కను, అయాసనుల నేర్పలురైనవారికి పన్నులు లేకుండ నివ్వబడినది.

11. 178-193 దానవర్ణము-దాని ఎల్లలు తూర్పు-ఉండూరు; దక్షిణము-కిన్నెరాలు; పడమర-ద్రాక్షారామము; ఉత్తరము-తాన్తివల్లి మధ్యస్థ మైన (ఎడమవల్లి) అగ్రహారమును ఎల్లలు :తూర్పు: 'ఉండూరి-ఎడమవల్లి పడిమి లొందులొన (బాదన). ఇందుండి దక్షిణ దిశగాబోయి తూర్పున పదియొక్క అగి, నరివాడ్డు గట్టుపైగా 'గొల్లగుంట'జేరి దక్షిణ దిశగాబోయి అగ్నేయమున అంద్రంగి, ఎడమవల్లి, పెనుమట్టా (ముయ్యూరు కుగ్గిన అన) మూడూళ్లకు సంబంధించిన బాదన; ఇందుండి పడమరగా బోయి వట్టపూడి చెలువునకు ఉత్తరమున అడ్డు బడి దక్షిణదిశగా (కట్టుంబీదల గరువు) మిక్కిలి సార హీనమైన గరువుమీదుగాబోయిన దక్షిణమున కిస ప్రోలుకు-ఎడమవల్లికి పడుచు పునగదాననది. ఇందుండి పన్నుమనాయకునితోట కుత్తరమున పది ప్రక్కగా బోయిన నైర్వతిని పట్టుననంగుతోట తూర్పున నది. ఇందుండిపోగా దండసాణితోట తూర్పున ఎగువగట్టునుండి ఉత్తరదిశగాబోగా పడ

మర దక్షిణమునునకు-ఎడమవల్లికి పడుచు హిమ వంతేత్వరుని ఆలయమునకు తూర్పుగట్టు. ఇందుండి ఉత్తరదిశగాబోయి చెలువునడిమిగాబోయిన వాయవ్య మున వెల్లి, ఎడమవల్లి, తాండివల్లి (ముయ్యేని కుట్టున అన) మూడూళ్లకు సంబంధించిన బాదన. ఇందుండిపోగా ఉత్తరమున దూటూరిపాలమునందలి ఎడమవల్లి అన; ఈశాన్యమున ఎంకంపర్తి-ఎడమ వల్లి నడిమి అన.

12. 193-198 దానపాతితఫలములు. వ్యాసకృత గద్య పద్యాశ్వాసములు. కానన పర్వ సామాన్యములే.

13. పునర్వత్త తామ్రశాసనకాలము. 198-199 : శా. శ. 1101 (చంద్రశాస్త్రిమ రుద్రాఖ్యగోదరు); శ్రీ. శ. 1179. తిరిగి విష్ణు వర్ణనభూమితిచే తిరిగి యివ్వబడిన తామ్రశాసనము:-

14. 200 శేఖకుడు ప్రోదాహుడు. గమనింపదగిన కానన విషయములు

(1) 1-24. చాలుక్క సంకస్మలకు పూర్వ రైన పురాణవశము విమలాదిత్యుని కాలమునుండియు చాలుక్క కాననముల నుదాహరింపబడిన పర్వసామాన్యమే, అందు 12-13. భరతుడు: 'కాష్ఠావీ యమునా తీరే కృత్వా యూపాన్నిరంతరాన్ యో మహా కర్మాణ భరత! నామ్నాభ్యాభ్యామేధ కృతే' కాష్ఠావీ యమునా సంగమమున నిరంతరము యూపాన్తంభముల నిలిపి మహాకర్మయగు భరతమునుపేరుగం అభ్యమేధ మును జేసెను. అని సార్వకర్మము విరూపింపుట. (ఈలవి పేరుననే భరతఖండమని మనదేశమునకు బేరుగిన్నినదని పౌరాణికులు బల్కిరదు.) ఇందుకు ప్రమాదముగ:- అదా నిది ష్యపాస్తానా స్ఫురతి య్యూన కర్మణీ బ్రహ్మోదనాగ్ని 'భరత' యవి ష్యపాస్తానా హుత' వైజయంతి నిఘంటువు 11. పే. 52 శ్లో. 'భరత' M. Fire in which the Brahmodana is boiled. 665 పే.

(2) 23-27 'తతః క్షేముకః, తతోవర వాహనః, తతః శృలాపికః, తస్మి దుదయనః;

వర్షంశ్యే వ్యయోధ్య సింహాసనాపీఠేష్యకోన
 వచ్చి తూపాలేమి గలేమి తదవ్యయే విజయోధియో
 నామ రాజా విజిగిమ తతః దక్షిణావతం గత్యా త్రి
 చన పల్లవ మధిక్షిప్య కీర్తిశాసన మగమత్రి' అని
 యుగాహరింపబడెను. అయితే యుద్ధిష్ఠిరుని మొదలు
 యక్షపాలని వరకునుగల 124 రాజులు (విదతెటిపి
 లేకుండ) 4044 సం. 7 మా 12 ది. ఇంద్ర
 వ్రష్టమును పరిపాలించినటుల చారిత్రకుల బరిశోధ
 నల నలన దెలియుచున్నది. అందు యుద్ధి
 ష్ఠిరుడు 30-8-25 రాజ్యమేలుటచే మిగి
 లిన 4013-10-27 యుద్ధిష్ఠిరుని యనంతరము
 ఆ వంశము వారు పరిపాలించి, పాండవుల వ్యర్థ
 రోహణయే అనగా శ్రీకృష్ణ నిర్వాణమే కలి వ్రనేశ
 మని వక్కాణించియున్నారు. అట్టి కలి వేడు 5068 వ
 సంవత్సరము. అందుండి యుద్ధిష్ఠిరవంశపాలనము
 దీపివేయుగా 1054 సం. శ్రీతము వరకును అనగా
 క్రీ. శ. 1967-1054-913 వరకును ఆ
 పాండవవంశజులు ఇంద్రవ్రష్టమును పరిపాలించి
 నటుల రూడియుగుచున్నది. ఆయోధ్య (కోనల)
 వేలనవారు మూర్ఖవంశజులు. కోనల విజయా
 దిత్తుని నిర్మించినవాడు త్రిలోచన పల్లవుడు.
 అతడు 4 వ శతాబ్దమువాడని చారిత్రకులు
 నిర్ణయించియున్నారు. అప్పటికే ఆయోధ్య
 సింహాసనమున వివిధతొమ్మండ్రురాజులు గలింప నీ కోనల
 విజయాదిత్యుడు అటువదియనవాడని చాలుక్య కావన
 ములు చాచుచున్నవి. అనగా తరమునకు పర్యపమావ్య
 వ్రమాణమైన ముప్పది సంవత్సరములుగా వేంచిన
 $60 \times 30 = 1800$ సం. కాగలదు. కాగా ఆయోధ్య
 పరిపాలన 1800 లోను, క్రీ. త. 400 పోగా
 క్రీ. పూ. 1400 వాటికే ఈ చంద్రవంశపు
 రాజులు (పాండవ వంశం) ఆయోధ్యాసింహా
 సనాదిమ్మలు కావలేదు. అందువలన క్రీ. పూ
 $1400 +$ క్రీ. త. $913 = 2313$ సం. కాము
 ఈ చంద్రవంశపురాజు లి చారుక్యకావనముల ననుస
 రించి ఆయోధ్యా సింహాసనాధిష్ఠిలా లేక పూర్వ
 చారిత్రపరిశోధకుల ననుసరించి ఇంద్రవ్రష్టమునే
 పరిపాలించిరా లేక ఆ మదిర్వకాలమంతయు ఆ రెండు

సింహాసనముల నీ యుద్ధిష్ఠిరానువంశజలే. పరిపాలిం
 చిరా? అట్లయిన నీ మూర్ఖవంశపురాజును ఏ చంద్ర
 వంశపురాజు ఎట్లు ఎంచువేత యోచించి ఆయోధ్యా
 సింహాసన మాక్రమించెనో చారిత్రకులు పరిశోధించిన
 గాని ఆయోధ్యాసింహాసనాధిపత్య మంగీకరింప వీలు
 గాకున్నది. అంతేగాక ఆయోధ్యగది ఉత్తరకోనల.
 ఆంధ్రవదేశపు పరిపాట్లునగలది మహాకోనల. పై విష
 యము నిర్ధారణగాకున్న యీ ఆయోధ్యాసింహాసనాధి
 పత్యము విమలాదిత్యునివలకుగల పూర్వచాలుక్య కావ
 నముల గావించకుండుటచే నిది కల్పితమని నందే
 హము కలుగుచున్నది. అట్లయిన 'వీకోనవిష్ఠి యూపా
 లేమి గలేమి' వీరిదితొమ్మండ్రు రాజులు గలింపగా ఆ
 అటువదియ వీకోనవిజయాదిత్యుడని చెప్పవలగును.
 కావున కోనము బాలిక మనరాదు. ఆ కోనలదేశ
 ముత్తరకోనలగాక మహాకోనలయను శ్రమ కలగు
 చున్నది. అందుకు తోడు ఉత్తరకోనలమండి ఆంధ్ర
 మండలమునకు దాడి వెడలుటన్న సర్వసామాన్య
 విషయము గాజాలదు. మధ్యమార్గమునగల చైత్ర
 యాత్రలును వర్ణింపబడలేదు. కావున ఈ కావనమందలి
 'ఆయోధ్యా' సింహాసనమే అను విధమును గుర్తించ
 కున్నచో నీ విజయాదిత్యుడును 'చలుక్య' పర్యత్రపాలన
 మందలి మహాకోనలరాజులై యుందురు. తాగత్రగా
 చారిత్రకులు మహాకోనలరాజుల చరిత్రల బరిశోధించిన
 (వామరూపములలేవి) అయేబది తొమ్మండ్రు రాజు
 లలో ఏ కొందరివైనను చరిత్రలు దొరికి పత్యము
 వెల్లడి కాగలదని విశ్వసించుచున్నాను:-

From the old collection of Mr. Anka-
 Raju SubbaRaya Sarma, 1930-1938.

List of the Aryan Kings of Arya-
 vartha which includes all the Rulers from
 the Emperor 'Yudhistira' to the Emperor
 'Yashapala.' The History of the Aryan
 Emperors of India from Swayambhuva
 'ToYudhistira' is given in such books as
 'Mahabharatha.' The readers will get an
 idea of the History of the Arya Rulers
 from 'Yudhistira' downwards. This is a
 tradition of what appeared in the fort-
 nightly, Called 'Harischandra' and 'Mohan.

chandrika' issued from Mathurdwara at Chittore, the Capital of Udayapur State in Rajaputana. It will indeed greatly benefit the Country if the Aryan people (ie natives of India) will make a continued search for books on ancient History (of India) and other branches of Knowledge and publish them. The Editor of the said fortnightly got a book in manuscript written in 1782 Vikrama (1725 A. D.) from a friend of his and published a brief summary of the Aryan Emperors in issues of his Journals No. 19 & 20 in the year 1939 Vikrama (or 1882. A. D.) which is given bellow:—

Geneology of the Aryan Emperors of Aryavarttha. The Aryas ruled in Indraprastha (Modern Delhi) from the time of the Emperor 'Yudhistira' down to that of the rulers is about 124. The period covered by their rule is 4044 years 7 months and 12 days. Its detail is as follows:—

About 30 Emperors belonging to the house of Yudhistira ruled in Indraprastha collectively for 1764 years 10 Months 10 days. Its detail is as follows:—

1. Yudhistira	30- 8-25
2. Pareishit	60- 0- 0
3. Janamejaya	84- 7-23
4. Aswamedha	82- 8-22
5. RamaRaja ii	88- 8-22
6. Chatra Malla	81-11-27
7. Chithraradha	75- 3 18
8. Dustasalya	75-10-24
9. Ugra Sena	78- 7-21
10. Sura Sena	78- 7-21
11. Bhuvana Pathi	69- 5- 5
12. Ranajit	65-10- 4
13. Rikshaka	64- 7- 4
14. Sukbadeva	62- 0-24
15. Narideva	51-10- 2
16. Suchi Radha	42-11- 2
17. Sura Sena ii	58-10- 8
18. Parvatha Sena	55- 8-10
19. Medhavi	52-10-10

20. Sonochheera	50- 8-21
21. Bheemadeva	47- 9-20
22. Nruharideva	45-11-23
23. Purnamala	44- 8- 7
24. Karadani	44-10- 8
25. Alamnika	50-11- 8
26. Udayapala	38- 8- 0
27. Duvanamala	40-10-26
28. Damatba	32- 0- 0
29. Bheemapala	58- 5- 8
30. Kshemaka	48-11- 0

Total ruling of 30 rulers is as 1764 years 10 months and 10 days. The Prime minister 'Vishrava' killed his Emperor 'Kshemaka' and began to rule himself in his place. Fourteen Emperors belonged to his house who ruled collectively in Indraprastha for 500 years 3 months and 17 days thus:—

3. 52-55 'తర్జనయః సర్వేంద్ర'

యుద్ధోయం సమరకల మహత్తర మతో రణస్యాన్వే
తానత్పరిగణనయా దేవనిలయాన్ తదా క్షీరారామరా
ట్రహనిధాయక్షితి మహద్భూతా వృత్త్యానికాత్మైర...
రష్ట్ర సహితాః' అని యుద్ధది. చారిత్రకరందరును
సర్వేంద్ర మృగరాజ శ్రుతువును 108 యుద్ధముల
నిర్మించి తద్దోష పరిహారార్థమై 108 జ్ఞానయ
ముల (ఒక్కచోటనే అనికొందరు, అయి యుద్ధ
రంగములుగల తావులను మఱికొందరు) నిర్మించెనని
యేకగ్రీవముగానే వెల్లడించుచున్నారు. అయితే ఈ
కావ్యమున 'తదా క్షీరారామరాట్రహ నిధాయ' అని
యుండటచే క్షీరారామ (పాణ్డవ) ఈశ్వరాయ
ముమకూడ యితడే నిర్మించి యున్నటులు జాబు
చున్నది. ఈతడు క్రీ. శ. 799 మొదలు 847
వరకు రాజ్యమేలెను. ప్రారంభమునయుద్ధములతో సరి
పోయెను కానీన సుమారు క్రీ. శ. 810 ప్రాంతమున
108 జ్ఞానయములను దానితో క్షీరారామ(పాణ్డవ)
ఈశ్వరాయము వాతడు కట్టించి యుండవలెను.
అదైవము అలయమును ప్రత్యేకించి యుదాహరించు
టచే నింతకు పూర్వమే (పంచారామములో వొకత్తై
వేరు ప్రత్యాకుల గడించిన అలయము) పునరుద్ధ
రించి యుండవచ్చు.

4. (60-63) 'తల్పాదువ్యక్తమాదిత్యస్య తనయ శ్చాళుక్యభీమః షష్ఠ్యంతరం యుష్టిం శతం రణానాం జిత్యా న్నవామ్నా వ్రథితం విధాయ చాళుక్య భీమేశ్వర దేవహస్యకాం త్రింశత్సమా భూతం మరక్షత్'. చాళుక్య భీముడు మున్నూట యులు వది యుద్ధముల శతపుల నిర్వహించి తన పేరిట బ్రసిద్ధి కెక్కిన చాళుక్యభీమేశ్వరునకు దేవ హస్యకామును ఏర్పఱించెను. అయితే చాళుక్య సంశ మున భీములు ముప్పులు గలరు. అం దిరువురు మాత్రమే చారిత్రక బ్రసిద్ధి గవ్వవారు. మొదటి భీముడు క్రీ. శ. 888-918 వరకును, రెండవ (మూడవ) రాజభీముడు 934-935 వరకును రాజ్యమేలిరి. ఈ యిరువురును రాజ్యారంభకాలమున దాయాదులతోను, శత్రురాజులతోను, రాజద్రోహుల తోను పెక్కుయుద్ధములజేసి శౌర్య, ధైర్య, సాహస వీరకృత్యములచే పెత్తన రాజ్యమును విలుపుకొన్న వారై. అయితే చాళుక్య భీమవరమును (రెండవ) రాజ భీముడు గట్టించినటుల అం. దే. క. సం. 284 పే. చాలుచున్నది. అయితే శ్రీ మాఝేమండి రావుగారున్న; కీ. శి. మల్లంపల్లి సోమశివశర్మగారులు తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము 3. భా. 155 పే. అందును మొదటి చాళుక్య భీముడు దక్కరామమున (విభవ) భీమేశ్వరాయమును, సామర్లకోటయందు (కుమార) చాళుక్యభీమేశ్వరాయమును గట్టించి యున్నటుల వెలువరించి యున్నారు. చామర్లకోటకైఫియత్ నందు 'చాళుక్య భీమరాజు (మొదటి, రెండవ విన రము లేదు) కుమారభీమేశ్వరునియందు మహాభక్తి తాత్పర్యముచేతను నమస్తతోగములు నడిపిమా యుండెను. మఱిన్ని భీమేశ్వరస్తంభమందున్న; (రాక్షా రామస్తంభమందున్న యేనూరేసి శిలాస్తంభాలతో మండపములు కట్టించినాడు. కుమారస్థంభమందు కట్టించిన పట్లము చాళుక్యభీమనగరమనేపేరు గలిగి యుండెను. (ఆదియే యిప్పటి చామర్లకోట భీమ నగరము) ఆ పట్లంలో భీమమహారాజు మహాల్లి కట్టించివుండిరి. (చామర్లకోటకైఫియత్. పే. 1, 2) అని యున్నది.

మొదటి పేరులే గట్టబడినందున జాళుక్య భీమవర మని కావనములందు దేర్పొనబడినది. అ. దే. క. సం. 284. పే.

A. H. R. S. Vol. xxiv. (1956-58) P. 105-106. The Bhimeswara Temple of Draksharama, by Dr. M. Rama Rao M. A. Ph. D.

2. An illustrious monarch, named Chalukya Bhima, of the Eastern Chalukyan dynasty, ruled over the 'Vengi' Kingdom for thirty years between 892-912 A. D. This King had an eventful and stormy career. He succeeded his uncle Gunaga-Vijayadithya, who died Childless. Those were stormy days. And the Eastern Chalukyas were involved in a deadly struggle with the Rastrakutas of the Deccan Plateau. As soon as Gunaga-Vijayadithya died, the Rastrakutas invaded Vengi. The Kinsmen of the dead King colluded with the enemy. The invaders occupied the Manikondanadu, extending from Kondapalli near Bezvada to Korivi, in the warangal district. Chalukya Bhima, the heir to the throne of Vengi, opposed the enemy but was defeated and captured. Meanwhile Kusumayudha the local ruler, who was a Vassal of the Chalukyas, inflicted Crushing defeats on the Rastrakutas and drove them out of his fief. King chalukya Bhima escaped during this confusion and gathering forces suppressed all the treacherous Kinsman. He then coronated himself in 882 A. D. Very soon, however, he had to encounter fresh troubles. The Rastrakuta King, Krishna ii sent a strong army under an able general, named Gundaya, against Vengi. This army almost reached the Capital and threatened it. As usual, the traitors within joined them. Bhima offered stiff resistance. Two pitched battles were fought at Niravadyapura and Peruvanguru. Bhima's son, Irimartiganda, a young lad, attac-

రెండవ చాళుక్య భీమవిష్ణువర్ధనుడు గోదావరి మండలములోని సామర్లకోటకు జేరియుండిన భీమవర

ked the enemy and defeated them in the battle of Niravadyapura and killed their general gundaya in the battle of Peruvaguru. He too lost his life in this battle. There was peace in the Yengi Kingdom after these two battles. Bhima then turned his attention to peaceful pursuits. He patronised callava, a famous musician and bhattacha Vamana, a great scholar and author of the Kavyalamkara sutras. He was also a great builder. Following the tradition of his illustrious ancestors, Narendia - mrgaraja - Vijayadithya and Gunaga - Vijayadithya, he took to temple building. It is said that he built numerous shrines for Siva and named the deity set up in them after himself. The Bhimeswara temple of Draksharama, Chalukya Bhima-Varam and Chebroulu are three fine examples of temples built by this great monarch.

Sunday Standard, September 17: 1967, Page 11.

Four Eastern Chalukya shrines in Andhra.

By Agamapriya.

The Peak of architectural achievement in the structural stone medium was reached in Andhra Country in the early Eastern Chalukyan Period, approximately from C. 800 A. D. to 950 A. D. The productions were marked by a lively integration of many trends, Visual and Conceptual. We shall consider a compact group of almost similar temple forms, constituting an archetype, as it were, of their age and region, and introducing a well informed harmonisation of architecture and the Deity enshrined in the Sanctum. These are the Bhimeswara temple at Chebroulu, the Amareswara temple at Amaravathi, and the Bhimeswara temples at Draksharama and Bhimavaram. Almost all these, together with a fifth at Pala-

kollu, are the creations of Bhima Eastern Chalukya (897- 921 A. D.) the illustrious Gunaga Vijayadithya iii (854-897), the patron of the string of Shrines at Biccavolu, Sangameswaram etc.

The temples are selected for two reasons. Firstly, they introduce for the first time in this region, to be copied elsewhere in the Tamil Country later, the double-storeyed conception of the deity in the cella and secondly they represent the 'Sarvato-Bhadra' type of the four door cella, facing all the four cardinal directions through four door-frames and occupying the centre of the temple unit, in fact, this type has now longitudinal strike for the temple axis, but is a square block within the Shrine occupies the very Centre or heart of the Structure.

The Linga shaft, thus, is two storeys high, and worship is generally conducted at the first floor level as a routine, while the ground floor root of Linga receives only a periodical visit and offerings of flowers etc.

The idea in making the linga so tall and slender, piercing, as it were, the twin storeys of the temple unit proper would seem to be an essentially symbolic phenomenon, representing the pristine pillar form of Siva in the 'LINGOD- PHAVA' myth, without root and without end, and thus the very 'Vimana' carries the divine immanence of this Sthanu or Skambha element of Siva and serves also as the veritable 'Mana-danda' or measuring rod alike of the superiority of the conception of this kind of Linga form, as for the excellent square 'Sarvato-bhadra' and tall stature of the entire temple up to its 'Sikhara' as built by Chalukya-Bhima.

The invasion, thus is fully in keeping with the extant puranic lore, but has introduced a spectacular, visual effect and the centralisation of the cella linga shaft of more than 20 feet high would have been and would even now continue to be, a challenging assignment and had been executed with professional perfection by Bhima's artisans at Draksharama, Bhimavaram and Amaravathi.

ఈ పై విషయముల గమనించగా (పామర్ర కోట) భీమేశ్వర దేవునకును, దక్షాదామ (విభవ) భీమేశ్వర దేవునకును గూడ మొదటి చాలుక భీముడే (క్రీ. శ. 900 ప్రాంతమున దేవపార్వ్యములను (అంతస్తులను) కట్టించినటులను అతడే పామర్రకోట భీమవరసగరమును కోటతో సహితము కట్టించినటుల స్పష్టము.

(5) 88—89. 'శస్తిం త్యాగ్ని నముద్రావర వామ్నాని చోడమండలం త్రాకుం గతవతా వేంగే థామిప్పాయక-రహితో తదంతరే' అనుటచే త్యాగ నముద్రుడను తిరుదుగల విక్రమచోడుడు చోడమండలము విరిపాలించుటకై బోగా వేంగీ మండలమును విరిపాలించు రాజు లేడయ్యెను అని విశదము.

6. 108—111 'శాకాశ్చే విధి జలధి వి యు ప్సంద్రగే మాసుమాసే ఖక్లనక్షే దశమ్యామి నతనయదినే రహితే తారకాయాం వీనే లగ్నీదిక్' విధిం గుణ గణ ప్యసీవతో విశాలో రక్షావర్ణిం అవానా మలిమన ఫలదాం కీర్తికా సుష్య మపుష్యో' అనుటచే శా. శ. 1049 (క్రీ. శ. 1128) మాసు ఖ 10 స్థిరవారము రహితే నక్షత్రయుక్త మివాంశమున మూడవ విజయాదిత్యుడు (వేంగీ రాజ్యమునకు) చిట్టాల్లిషిక్కుడైనట్లు తెల్లవగుచున్నది.

(7) 132—134. 'క్రీ విష్ణువర్ధకానదేవ' గుర్దవాడి విషయ వివాసినో రాష్ట్రకూట ప్రముఖ కుటుంబినవ్వమాసాయ క్రి మజ్జనవాథవరే మంత్రి పురోహిత సేవావతి యువరాజ దౌవారిక సమగ్మిద్ధ మాజ్ఞావయతి' అనుటచే క్రి విష్ణువర్ధన మహారాజ గుర్దవాడి విషయమందలి రాష్ట్రకూట ప్రముఖ

కుటుంబినులను (ప్రీ వికోద్యోగులు) రావించి మంత్రి, పురోహిత, సేవావతి, దౌవారిక, యువరాజ సమగ్మమున (విండు కోటకూటమున) ఈ విధముగ అజ్ఞాపించడమైనది. అని తెలియుచున్నది.

ఇందు ప్రస్తుతము 5 విషయముల వెనుక బెట్టి ముందుగా 6, 7 విషయముల వర్ణించవలసి యున్నది. 5 వ విషయమున క్రి మూడవ విజయాదిత్యుని చిట్టాల్లిషిక్ కాలమును శా. శ. 1049 కాగా పూర్వ చారిత్రకులు శా. శ. 1079 అని పాటించినట్లు గానియుచున్నది. అందువలన పూర్తిగా 30 సం. (1 శత్రము) కాలము తాటిపోయినది. ఇందు జలధి అనగా సంఖ్యా విరూపణమునందు (వర కంకిరవము) వాలుగుకు:—'వతుర్లాంనేద బంధ్యంబు కృతార్తి గతయో యుగాః' అనియు, ఏడునకు:—'సప్తసంజ్ఞా తురంగాద్రి ముని స్వర భయాన్వృతాః' అనియు నిర్వచించియుండుటచే అర్చి, అంబుధి, జలధి సమావములగుటచేతను సప్తమసంఖ్యానిర్వచనమందు అంబుధి వర్ణాయవవము తేకుండటచేతను ఈ శాసనమున 'విధి జలధి వియప్సంద్రగే' అన 1049 యే గాని 1079 కాదు. అట్లు ఈ సంఖ్యా విరూపణమున (30 సం. కాలము) పారబాలు సంభవించుట చేతనే ఈ సంఖ్యమారి పాలనా విషయ వరిశోధన యందు చారిత్రకులకు పెక్కుసందేహములు వాటిల్లి విడదాని విక్కులు దెచ్చిపెట్టినది. అందుకు తార్కాణముగ అం. దే. క. సం. 339 పే. '..... ఈ శాసనమునందు దేట విజయాదిత్యుని కుమారుడు మల్ల విష్ణువర్ధనుడు శా. శ. 1124 వ సంవత్సరము క్రేష్ట బహుళ 10 భామవార మధ్యనీ నక్షత్ర సింహ లగ్నమందు క్రి పికాపురములోని కులీ మూడవస్వామి దేవాలయములో చిట్టాల్లిషిక్కుడయ్యెనని తెలియుచున్నది. ఈ తెలుగు తిధికి సరియైన యింగ్లీషు తేదీ (క్రీశ్వరన్ పండితుని గణన ప్రకారము) క్రీ. శ. 1202 వ సంవత్సరము జూను నెం 20 వ తేదీ యగుచున్నది. ఈ శాసనమందే మల్లవిష్ణువర్ధనుని తండ్రియగు మూడవ విజయాదిత్యుడు శా. శ. 1079 సంవత్సరమునకు సరియైన క్రీ. శ. 1158 వ సంవత్సరము జనవరి నడునొకడవ తేదీని సింహవస మెక్కినట్లు గగూడ దెలుపబడినది. క్రీ. శ. 1228 వ

సంవత్సరమున వేంగీదేశమంతయు గణపతిరాజుల యధీనమైనది. గనుక మల్లవమ్మ వర్ణమునలో నీ చంకము వారి పరిపాలనము తుదమట్టి నది.

(340 పే) ఈ చంకములోని కడపటి వాడైన మూడవ మల్ల వడేపునకు విష్ణువర్ధన మహారాజునియు, మల్లవడేవచక్రవర్తియనియు బిరుదు నామములు గలవు.....శకటమంతినివాడులోని చాళుక్య భీమవరములోనున్న రాజవారాముణస్వామి దేవాలయములో మల్లవడేపుని శాసనములు రెండు గలవు. ఆ రెండు శాసనములలోను మల్లవిష్ణువర్ధనుడు శా. శ. 1069 వ సంవత్సరమునగా (క్రీ. శ. 1147 వ సంవత్సరమునవే సింహాసన మెక్కినట్లు చెబుచున్నది. ఈ భీమవరముశాసనములను ఏళాపురము శాసనములతో ననువ్యయించుట కష్టపాద్యముగ నున్నది. పై రాజవారాముణస్వామి దేవాలయములోనే శా. శ. 1098 వ సంవత్సరములో మల్లవడేపుని నవతి తమ్ముడయిన నరేంద్రుడు చేసిన దానమొకటి గూడ శాసనమవుచున్నది. ఈ నరేంద్రుడు విజయాదిత్యునకు లక్ష్మీదేవినలన జనించిన పుత్రుడని మఱియొక శాసనమునలట్టి గూడ చెలియుచున్నది.

తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము - మూడవభాగము - చాళుక్య చోళులు. 211. పే....'పూర్వచాళుక్య కంఠిక బేత విజయాదిత్యుని పంతులవారు ఈ ప్రాంతమున పర్వతారణ్యవడేమునకు నమీశమున స్థిర నివాసము ఏర్పఱచుకొని నమయము చిక్కినప్పుడు తిరుగుబాటులో బాల్గొని వికల్పవర్ధనుడును; పూర్వచాళుక్య రాజ్యమును స్థాపించుటకు ప్రయత్నించుచు వచ్చిరి. వీరు చిక్కినప్పుడు స్థానిక ప్రభువులను సేవించుచు వచ్చిరి. వీరితో కంఠికబేతవిజయాదిత్యుని పాత్రుడైన రెండవ విజయాదిత్యుని కుమారుడు రెండవ మల్లవడేపుని కాలమునుండియు (వత్సేక రాజ్యస్థానమునకు కృషి జరిగినది. (మధ్యవడేలోని) సాగర విషయాశీశ్వరుడగు హైహయతిలకుడు బ్రహ్మమహారాజు తన కుమార్తె చందంబేని రెండవ మల్లవడేపునకు ఇచ్చి అతని ఉద్యమునకు తోడ్పడెను. కాని రెండవ మల్లవడేపుని కుమారుడైన మూడవ విజయాదిత్యు నృపుని కాలమునగాని అది ఫలించలేదు. రెండవ మల్లవడేవరాజు తన తనయుడు మూడవ

విజయాదిత్యునకు మార్జనవాడి అధిపతియైన పుంకేరి భూవిభుని కూతురు గంగాదేవిని పెండ్లిచేసి అతని సహాయమునుగూడ జడసెను. పారుగునమన్న హైహయ నరపతుల యొక్కయు, దూరముననున్న పుంకేరి రాజేంద్రుని యొక్కయు తోడ్పాటుతో మూడవ విజయాదిత్య భూపతి పూర్వచాళుక్య రాజ్యమును పునరుద్ధరించి శకవర్షము 1079. (క్రీ. శ. 1158 జనవరి 11) లో పట్టాభిషిక్తుడయ్యాడు. ఇతనికిని ఇతని సంతతి వారికిని ఏళాపురము రాజధాని. అందువలన వీరిని ఏళాపురము చాళుక్యులు అందురు. మూడవ విజయాదిత్యుని శాసన మొక్కటియు ఇతవరకు కానరాలేదు. విజయాదిత్యుడు పట్టాభిషిక్తుడైన మరుసటి సంవత్సరమే అనగా శక వర్షము 1080 లో రాజరాజదేవుని 13 వ విజయ రాజ్య వర్షమున కాకతీయ రుద్రదేవుని పెగ్గడ ఇనంగల బ్రహ్మరెడ్డి శాసనమొకటి ద్రాక్షారామమున కనబడుచున్నది.....

ఇతడు ఏళారాజమున ద్రాక్షారామమునకు వచ్చెనో తెలియదు. ఒకవేల ఇతడు విజయాదిత్యునకు తోడ్పడుటకు వచ్చెనేమో! కాని వెంపటి ఇమ్మిడి గొంకరాజు శాసనములు శా. శ. 1079 తరువాత చాళుక్య చోళరాజ ప్రతినిధుల రాజధానియైన జనవాతపురము (ద్రాక్షారామము)న ఇక కానరావు. దీనివలన ఈ ప్రాంతమంతయు పూర్వ చాళుక్య (మూడవ) విజయాదిత్యుని యధికారము క్రిందకు వచ్చియుండునని తోచుచున్నది.

(220 పే.).....కృష్ణానదికి తూర్పు దేశమున వేంగీ విషయములో చాళుక్యులు మొదలైన వారు సేనపద్యప్రేమ (నిడుదనోలు), ఉండి మొదలైన చోల్ల చిన్నచిన్న రాజ్యములు నిర్మించుకొని వానిని పాలించుచుండిరి. కొంపి ప్రాంతము ఈ కాలమున ఏవరిక్రింద ఉండెనో తెలియదు. గోవాపరిసరికి తూర్పున కోనరాష్ట్రము హైహయాల స్వతంత్ర పరిపాలనక్రింద ఉండెను. ఏళాపురము రాజధానిగా..... మూడవ విజయాదిత్యుని కుమారులు పాలించుచుండిరి. ఈ విజయాదిత్యుని సంతతిని గురించి తెలుపు శాసనములు రెండు గలవు. 1. ఎరకునల్లి

తామ్రశాసనము. 2. పితాపుర వృంధశాసనము. వీనిని అనుసరించి విజయాదిత్యునకు లక్ష్మీదేవి-గంగాదేవి అను ఇరువురు భార్యలు. వీరు ఉభయులును మార్ప వాడి దేశాధిపతులైన పులికేటి కూతుండే. విజయా దిత్యునికి అగ్రమహిషి లక్ష్మీదేవి అనియు, ఈమె యందు కరవాలెరవ, రాజవారాయణ దిరుదాంకితు డైన విష్ణువర్ధనుడు జన్మించెననియు ఎరరుపల్లి తామ్రశాసనమువలన తెలియుచున్నది. ఈ శాసనము శక వర్షము 1101 లో ఈ విష్ణువర్ధనుడిచ్చెను. పితా పురము వృంధశాసనము ప్రకారము విజయాదిత్యునికి గంగాదేవియందు మల్లదేవ భూవతి జన్మించెను. ఈతనికి పూర్వలో మల్లనవామదారులు ఇద్దరుండటచేత ఇతనికి మూడు మల్లనదేవరాజుని పేరు కలిగినది. ఇతడు ఎరరుపల్లి శాసనకాలమునకు ఇరువదిమూడు సంవత్సరములకు తరువాతకాని రాజ్యమునకు రాలేదు. వెలనాటి రెండవ కులోత్తుంగ రాజేంద్రుని కడపటి పరిపాలన సంవత్సరములో పితాపురమున పట్టాభి షిక్తుడై పూర్వ చాళుక్య రాజ్యమును ఉద్ధరించిన వాడు మూడవ విజయాదిత్యుని కుమారుడు విష్ణు వర్ధనుడన్నది విశ్చయము. అందుకు క్రీ. శ. 1102 వాటి ఎరరుపల్లి శాసనమే ప్రమాణము. ఈతని శాస నములు కాకినాడ తాలూకా పర్వవరము, చాళుక్య భీమవరములోను, రాజోలు తాలూకా పరివెంట్లోను కానించుచున్నవి. శకవర్షము 1098 వాటి చాళుక్య భీమవర శాసనమువలన ఇతనికి వీరనరేంద్రుడనికూడ వ్యవహారము కలదు. అక్కడనే శ్రీ నరసలోకేశయ విష్ణువర్ధనుని మూడవ విజయరాజ్య సంవత్సరము వాటి శాసనమును (మల్లనదేవ చక్రవర్తి మూడవరాజ్య సంవత్సరము వాటి శాసనమును) కలదు. శానిలో ఇచ్చిన శకవర్షము 1098. రెండవ దానిలో నిది 1099. ఇంకాక శకవర్షము 1099 వాటిదే మల్ల భూవతి శాసనము ఇంకొకటి యున్నది. పరివెంట్ నరసలోకేశయ విష్ణువర్ధన బల్లనాదేవ చక్రవర్తి కొడుకు భీమదేవ చక్రవర్తిది శకవర్షము 1099 వాటి శాసనము కలదు. ఎరరుపల్లి శాసనపు విష్ణు వర్ధనునికి వీరనరేంద్రుడనియేగాక, మల్లనదేవచక్ర వర్తి అని పేరుగూడ కంటే లేక మల్లనదేవ చక్ర వర్తి (బల్లనాదేవ చక్రవర్తి) వేరే తెలియదు.

చాళుక్య భీమవరము శాసనమువలన మల్లనదేవ చక్ర వర్తి ఒకడు శకవర్షము 1095-96 లో పట్టాభిషిక్తుడై రాజ్యమేలిసట్లు తెలియును. ఇతడు తొమ్మిదేండ్లకుపైగా రాజ్యము చేసెను. వీరనరేంద్ర నామాంతరముగల విష్ణువర్ధనుడును శకవర్షము 1095-96 లో రాజ్యమునకు వచ్చిన నరసలోకా శ్రమ విష్ణువర్ధన మల్లనదేవుడును వేరని ఎంచినచో, వీరు ఒకటే కాలమున వేరు వేరు ప్రాంతములను నిలుచుండిరిని భావించవలయును. వీరు వేరుకాదు; ఒక్కరే అమకొప్పచో విజయాదిత్యునికి లక్ష్మీ-గంగా దేవులకు జన్మించిన తినయులు ఉభయులకును మల్లన దేవనామము ఉండెనని అయినను తెచ్చవలెను. ఈ విష యము దాని పరిశోధనవలన లేవలెను. కాని దగ్గర దగ్గరఉన్న పితాపురము, చాళుక్య భీమవరము ప్రాంత ములు వేరు వేరు వృషాటక విలుబడికింద ఉండినటు ఊహించుటయు అవసరమనవేరే. ఎట్లయినవేమి గోదావరికి తూర్పున ఉండిన పితాపురప్రాంతము పూర్వ చాళుక్య వంశజుల పాలనక్రింద ఉండెను. శకవర్షము 1103 నుండి 1108 వరకు ద్రాక్షారామమున వెలనాటి దుర్జయుల శాసనములు ఏమియు కానరావు. ఈ దేమును మరల స్వీకృతము చేసికొనుటకై వెలనాటి కులోత్తుంగ రాజేంద్రుడొక వృద్ధివృద్ధుడు పితాపుర చాళుక్య రాజ్యముపై దండెత్తినప్పి అక్కడి చాళుక్య నరేంద్రుల జయించి తద్దేమును మరల శకవర్షము 1108 వాటికి తన అధికారము క్రిందికి తెచ్చుకొనెను. కోనపైహయులు అధిపరకే వెలనాటి రాజమ్యంకు విధేయసామంతులైరి. ఒకవేళ వృద్ధి వృద్ధునికి శత్రులైన పూర్వ చాళుక్యులకు తోడ్పడుటకై వచ్చెనేమో? శకవర్షము 1108 లో కాకతి రుద్రదేవ మహారాజు శాసన మొకటి ద్రాక్షారామలో ఉన్నది. కాని అతడు అంధ్యముగ వచ్చుటచేతవో మరి ఏకారణమునవో అతని రాక ప్రయోజనము లేక పోయినది.

పై విషయముల బాగుగా గమనించ ఎరరు పల్లి తామ్రశాసనకర్తయగు శ్రీ విష్ణువర్ధనుడును; (కరవాలెరవ, రాజవారాయణ దిరుదాంకితుడు) శ. 1101 (క్రీ. శ. 1179 సం.) చాళుక్య భీమవరమునందలి శాసనముల సమసరించి శ. శ.

1067 (క్రీ. శ. 1147 వట్టాభిషేకమందిన మంత్రి మల్లువర్ణమధును; వీరవరేంద్ర' తిరుదాంకితుడు, పితాపుర స్తంభశాసన కర్తయగు మల్లరౌద్రునియు (శా. శ. 1124 క్రీ. శ. 1202 పితాపురమున వట్టాభిషిక్తుడైనవాడు); ఒకరికొకరు పిలుగుదురు (ఒక్కరొకరికి వేర్వేరు) అను సంజేహము (ఆ 1047-1078 గల ముప్పదేండ్ల ఎడము వలన సంజేహము) లేర్పడినది. అంతేగాక ఇంకొక క్రొత్త చిక్కును ఏర్పడినది. వీరిని పితాపుర రాజుకొరెరాజుని వాకొనిరి. అందుకు విడల్పనముగా ఈ చంకపు అఖరు రాజగు వర్మశక్తి శయ మల్లవదేవ వక్రవర్తి యొక్కడే శా. శ. 1124 క్రీ. శ. 1202 పితాపురమున కుంతిమాధవుని ఆలయమున వట్టాభిషేకమందినట్లు గానవచ్చుచున్నది. అంతేగాని తక్కిన యిరువురును పితాపురమున వట్టాభిషేకమందినట్లు గానరాదు. అంతేగాక శా. శ. 1101 క్రీ. శ. 1079 సం. ఎరరువల్లి తామ్రశాసనకర్త తన నివాసమగు జనవాళవరమునందు నిండుకొలుపుకూటమున ఆ శాసనము గానించినటుల వున్నము. దీనికి తోడు అంతకు పూర్వము వేంగీరాజ్యమున యువరాజులకును, రాజవ్రతనిరులకును ఆ జనవాళవరమునే రాజధానియైనటుల చారిత్రకులు వక్కాణించి యున్నారు. అందుకు తోడగ.

Sunday Standard, 1967. July.

A New epigraph of Paranthaka Chola By N. Ramesan:-3. 'The grant was made in the year 1118 A. D. The year of the grant is mentioned in the epigraph itself as saka 1038.' Sastha Thirimsat Dasa Satamile yatamatre Sakabde'. The grant registers the gift of the Village Alavalli Nilaya to 260 South Indian Brahmins, when Veera Choda had formally setteled in the village. The grant was made by king Paranthaka Son of Kulottunga I, while he was ruling Vengi as Viceroy with his Capital at Gananatha Pura, which Corresponds to the modern Draksharama of the East Godavari District in Andhra Pradesh.

కావ్యమాల - ప్రాచీన శేఖరమాల - తృతీయ భాగము 106 పే. 154 శా.

'శత్రుధ్వంస మపిష్య రాజనికరా నాభ్యాద్య రామ్నా వరాన్.
దుర్బుల్లాస్యనివర్త్య భూకమలినిం కృత్వా తదా నన్ది పరమ్.
ప్రాయాతో జనవాళవరమునగరి హర్షోదయాది ద్విధుః.
ద్యేంగీ భూతల భూషణం వృషమతో తాలర్క చిమ్మద్యుతిః॥

కాకాల్దే శశిభామ్యరేమ్న గణితే సింహాది రూతే రవా.
తన్వే నృద్ధిమతి త్రయోదశి తిథౌ వారే గురో వృత్తికే.
లగ్నేది కవశే నమన్త జగతి రాజ్యాభిషిక్త ముదే.
లోకస్య ద్విదలిన్మనట్ట మనమః శ్రీ వీర చోడే నృపః॥

అని యుండుటచే శా. శ. 1001 క్రీ. శ. 1079 మొదలు శా. శ. 1124 క్రీ. శ. 1202 వలకును (మంత్రి మల్లువర్ణమధుని వట్టాభిషేకమువరకును) అయిన 123 సం॥ వేంగిని పరిపాలించిన రాజవ్రత నిరులు (యువరాజులతోను) ; భేతకంఠకవిజయాదిత్య వంశ చాలుక్క రాజులకు జనవాళవరమునే రాజధాని యయినటుల వున్నవగుచున్నది. కావున ఒకేచంకము వారైన యీ (భేత విజయాదిత్య) చాలుక్కచంకపు రాజులు ఒకే రాజధానినగరము కంవారై కడకు జనవాళ నగరమునండి పితాపురమునకు మార్చుకొనిరే గాని పితాపురము వేరుగాను జనవాళనగరము వేరు గాను రాజధానులై వేర్వేరురాజు లొకేపారి పరిపాలించి యుండలేదు. ఈ విషయమున నీ సంజేహమంతయు మూఢ విజయాదిత్యుని వట్టాభిషేకకాలము శా. శ. 1047 క్రీ. శ. 1128 కి మాటుగా 1079 క్రీ. శ. 1158 అని ముప్పది సంవత్సరములు పాట బాటున పొచ్చుగా లెక్కించి యుండుటచేత నీ చిక్కులు హద్దినవి. అది అంతతో బోక

రాజనారాయణస్వామి దేవాలయములోని శాసనకర్తయై
 శ. శ. 1069 క్రీ. శ. 1147 వ సం. పింపిన
 మెక్కిన (మర్రి) విష్ణువర్ధనుడును (రాజనారాయణ
 దిరుదాంకితుడు), శ. శ. 1095-96 క్రీ. శ.
 1173-1174 సం. లో పట్టాభిషిక్తుడైన
 మర్రిపదేవప్రకాశయ్య, శ. శ. 1124 క్రీ. శ.
 1202 పితాపురమున పట్టాభిషిక్తుడైన మర్రి
 విష్ణువర్ధనుడును వేద్యురవారేగాని యొక్కరుకారు.
 అందువలన పితాపురము, పామర్లకోటల యందొకే
 కాలమున ఇర్వరురాజులు పరిపాలించుటగాని, శ్రీ విష్ణు
 వర్ధన, మర్రిపదేవ ప్రకాశయ్య, విష్ణువర్ధన మర్రిదేవులు
 ఒక్కరే అయియుండుటకుగాని సావకాశములేదు. ఆ
 ముప్పదిసంవత్సరముల లెక్కింపు పారబాటె యిన్ని
 చిక్కులు దెచ్చిపెట్టినది. (1) కు సమాధానము:
 (88-89) క్రీ. శ. 1947 భారతి సర్వజిత్తు
 విశ్రాంతము 267-270 పే. శ్రీ యం. వెంకటే
 శ్వర్లుగారి విష్ణువర్ధన మర్రిదేవుని పితాపుర
 శాసనము అను వ్యాసమును పరికింపవలసివచ్చినది.
 అందు వారు, క్రీ. శ. 1202 నాటి విష్ణువర్ధన
 మర్రిపదేవుని పితాపురశాసనము విమర్శించుచు...
 E. I. IV. No. 33.2: Ibid. L. 61. ....
 విక్రమ చోడవామా చాళుక్యవంశ జలధే: పరిపూర్ణ
 చంద్ర: తస్మి స్థానము. L. 62. ద్రావిడవాసుని
 చోడమండలం ప్రాతం గతవతి వేంగీభూమిర్ నాయక
 రహితా etc. అని యుండినను 'క్రీ. శ. 1118 నాటి
 ఆంధ్రదేశ పరిస్థితులనుగూర్చి ఈ శాసనమున
 తెలుపబడిన విషయములు మన మంగీకరింపజాలము.
 ఈ శాసనము క్రీ. 1118 నాటికి చాందగరముగ
 మున్నది. పైగా రమాలమి అదేకాలమునాటి శాసన
 ములు అట్టి అరాజకమునుగాని, తూర్పు చాళుక్య
 పితాపురరాజులను గూర్చిగాని తెల్పలేదు' అని తెల్చి
 వారు. శాసనము ఎంతకాలమైనను నత్యమును బయలు
 పడముట కాటంకము కాజాలదు. అంతియేగాక ఆ
 విషయమునే వారన్న 1118-1202 కు మధ్య
 కాలమైన 1179 లోని విదలుపల్లి పుస్తక తామ్రశాసనమునందు
 88-89 పంక్తులలో నొక్క
 యక్షరమైనను పొల్లుపోకుండ వ్రాసి యదార్థ
 మైనట్లు రుజువుగావించుచున్నది. ఆ వ్యాసముననే
 238 పే. 2 శా. 'విక్రమచోళుని యనంతరము

అనగా క్రీ. శ. 1118 నాటినుండి చాళుక్య చోళ
 రాజులు ఆంధ్రదేశమునకు తమ వంశములోనివారిని
 ప్రతినిధులుగ బంపు నలవాటును మానుకొనిరి. దీనికి
 కారణము వెంపాటి నాయకుల యధికారము (పశ్చిమ
 గృధ్రావారము) విజృంభించుట. రెండవది వారు
 చాళుక్య-చోళరాజుల కనుకూలముగనుండి వారికి
 పాముతులుగనుండుట. పైగా విక్రమచోళుడు ఆంధ్ర
 దేశమును పడలినకాలమునకే వెంపాటిచోడుడు తన
 యధికారమును స్థాపించుకొనియే యుండెను. అన
 యధికారమును ధిక్కరింప సామర్థ్యముగల ఆంధ్ర
 నాయకులు వేరెవ్వరు క్రీ. శ. 1118 లో లేరు.
 తరువాత కొద్ది సంవత్సరములకు అరాజకము సంభ
 వించెను. దానికి కారణము పశ్చిమ చాళుక్యరాజులు
 (విక్రమాదిత్యుడు) ఆంధ్రదేశముపై గావించిన దండ
 యాత్రయే కాని దానికిని, విక్రమచోళుడు చాళుక్య
 చోళసామ్రాజ్యమున కేగుటకును ఎట్టి సంబంధము
 లేదు' అని తామె యుదాహరించుటవలన కారణ
 మేమైనను పశ్చిమ చాళుక్య దండయాత్రవలన,
 విక్రమచోళుడు 1118 లో ద్రవిడదేశమునకు వెడలిన
 తరువాత వేంగీదేశము అల్లెకల్లోలితమై (వికైక)
 నాయకరహితమయ్యెనని చెప్పక చెప్పుచున్నది. అట్టి
 తతిలోన 1120-1124 మధ్య వేంగీదేశమున
 పశ్చిమ చాళుక్యుల శాసనములును వెలసియున్నవి. ఆ
 పిమ్మటనే అదనుజాచుకొని రక్తస్పర్శచే తూర్పు
 చాళుక్య వంశజులై విజమైన వారసత్వమున కర్హులైన
 927 సం. బేత కంఠకవిజయాదిత్య వంశజులైన
 వారిలోని మూడవ విజయాదిత్యుడు సాగరవిజయాది
 పతులైన పైపాయలబహుమచారాజయొక్కయు,
 మార్జవాడి దేశాధిపతియైన పుంకణి మచారాజు
 యొక్కయు తదితరుల సహాయముతోను వేంగీదేశ
 మును ఆక్రమించి అప్పటి రాజధానియైన జననాథ
 పురమున 'పట్టాభిషిక్తుడగుటకుగాని నాటినుండియు
 తద్యంశాల పూర్వ గృధ్రావారమును (Costal
 Districts) పరిపాలించుటకును ఎట్టి అటంకమును
 గలిగింపజాలవు. కావున ఈ వంశజులు ఈ రాజ్యమునే
 ఏలియుండుట కల్గి యనువాదము విరక్తకము అధార
 రహితము అని తోచును. ఆ వ్యాసముననే 267 పు.
 2 వ కాంతులో '...తూర్పు చాళుక్య పితాపుర రాజు
 లను గూర్చిగాని తెలుపుటలేదు. ముఖ్యముగ పైఒక్క

శాసనములవల్ల పితాపుర రాజుల శాసనములు గూడ ఈ విషయములను పేర్కొనుటలేదు.' 268 పే 1, 2 కా. 'వెంనాటి రాజులు అనేకులు ఈ విధముగ మొదటి గంకరాజు (క్రీ. శ. 1076-1108) మొదలుకొని వ్యవస్థపరచి వలకు (1186-1210) ఆంధ్రదేశమున చాల భాగమును పరిపాలించిరి. తదితర ఆంధ్రనాయకులు వారికి సామంతులై చిన్న చిన్న రాజ్యముల నేలుకొనుచుండిరి. అట్టివారే కోటరాజులు పాకనాడును, కమ్మపాడును వీరిన తెలుగు చోడ రాజులును, తదితరులనేకులు. వెంనాటిరాజులు పేరు నకు మాత్రమే చాళుక్య చోడరాజుల సామంతులుగ నుండిరి. దీనికి విదర్భనము, తమ శాసనములందు వారు చాళుక్య-చోడరాజుల రాజ్యసారిన వర్ణములను పేర్కొనుటయే. వెంనాటిరాజు లేరిన కాలమున ఆంధ్రదేశమున తదితర వంశమువారి శాసనములు విస్తారముగా గలరావు. అనేలు తూర్పు చాళుక్య పితాపుర రాజులనుగూర్చి, వాచ్చుగ తెలుపు శాసనములు గూడ లేవు. దీనినిబట్టి తూర్పు చాళుక్య పితాపురపు రాజులు, విక్రమచోడుని యనంతరము ఆంధ్ర రాజ్యమును పాలించునట్లు ఎట్లు ఊహించగలము?'

అనగా ఆ కాలమున ఆంధ్రదేశమున అనేక రాజులు చిన్నచిన్నరాజ్యము లేర్పఱచుకొని విలీనమయి, వారందరు చాళుక్య-చోడరాజుల సామంతులమయి అందువలననే తమ శాసనములందు చాళుక్య-చోడ రాజుల రాజ్యసారిన వర్ణములనే పేర్కొనుట, ఆయా రాజుల పేర్లను తమ సంతతికి వెలయుచుట మొదలగునవి జరిగినవి. ఈ బేతకంఠికవిజయాదిత్య తూర్పు — చాళుక్యసంతతి స్వతంత్రమైనది. వీరి కీతరులలో సంబంధములేదు. కావున వీరి వంశము ఇతరుల శాసనములందుగాని ఇతరుల వంశములు వీరి శాసనములందుగాని వర్ణించ వలసరము గాదు. అట్లు గవింతుట సమంజసమును కాదు. కావున ఆ కాలము వారి రాజ్యసారిన లేదనుటకు అధారభూతము గాజూదు.

270 పే. 1, కా. 'ఇంకొక విషయము విష్ణువర్ధన మల్లనదేవుని తామ్రకాసన మొకటి మనకు దొరికినది. (C. P. 10—1916—17. A. R. E.), అది క్రీ. శ. 1195 వాటిది. తర్వాత కాలమువాటి పితాపుర శాసనములనే, ఇదిగూడ చాళుక్య-చోడ

రాజుల వంశావళులను, విక్రమచోళునివరకు, టేట విజయాదిత్యునినుండి విష్ణువర్ధన మల్లనదేవునివరకును గల తూర్పు చాళుక్య పితాపురరాజుల వంశావళిని పేర్కొన్నదేగాని, విక్రమచోళునితరువాత, వేంగీమండలము నాయకులపాతమైనటులగాని అరాజకమునకు పాలైనటులుగాని వనింపలేదు. ఒకేరాజు శాసనము లందు ఈ సందర్భములు వేర్వేరుగా ఏం తెలుపబడవలెను.' అయితే అది క్రీ. శ. 1195 వాటిది అని చెప్పుచున్నారు. ఈ పితాపుర విష్ణువర్ధన మల్లనదేవుడు క్రీ. శ. 1202 వాటివాడు. అనగా ఆ శాసనము ఈతనికి ఏడు సంవత్సరముల కాలము పూర్వపుది. అందుచే ఆ తామ్రకాసనము ఈ విష్ణువర్ధన మల్లనదేవునిది కాదనుట నిశ్చయము. అది వేంకటరెడ్డి యుండును. అంతేగాక ఇట్టి భేదములు తూర్పు చాళుక్య శాసనములలో ఇంకను కలవు. క్రీ. శ. 927 సం. మూడవ భీముడు వేంగీదేశమును పరిపాలించినటుల 'వరణవిన్ది' తామ్రకాసనము (నల్లకాసనము. (భారతి 1965 ఏప్రిల్ 24—38 పే). అయినను ఆ మూడవ భీముని ఇతర చాళుక్య శాసనములు వ్రాయ విడిచినవి. ఆ విషయమున ఏదో యొక తామ్రకాసనపు మధ్య టేకు చినది వంకిల్ ఆ మూడవ వంకిల్ యుద్ధాహరించియున్నది. J. A. H. R. S. Vol. XVI, 134 P. 136. 8 L 'తతస్తు అమృత భీమాఖ్యం పాత్యాప్రి' అని యున్నది. 1964 నవంబరు భారతి 23—37 పే. సిరియూరు (కడలి) తామ్రకాసనమున రెండవ టేకు — మొదటి ప్రక్క 12. 'తతస్తా దసరాణో మాసం, తప్పిజ్జికాత్య చాళుక్యభీ 13. మతవయో వికమాదిత్య పుంవత్సరం వేంగీ విషయ మహిలయత్. అత్రానరే సామస్త కబర పల్లభ దవాత్సాన్యేనదగామి మహామహామికయా సప్తాల్పాన్యాయం పృథిషక్తిం యుద్ధమల్లమవమ 15. త్వలరాత్. ప్రాచ్యముదిలో విజయాదిత్య భవ సేజపానిది భీమపునః తత్రామవాదిత్యమోనిభిరద్యాష్టిదశా 16. బ్ధ మవని మరక్కత్.' అని యుద్ధాహరించుటనే మూడవ భీమునితోపాటుగా యుద్ధమల్లనిగూడ బహిష్కరించి (రాజ)భీముడు (పదనొకండు సంవత్సరములే విజయగా రాజ్యమేలినను) పదునెనిమిది సంవత్సరములు రాజ్యమేలిన టుద్ధాహరింపబడినది. కాని మిగిలిన తూర్పు-చాళుక్య తామ్రకాసనములన్నియు

యుద్ధముల్లుని రాజ్యమును గుర్తింబియున్నది. అందుచే ఈ శాసనవైషమ్యములబట్టి విజయరాయక మూడవ భీముడుగాని, యుద్ధముల్లుడుగాని కేగిదేశము పాలించలేదని వక్కాణింప వీలుకలుగువా? అట్లు భిష్మవంశ ములవారు తమ శాసనముల నీదేశకంఠికవిజయాదిత్య వంశము వర్ణింపలేదను సాకుతో వీరు రాజ్యమే వీరిదేదను వాదము సమంజసము కావరదు.

8. 134 — 144 దానము ప్రథమమున ముక్కుంటి కాద్యెట్టియను త్రిలోచన వల్లపునిచే మార్కటాదకాలమున వేదవేదాంగవేత్తలు సమస్త తానైతత్వలు, గృహస్థులగు సద్విజ్ఞానకును అన్ని వస్తులు తీసివేసి అగ్రహారముచేసి ధారాపూర్వకముగ నిచ్చి తామ్రశాసనము వేయించినట్టిది. అది కావశమున పశించుటచే తిరిగి కోరిన ఆయా బ్రాహ్మణులకు విష్ణువర్ధనుడు ధారాపూర్వకముగా నిచ్చి అమలుపఱచి పునర్జన్మ తామ్రశాసనము వ్రాసియిచ్చెను. త్రిలోచన వల్లపుడను ముక్కుంటి కాద్యెట్టి 4వ శతాబ్దారంభమున కాంచీపురము రాజధానిగా నేలిన చక్రవర్తి. పాండూ దేశములో వాతని పేరెరుగనివారు లేరనియే చెప్పవచ్చును. అతడే దక్షిణ దిగ్విజయ యాత్రకు వచ్చిన కోనల విజయాదిత్యుని నిర్మించినవాడు. కావున అతడా సమయమున అనగా 4వ శతాబ్దారంభమునందు ఈ దానము గావించెను. దానిని తిరిగి భేతకంఠిక విజయాదిత్య చాళుక్య వంశోద్భవుడైన నర్మదేశాధిపతి విష్ణువర్ధన మహారాజు పునర్జన్మముగావించి తొల్లిటి త్రిలోచన వల్లపుడను ముక్కుంటి కాద్యెట్టి దానమును నిచ్చి సక్రమముగా పాలించెను. అనగా శా. శ. 1101 అనగా క్రీ. శ. 1179, 178-199.

'శాకేవత్సరకే చంద్ర
వ్యం రుద్రాశ్చ గోధువః
విష్ణువర్ధన భూమిశో
దత్తవాం చాస్యసం పునః'

అని యుదాహరించెను. అనగా మొదటి శాసనమున కును పునర్జన్మ శాసనమునకును మధ్య 8 శతాబ్దములు గడచినవి. అంగీకారక వల్లపులు మొదలు బేటకంఠిక విజయాదిత్య తూర్పు చాళుక్య వంశము వరకును ఎన్నో రాజకుటుంబములును, ఎందరెందరో

రాజులును ఎన్నెన్నో దేశవిద్యనములతో పాగిపోయినవి. కాని ఆ రాజుల ధర్మబుద్ధి వ్యాయదిక్ష ప్రజాపాలనా రంజితము జూడ

'స్వదత్తాం పరదత్తాం
యో హరేత వసుంధరాం
షష్ఠీంవర్ష సహస్రాణి
విష్ణ్వయాం జాయతేక్రిమిః' అను పాప

భీతియుః

దానపాలనయోర్యుక్తే
దానాత్ శ్రేయోహుపాలనం
దానాత్ స్వర్గమాప్నోతి
పాలనా దమ్యతం ఫలమ్.'

అన్న మాక్తి అక్షరాల కార్యరూపమున స్థిరపఱచిన ధర్మమూర్తులు. వారి దివ్యనామన స్మరణముచేతనే వంశ మహాపాతకములు నశించి అక్షయసుఖముల వార్షించుటయు సుకృతమే.

ఇట్టి పునర్జన్మ శాసనము లరుదుగా గలవు కాని అవి యిట్లు దీర్ఘకాల వ్యవధి గలవి కావు. విష్ణు కుండిన మార్గవర్మ యిచ్చిన పాలించారు శాసనమును 40 సం॥ వ్యవధిలోనే తూర్పు చాళుక్య జయసింహమహారాజు పునర్జన్మము గావించి ధన్య డయ్యెను. అట్లు విష్ణుకుండిన గోవిందవర్మ గావించిన పెణుకులబ్బు శాసనమును పై తూర్పు చాళుక్య జయసింహమహారాజే పునర్జన్మము గావించి ధన్య డయ్యెను. అదియును 50, 60 సంవత్సరముల వ్యవధిలోనే అయితే ఇంత దీర్ఘకాలము గడచినపిదప, 8 శతాబ్దములకు పిదప అన్నివంశములు, అందరు రాజులు, అన్నివిద్యనములు గడచినతరువాత గూడ దాన ప్రతిగ్రహీతలు వచ్చి మనవిచేసినంతమాత్రమున అట్లు తిరిగి పునర్జన్మము గావించుట అత్యాశ్చర్యకర విషయము, ఊహించవలసింది.

9. 138-139, 180-193 సంక్తుల నడుమ 8 వర్షాయములు 'ఎడలుపల్లి'యని యుదాహరింపబడినది. అయితే అది యేలం? క్రి మర్లంపల్లి సోమశిఖరశర్మగారు 'ఎరరు'పల్లి అని యుదాహరించి యున్నారు. అది 'అ'గాక 'డ' అని తిసియందు వ్రాయు

బడియుండుట స్పష్టము. ఈ అక్షరపు మార్పుకలన చిక్కు ఏమనగా రామచంద్రపురము తాలూకా రామచంద్రపురమునాటి తూర్పున ఒక అరమైలు దూరమున 'ఏఱువల్లి' యను చిన్న గ్రామము కలదు. అదియే ఎరలువల్లియని భావించుచున్నారని కాని జాగ్రత్తగా బరిశీలించ 178—179 వంతుంగల సరిహద్దుల గమనించ తూర్పున ఉండారు; దక్షిణమున కిన్నెరలు (నేటి భీమక్రొనపాలెము); పడమర దాక్షారామము; ఉత్తరమున తాండీపల్లి; అగ్గియమున గొల్లగుంట, అండంగి, వలిపూడి; వాయవ్యమున వెల్ల; ఈశాన్యమున ఏంకలవర్తి యున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది. ఇప్పటి కిది గొల్లగుంట, ఏంకలవర్తి గ్రామములు తప్ప మిగిలినవియు గలవు. ఆ 'ఎడఱు'వల్లి గ్రామము మాత్రము లేదు అందు నేడు హనవ్ బాదా, కందుల పాలెము, కావలరము గ్రామములు కలవు. అవి నేటి (విన్న, మొన్నటి)వఱకును సర్వదుంబలా యీనాములే. కాని లాండు రివిన్యూ తనివే. మొత్తము నుమారు అఱువేం ఎకరము (కనీసము)గల స్థలము.

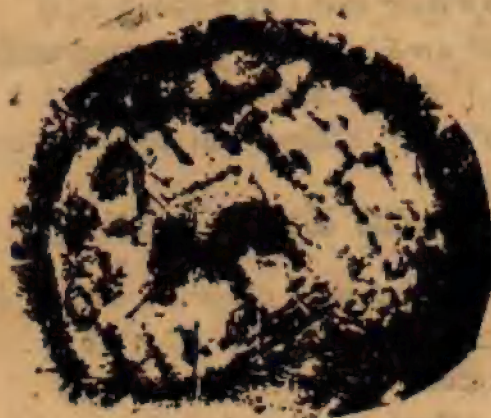
10. ఎడఱువల్లి గ్రామము దాక్షారామ భీమేశ్వర విమానమునకు తూర్పు భాగమున దివ్యక్షేత్రము అని యుదాహరించుచుండుట ఆశ్చర్యము. ఏన దాక్షారామమే క్రి. పూ. 7, 8 శతాబ్దములకు పూర్వమే అంద్రదేశమునందలి త్రిలింగక్షేత్రములలో బ్రసిద్ధికెక్కినది. అంతేగాక పంచారామ ప్రసిద్ధికాలమున క్రి. త. 7 శతాబ్దమధ్యమందు (దక్షవాటిక) దాక్షారామము అను పేరున బ్రసిద్ధికెక్కిన పుణ్యక్షేత్రము. అట్టితఱి అట్టి విశ్వవిఖ్యాత క్షేత్రమునకు ఒక్కమైలుదూరములోనే ఆ దైవతమూర్తుల పేరిటనే (క్రి మాణిక్యంబా భీమేశ్వరులు) దివ్యక్షేత్రమై యుండుటయు; అచ్చట యిప్పటికిని చాల పురాతన ఆలయావశేషములైన వర్తులాకార పాను వట్టము, మహిషాసురమర్దిని అష్టభుజ విగ్రహము పూజాపురస్కారములు లేకుండి ఆ హనవబాదా భీమేశ్వరాలయ ఆవరణలో యుండుటయు; ఆ ఆలయమందలి నంది, గణపతి, నాగ(వలిమ) ముఖముగల సోమమాత్రమును ఆలయమున పురాతన ఆలయావశేషములు గూర్చబడియుండుటయు; 'ఎడఱు' అను పదమునకు ప్రఖ్యాతి, ప్రసిద్ధి, తేజోవంతము అను

ఉత్తత ద్యోతార్థకములును; దైన్యము, భగ్గుము అను హీనార్థద్యోతార్థకములునుగూడ (యుండుట) నైఋంబకులు వెలిబుచ్చియుండుటచేతను; 185వంకిని దక్షిణతః కిన్నెరలికి ఎడఱువల్లికి (వెనుత హనవ్ బాదా) నడుమ సప్తగౌదావరినది యుండుటయు; అది పడమర దాక్షారామ మొదలు తూర్పున ఉండారువరకును నదిరూపమున ఈ శాసనమందు గానవచ్చుటచేతను; సప్తగౌదావరినది ప్రత్యేకము (దక్షారామ) భీమేశ్వర స్వాయంభువశ్యోతిల్లింగ బ్రతిష్ఠ కొరకు భీమేశ్వరునిపాదసన్నిధికి మాత్రమే సప్తమహర్షులు తెచ్చినట్లుం భీమఖండ, భీమేశ్వర పురాణము బుదాహరించుచుండుటచేతను; ప్రస్తుతమున్న దక్షారామ భీమేశ్వరాలయమున కొన్ని బౌద్ధచిహ్నములుండుటచేతను; తొలుదొర్తి త్రిలింగదేశమందలి విశ్వవిఖ్యాతమైన భీమలింగ ప్రతిష్ఠ సప్తగౌదావరి అంత్య ప్రదేశమగు శాసనకాలమునాటి 'ఎడఱువల్లి' గ్రామమున నెలకొల్పబడి మహావైభవ మొందినట్లును; తరువాత ఈదేశము హీనయానకాలమున బౌద్ధమత ప్రభావము బ్రతిలి నేటి దాక్షారామ ప్రదేశమున పెదదాకిరేపియను పేరున బౌద్ధమూర్తియు వెలసి సామాన్య జనాకర్షణీయమౌటచే ప్రభావాభివ్య ర్ధగారీభూతమైన 'ఎడఱువల్లి దివ్యక్షేత్ర' భీమేశ్వర స్వామి ప్రతిభాదూరుడగుటవలన అంతక్రితము శోభావంతమయి ఎడఱువల్లిగాయుండిన దివ్యక్షేత్రము శాసనకాలమునాటికిని అవదంబొంది భగ్గుమై శోభా హీనమగు ఎడఱువల్లిగా మారియుండి నామమాత్రావ శిష్టమైనదినియు, తిరిగి మహాయానకాలము గడిచి వజ్రయానకాలమందు పెదదాకిరేపియందున్న బౌద్ధమూర్తియు 'లంజదిబ్బ'యను నింబ్య రూపముగా మారి రూపజాతి వాటి వైదికమతౌద్ధరణ సమయమున మార్కండేయకాలాలు (విష్ణుకుండినులు) కాలమున సప్తమహర్షులవంటి అర్హులైనవారు వైదికబృందముచే దక్షవాటికా భీమేశ్వరుడు పునఃప్రతిష్ఠ గవించబడియుండెననియు, ఆ ఆలయము చాలకృ భీమేశ్వరునిచే దివ్యక్షేత్రమై దివ్యలింగ ప్రతిష్ఠాపనయు, దేవపార్యముగా మారెననియు పండితారాధ్యాదులచే బూర్ణింపబడి పరశైవకాలమున కాలయనేమారెడ్డి సేనావియగు కడియము మారినేని

అతని భార్య పోతివేసిగర్లచే కల్యాణముండవ, ప్రద రాయ అని యుదాహరింపబడియున్నది. పామరగోట
 ఓణ మండపాదులు ప్రాకారపరిధేవతాదులు బరి కుమార చాలాకృ భీమేశ్వరుడు, దక్కారామ విభవ
 ప్పింపబడి పరిపూర్ణమైన నేటి దక్కారామ (విభవ) భీమేశ్వరుడు అనుట లోకప్రసిద్ధి.
 భీమేశ్వరాలయముగా మాళియుండెనియు దోచు ఇంతవర కేశాసనము సప్రమాణముగ వ్యాఖ్యా
 నున్నది. అంతేగాక రాజేంద్రచోడుని చోడవరము శిలా వింది వ్రాసెనని. ఇందలి అక్షరకృతదోషములను
 కావనమందు 'దక్కారామ పురీశ్వరాయ, విభవ భీమేశ్వ వండితులు మన్నించి పరిశీలించి వెల్లడింప వ్రాద్దన.

శా స న పా ఠ ము

మొదటి తేకు - రెండవ పుట

1. శ్రీ భక్తుభూకావనోద్యమ్య వికసన్వాభీసరోజా దభూ | ద్రవ్యో వేదవిధి:
2. పురాణపురుష సైన్యా త్పుతో మాసవ: | ఆ (పీ)ద్రతిముని(స్సు)తో (జని)జగన్మే
3. శ్రోత్రివో వారిధి | మిగతం వంశకరో మహేశ్వర శి(రో)భూషామతే శృంధ్రమా:¹
4. తస్మా దింద్ జ్జగత్సౌతే | వంద్యో మంద్విరం ధియ: | బుధోజ్జేభుధాదాసీ | వృ
5. క్రవర్తికా పురూరవ:² తస్మిరాయు: తతోవహు: తతోయయాతి:
6. తత:పూష:³ భక్త్యా విజితారుద్యం | గుర్తవే దత్వా తదంగపక్త
7. జర (ం)భూషణమివయోజేజే | పూష భూక భార భరణ భౌ
8. రేయభుజ:⁴ తతో జనమేజయ: తత: ప్రాధిక: తతస్సైన్యయాతి
9. : త (తో హ)యవతి: తతస్సైన్యకాశామ: తతోజయసేన: తతోమహ
10. శామ: త(తో)ద్వేకావన: తత:క్రోధావన: తతోదేవకీ: తస్మాదజాక:
11. తస్మా దృక్షక: తతోమ(రి)వర: తత: కార్యాయన: తతోవీం: తతోదు

1. కార్మాం వి కీడితం. 2. అనుష్టుపు. 3. గద్య. 4. ఆర్యావృత్తమ్.

రెండవ తేకు - మొదటి పుట

12. వ్యంఠః తతోధరః¹² జాన్నానీ యమునారే | కృత్యాయాపాద్విరంత(రాన్) |
13. యోమహాఃమూకా భరత | నామ్నా(భ్యా)తోవ్యమేధకృత్ తతోభూమయ్యః త(త)
14. నృహోతః తతోహస్తి తతోవిరోచనః తస్మాదభామిభః తతః స్పంఠ(ర)
15. ణః తతస్పృధవ్యా తతఃపరిక్షిత్ తతోభిమసేనః తతః ప్రదీపనః(త)
16. తత్యంతమః తతోవిదితవియ్యుక్తః తతః పాల్దారాః⁷ కుంఠీమా(దీ)
17. దేవ్యా | యుద్ధిష్ఠిరం భీమాజ్ఞాన నకులం | సహదేవమతి నరేభే | (న)
18. ం త్ర్యామ(తి) విమమ తేజసస్తనయాన్⁸ తేషు విష్ణుయ్యుక్తవ్యవయవ్య
19. తా ముపగతో మత్యకత్వంజ్ఞాంజహ | విశ్వపాటపతాన్త్ర(న)
20. సమయే భద్రాయదాశ్లేషణాత్ | యేనత్రైన్ద్రమభూత్సహాధిపః(తం)
21. సింహాననం వక్షణ | స్వాయం విశ్వజనన దాపథితో లోకైక పి
22. రోజ్ఞానః¹⁰ తతోజ్ఞానా దభిమయ్యః తతః పరిక్షిత్ తతోజనమేజ

రెండవ తేకు - రెండవ పుట

23. యః తతఃక్షేముకః తతోనరవాహనః తతకృతావితః తస్మిదుద (య)
24. నః వైద్యంశ్శేష్యయోధ్యా సింహానవాసీతే వ్యేకోనవస్థిభూపే
25. పుగలేషు తదస్వయే విజయాదిత్యోనామరాజా విజిగ్మ త(తః)
26. దక్షిణావధంగత్యా త్రిలోచనవల్లవమధిక్షిప్య కీర్తికాశేషలా మ (గ)
27. మత్ తస్మిన్ సంక్కులే షణ్మానగభిక్షాణీ తదగమహిషీ ము(ది)
28. వేము నామాగ్రహార ముపగయ్య తస్మిహాసినా విష్ణుత(బ్ధ)
29. సామయాజినా దుహితృ విప్రకాశే మధిరక్షితానతి విష్ణువ(ర్తక)
30. స్పందన మమూత తవ్యవ కుమారవ్య మానవ్యవగ్రత హారిత పుత్ర
31. వక్షగోత్ర క్రమోపితాని కలయిత్యా తమ్మాకాణి తమవద్యయత్ నవమా
32. త్రా విదిత వృతాంత స్ఫున్నిగ్గత్య చకుక్య గిరౌ నంద్వా భావతం గౌరీ మా
33. ద్యకుమార వారాయణ మాతృగణాంశ్చ సంతవ్యక శ్వేతాత పత్రైకతంభవంశ్య

మూడవ తేకు - మొదటి పుట

34. మహాశర్మ పాతికేతన వ్రవగ్గోక వరాహాలంఛ్యన సింహకుంత సింహానన మక
35. ర తోరణ కనకదండ గంగాయమునాదీని స్వకులకమాని నిక్షిప్తానన సాం
36. బ్రాహ్మ చిహ్నాని సమాదాయ కదంబ గంగాది భూమిపాష్టిక్షాత్య పేతు వమ్మకాదా
37. మధ్యం సార్దకా నన్దలక్షం దక్షిణావధం పారియామాన¹¹ | త్రి విష్ణువర్ణకానా త
38. స్మా | ద్విజయాదిత్యభూవతిః | పల్లవాస్వయజాతాయాం | దేవ్యా మాపీత్సు

39. తోత్తమం¹² తత్తుతః పుంకేతం¹³ తత్తుతః కీర్తివమ్మా తస్య తన
40. యః శ్రమతాం నకలభువన సంస్తాయమాన మానవ్యన గోతరా
41. ం హరిత పుత్రాణాం కౌశికీ వర్మపపాదంబ్ధి రాజ్యానాం మా(ర్మ)గణ వరిసా
42. లితానాం స్వామి మహాసేన పదానుద్యాతానాం భగవన్నారాయణ ప్రసా
43. ద సమాపాదిత వరాహలాంఛ్యనేక్షణక్షణసశిక్యతారాతిమన్దలానా
44. మశ్యమేదావభితిస్సానసవిశ్రీకృతసపుషం రాజక్యానాం కుం మ

మూడవ తేకు - రెండవ పుట

45. లంకరిహ్లా నృత్యాశ్రయ వల్లభేంద్రస్యభ్రాతా కుల్లవిష్ణునర్థకాన్షిద్దక వ
46. షికాణి వేంగీదేశ మహాయత్ తదాత్మతో జయసింహవల్లభస్తయ
47. స్త్రింతతం తదనుజ ఇంద్రరాజ స్సందినాని తత్తుతో విష్ణునర్థకాన్
48. నవవషికాణి తత్తునుమ్మకాంగియువరాజః సంప్రవింశతిం తత్తు
49. త్రో జయసింహ ప్రయోదక తదవరజః కోక్కిలి ప్షణ్యాసా
50. న్ తన్యజ్యేహ్లాభ్రాతా విష్ణునర్థకానః స్తముచ్చాట్య సప్త
51. త్రింశతమత్తాన్ తత్తుత్రో విజయాదిత్య భట్టారకోష్ఠిద్దక త
52. త్తుతో విష్ణునర్థకాన వత్ప్రీతంతం ర(త్త)వయః సరేంద్రో యుద్ధయంసమ
53. ర శత మహ్న(త్త)ర(మ) తో రణస్యాన్నేతావత్పరిగణాయా దేవ
54. వింయాన్ తదక్షీరారామే... నిధాయ క్షితి మపార్వలా

నాలుగవ తేకు - మొదటి పుట

55. పుత్యరింకా బైర...రవ్యసహితః తత్తుతం కలివిష్ణునర్థకాన్ద్యద్దక వషికం
56. తత్తుతః మంగిరాజో—మాగ్గేకావయోక్షిరోస్సమరంగేసా చకారకండ్డు కక్కిడ వ్నా
57. మ్నా త్రిభువనాంకుశ¹³ యోధాక్షి (వృ)క్త (కూట కి) రణపుర గతిం సంక్కులం
58. క్షిష్ణయుక్తం యోజైషీ ద్వంశేంద్రం (భు) జయసాయుతం యోవ్యధా దగ్గ హీ
59. ద్యుః కాలింగ్ ప్రభృతేభ్యాన్ స గు (ద) గవిజయాదిత్య దేవో మహేంద్రః శృ త్యా
60. రింశత్సహ భూవంశం మథ చతుస్సంయుతా రక్షతిస్సా¹⁴ తద్భాతుర్వక
61. క్రమాదిత్యస్య తనయశ్చానుక్య భీమః షష్ఠ్యత్తరం యస్త్రింతంరణానాంజి
62. త్యా స్యవా (మ్నా) ప్రథితం విధాయ చాకృత భీమేశ్వర దేవసామ్మకాం త్రింశత్సహభా
63. తంమరక్షత్¹⁵ తతః కొండ్లిగండారవామ్నా విదితో విజయాదిత్య స్య
64. ణ్ణారూఢం తులాభారం అపాద్యమాద్యం విరజో జయసంభంన్నిధాయ యే
65. తత్తుతా వమ్మరాజ రాజభీవనా తయోరమ్మరాజాగ్ర స్సన్తవషిక

నాలుగవ తేకు - రెండవ పుట

66. జి తత్పుతః కంటికదేతావరనామానం విజయాదిత్యం బాలముచ్చాట్య తా
 67. డపో మానమేకం తంతిత్వా చాచక్యభీమతనయా విక్రమాదిత్య ఏకాద
 68. కమాసాన్ తత్తాడపరాజసుతో యుద్ధమల్ల స్పృహసోజీ విద్రావ్యనం
 69. యుద్ధమల్లం స్పృహేద్యోధిమా నమ్మరాజానుజన్మా రాజత్తేతో రాజ
 70. భీమో జితారి వ్యేంగీదేశం ద్వారకాబ్ధానరక్షత్ తస్యమత్సాంతయ ఏతే ఏ
 71. (రేజితే రాజభీమ భూమిరావ్య దానాణానోమ్మన్యవ స్పృహమాః)
 72. భవోపాసితదేవేంద్రాః తేషు మామష మహేశ్వరో యః—
 73. రద్రవనరణో తదీస్మృతః అమ్మభూపతి రవ్యసాయ త్సంవనిశతో న
 74. మాః క్షమాతలం తతః దానాణానోమ్మభూసాంబ్రాతా సంవత్సరత్రయ
 75. మసా(ర్థ)రాం చృతుష్షష్ఠీకలా(నిది)రితి శ్రుతః ధీనిధిర్విశ్వాదుపమాన దానాన్
 76. దాన భూతం—తం సంత్తరం నవ్తవంశతి నమా విధేక్యకాదాంధ్రమండలే
 77. మూయ కంస్థితం దానాణావస్య స్పృహే రాయ్యోదేవ్యాకృనందనః నిమ్మక

అయిదవ తేకు - మొదటి పుట

78. శృక్తివమ్మా సాష్టాదశాబ్దా నపాద్భువం తస్మాద (ర) తో విమలాదిత్య మానాంబువి
 79. ధి మ్మహామందారిః ద్రోహద్రుషుణో మనదానానోపితిస్మదరా మథ నపాష్టాద్వన్¹⁶
 80. పుత్రస్తవ్య హిమాంబువంశతింక శ్రీరాజరాజస్వమా శ్రీత్వరింశత మంధ్రమం
 81. డంమసా ద్భూతోక కల్పదుమః యస్పిద్వో మనజన్మనద్యతికరం ధైరోభవ్వివ్యాణదా
 82. సాయాసా నరసాయుధిస్థిర మయ్యేనోధరిత్రీజనః¹⁷ తత్పుత్రోజయనా నపూర్వక(వ)
 83. పుత్రో రాజేంద్రవోదస్థిర శ్రీ సంప్రదానిదై నపాంధ్రవిషయం నం
 84. చ్చాతాబ్దా నపాతో యవ్యస్థిరతరత్రతావదనావత్పరా నమానింగ్ని
 85. తో లేజే మామష గమ్యతాం తతి హిమోమానం హిమానీగరిః¹⁸ తస్మాదు ప్త్యుభ
 86. గీరథ దుండుమారః రామాంబరీష భరత వ్రతిమయ్య నృతః శక్ర కమః వ్ర
 87. ధిర విక్రమవోదనామా చాచక్యవంశజరథేః పరిపూణా చంద్రః¹⁹ రస్మి
 88. ం స్త్యోగ నముద్రావరనామానీ చోడమండలం గ్రాతుం గతతలా వేంగే భూ
 89. మివ్వాణయక రహితో తదంతరే²⁰ జాతాత్పమాయే²¹ తాడసాచ్ఛాదితోయేభా

అయిదవ తేకు - రెండవ పుట

90. డమ్మభూసాంబంద్యనః కంటికో ద్యుతిమక్మంకో బేతక్షితిపతిః కృతి²² తస్మాద్భేర
 91. నరేంద్రా దింద్రగణేంద్రావహి వికడయశాః ఉత్తమచాయ్యాపర] నజ్జన్మ

16. గద్య. 17. శార్దూల. వి. 18. శార్దూల. వి. 19. వనంక తిలకం. 20. అర్యా పు. 21. గడతో
 22. అమమ్మక.

92. త్యాగ్రేయ సముద్యాతః²³ తస్మాదీదగమహీ²⁴ । గంగాస్వయ విభూషణం । గా
93. రి(హా) రివ తావత్²⁵ । జాతా స్వప్త సుతాస్తయోః²⁶ వీరో విజయాదిత్యో । విమలాది
94. త్యాగ్ర ఏకమాదిత్యః । శ్రీ విష్ణువర్ధనశృణో మల్లనదేవ । స్వసకామరాజమాత్రాకాందా²⁷
95. శేషిం శ్రీ విజయాదిత్య । స్వామ్యాశ్వయ సముద్భవాం । ప్రీతైత్యోన సయేమే
96. విజయా । మహాదేవీ మృహీనమాం²⁸ తస్మాంతస్మీదబాద్విష్ణు । వ్యామల్లన
97. ద్మకాన భూవతిః । ధీరోమల్లనదేవోధ । సోమిదేవోమితత్పు(తః)²⁹ శేష మశీష వి
98. దుషిం వరితోషసోహీ । స్తానంసీతేఃకులగ్రహమ్మనుజేంద్రకృష్ణ్యం । భూపా
99. భూషా భవి రమాన వర్తాకమ్య । మల్లోద్విషాం జగతి మల్లనదేవ అపీత్³⁰
100. సగరవిషయేకహృదాయతీలక బ్రహ్మధిధాన ప్సవరతనయాం ఉవ
101. యేమే నో మల్లనదేవోదై(వో)వమోదన్యంజలదేవీ³¹ లీలావతీతి వతురేతి

అఱవ టేరు - మొదటి పుట

102. కలావతితి కత్యాణి నీతికుంజేతి వల్లవతి (తేతి) ధీరే త్యధిపశ్చ (రి) తే(రి) న
103. అక్షజేతి యావత్కాతేనవరతం జగరీ జని (తే త) స్వాః చందలదేవ్యా
104. మల్లనదేవో మహేశ్వరాల్లద్వివరః తనయమజనయదేవం విజయాది
105. త్యం³² దిలీపజ రఘువర మనఘం³³ యంభీమసాహసయతిం విజయాధి
106. వంద్యం ధర్మకా న్రమాతి మపి భిన్న కులావరాగం శ్రీ వంశవర్ధకాన మ వా (వ్య)
107. యుధిష్ఠిరోయ మిత్యన్యవాం విలసతి స్థిరవాక్య లక్ష్మీ³⁴ యా రా
108. జేంద్దు శృకాజ్జే నిధి జలధి వియచ్చంద్రగే మామహాసే టుశ్లేనక్తే దశమ్యా
109. మినతనయదిశే రోహిణీ తారకాయాం మినేరిగ్నేధిషిక్తో విఖిల గుణాణ
110. స్వా (పి) వాలో వికాలో రక్షవల్లిం జనానా మధిమతఫంధం కీర్తికా పుష్కమపు
111. వ్యక్త³⁵ తస్మాదీదగమహీ లక్ష్మీ పుతీ మవ్వనం యావత్తేతుం
112. న మృహీమ్ని రమయా వాణ్యాథ వాక్యేశలే ఐశ్వర్యేథా ధరణీధరేంద్రమ
113. తయా శీలోన్మతే సీతయా సాధాగ్యే రతికాంతయాతివెనద్యాగై (ళుపి)

అఱవ టేరు - రెండవ పుట

114. కాంతయా³⁶ లబ్ధా యాంప్రియపుత్రీం । పులకేతి మాజావాది భూమిశ
115. : । ఉన్నతిముఖ్యంలేదే । గారీంతనయామిన హిమాద్రిః³⁷ తస్యాః తస్మి దభూ
116. ద్విష్ణుః । విష్ణువర్ధన భూవతిః । యన్మనః (శం) కరోమేనే । కైలాసమివదావరం³⁸
117. యుక్తిమాన్ కర(వారి) భైర(వ) విభుర్దేవాద్రి తుల్యఘ్నుటం । గోత్రశ్రీవృతయాక్షమాధర

23. అర్యా వృ. 24. అనుష్టుప్. 25. అర్యా వృ. 26. అనుష్టుప్. 27. అనుష్టుప్. 28. వసంతలిలకం. 29. గద్య. 30. అర్యా వృ (నరమహాదేవ) 31. వసంతలిలకం 32. న్రగ్గర. 33. కార్మూల వి 34. అర్యా వృ. 35. అనుష్టుప్.

118. తయీ కల్యాణ(యు)క్తాత్మనా శక్యత్వంభృత మిత్రమన్దలయో వంతాన వంశో
119. భయో నానారత్నవిక్రమభూతటకశ్రీమత్తయోశాశ్వతః³⁶ శ్రీ రాజ
120. వారాయణ వామపార్థకం కరోతిగ్లోతోద్ధరశైకదక్షః । భృతాపిసక్త
121. (వ) ల్కలమో యో యశోదయోలంకృత దివ్యమూర్తికాః³⁷ శ్రీ మన్మందనా వృ
122. దయ్యక వయ వంగ్న త్వక్ (—తే) చరాన్ దూతీ కృత్య వరానుభవ (యతీ) సంప్రీ
123. త్యాఖిలన్ స్వయం ప్రాధాన్యైకత కాధి శస్త్రకుశరో వ్యావ (జ్ఞాన్) లోచై
124. శ్రవా యో దేవేంద్ర ఇవాసీః ప్రవీలన ద్వాబుక్య వంశోత్తమః³⁸ వాచో
125. సత్యమ (యీ) మతిన్నయమయీ విద్యార వూణామయీ కీర్తికదానవ...

ఏడవ తేకు - మొదటి పుట

126. తమ గుణదమయీ భృష్టిశ్చ రక్షామయో శక్తిశ్చాయ్యుకమయీ భ్రతి స్తుతిమయీ
127. యస్యాద్భవదూతతే దాబుక్యారణ్య సజ్జనమనః వంశేయపాశ్రీపా
128. కే³⁹ యశ్చ జిష్ణు శ్చవి సృమవర్తిక నిరితి రత్నాకరప్రసూ మహారోరా (జ)
129. రాజ పురాణ ఇత్యన్యదిక్పాంమయయేన వత్తకమావస్స సవ్యకరో (క)
130. శ్రయ శ్రీ విష్ణువర్మకాన మహారాజాధిరాజ రాజరాజ పరమేశ్వరః పర
131. మ భట్టారకః పరమబ్రహ్మణ్యః పరమమాపేశ్వరః శ్రీ విష్ణువ
132. ర్మకానదేవో గుర్దరాడి విషయ వివాసిన్ లాన్త్ర కూటప్రమళామ్ములు
133. లినిన సృమాహాయ శ్రీ మజ్జననరాధవరే మంత్రి పురోహిత సేనావ
134. తి యువరాజ దోవారిక సమక్ష మిక్త మాత్మావముతి⁴⁰ శ్రీమా నానీ
135. దళిక తింకోద్భావీ తాత్త్వాయనేత్రః శ్వశ్వత్స్లోక వదిత సుయశా సవ్యకాన
136. సేతః గాంధీయ్యాకంధోనిరి రతింవద్దేర్ద్యుక సదగ్భారరేంద్రః పార్థకశ్చియ్యాక నితర
137. జనిధా వర్మసూనుష్మ తాతి⁴¹ తేన ముక్కుంటి కద్యంటి నామ్నా భూపాంసేన గు

ఏడవ తేకు - రెండవ పుట

138. ద్దరాడి విషయే శ్రీ భీమేశ్వర విమాన పూర్వేకల్యాయాం పుణ్యక్షేత్రే నిద
139. యుర్తి నామ గ్రామ స్పూయ్యుకగ్రహణ నిమిత్తం రాతాపూర్వకం నిఖిలేదవేదా
140. ల్గ విద్యసృమస్త వ్యాకరణ న్యాయ వై శేషిక వేదాంత మాహంసేతివాస పూర్ణ
141. ప్రసీదేభ్య స్పకలాగమధర్ముక శ్చాస్పాదంక తత్వపరిజ్ఞాన నిపుణేభ్యో ద్విసేభ్య స్స
142. ద్వికోత్తమేభ్య స్స వ్యక్ కరవరిహరేభ్యగ్రహరీ కృత్య దత్తః తవ్య తాంబ శా
143. సనం చిరకాయశేన శీతేశానతి త్కత్త తే(భ్య) ప్రాన్యాశేభ్య శ్చానవాదీంభ్య
144. స్మా-దారా పూర్వకం పుండ్రకత్తం తాంబ్రకాననమితి విదితమస్తు వః⁴²
145. తే గోత్ర వామధిః పరిబ్రుంతే తివ్రనాయకాః మర్తిదాయకాః ఎజేయ

36. శార్దూలం వి. 37. వి (ఉపజాతి) 38. శార్దూలం వి. 39. శార్దూలం వి. 40. గద్య.
41. శారూలం వి. 42. గద్య.

146. నాయ్కః యాదిత్యాయ్కః వీరనాయ్కః యజ్ఞా త్రివిక్రమవదంగవి
147. త్...నాయ్కః ప్రాణనాయ్కః కామనాయ్కః ద్విధాగీ వెన్ననాయ్కః పురు
148. శాస్త్రమాయ్కః...ద్వితీయాగీ కామనాయ్కః - శ్లో వదం
149. గ-రత్రా-త్రయా-ద్విధాగీ ఏతా భార్యుల వ.....

ఎనిమిదవ తేకు - మొదటి పుట

150. ప్యరకథాగి...సత.....వెన్ననాయ్కః
151. మధవ వదంగ...త.....భీమనాయ్కః..... నార
152. యజ్ఞాయ్కః దామోదరాయ్కః మత్సరాయ్కః తాత్యనాయ్కః మండనా
153. య్కః జాయనాయ్కః ద్విధాగీ మరనాయ్కః దామోదరాయ్కః కందనాయ్కః
154. అన్ననాయ్కః త్రిధాగీ అన్నసాయ్కః ఏతేపారితా ఏతేతీధాగి: కామనాయ్కః భట్టు
155. వార్యుః భీమనాయ్కః కామనాయ్కః సాదోధాగీ మాకపిత భ
156. ట్టు: అన్ననాయ్కః శంకరాయ్కః భీమనాయ్కః రుద్రదట్ట యజ్ఞ సాత్ర
157. య ఏతేభ్యర్థం సనధాగి: గుండనాయ్కః మల్లనాయ్కః మేదనాయ్కః
158. శ్రీధరాయ్కః గోకటట్టు: మారసతట్టుస్వ-మా భట్టాదితహ: ఏతేకప్రార్థక సత్త
159. థాగి: బల్లనాయ్కః దద్దనాయ్కః శ్రీధరాయ్కః ర్థాగీ కామనాయ్కః ర్థా
160. గి ఏతే శంఠి: త్రిధాగి: దామోదరతమ్యేకర్థధాగీ కేనాయ్కః ద్వే
161. థాగి: వన్నసాయ్కః విజయనాయ్కః మేదనాయ్కః వెన్ననాయ్కః ద్వేధాగీ జనా
162. ద్వి వాయ్కః ర్థధాగీ భీమనాయ్కః బల్లనాయ్కః ప్రాణనాయ్కః మధనాయ్కః మార

ఎనిమిదవ తేకు - రెండవ పుట

163. నాయ్కార్థధాగీ అన్నసాయ్కః ద్విధాగీ ఏతేకుండినా దశభాగి: కామర
164. నాయ్కః అన్నసాయ్కః శ్రీపత్న...నాయ్కః విజయనాయ్కః ఏతే
165. మైత్రే ఏకథాగీ కేనాయ్కః భీమనాయ్కః తల్లనాయ్కః జనార్దనా
166. య్కః విజయనాయ్కార్థధాగీ పురుషోత్తమాయ్కః తాంబనాయ్కః కంద
167. నాయ్కః దివాకరాయ్కః సోమనాయ్కః మారనాయ్కార్థధాగీ ఏతేమంద
168. ద్వరకథాగి: ప్రాణనాయ్కః విష్ణు ర్థ ఏకథాగీ సాం(జ్య) నాయ్కః
169. రుచితర ఏకథాగీ అన్నసాయ్కః వాగనాయ్కః ద్వేధాగీ పారా
170. య్కః మేదనాయ్కః విజయనాయ్కః ప్రాణనాయ్కః (పారి)
171. తయాస్త్రీధాగి: పునఃపారితో మావేనాయ్కః పునః మా
172. ర్థార్య పితనాయ్కః పునఃకొమ్మనాయ్కః భీమనాయ్కః కాశ్యపి
173. పునః కొండీన్య భీమనాయ్కః పునఃకాశ్యపన్య వాగదేనాయ్కన్యరక +
174. ద్రా పరిమిత మారామక్ష్మతం దేవధాన్యో దేవ్యేరర్థధాగి: దుర్గాయా ఏక క
175. + పునఃకాశ్యప ఆదిత్యాయ్కః ద్విధాగీ

తొమ్మిదవ తేకు - మొదటి పుట

176. బ్ధాకం సన్యక్తేత్ర: వేద్యద్యయం కృషీవరకుటుందిన: స్త్రీలయంత్రోబాధలం క్రముక వ
177. సహంక: కుంభకార మసర్గాయనరహితార రక్షక వాసిత రజక వమ్మకార తమ్మరా

178. సత్తత్వాయ్యో వి వ్యాసాథో మునీశ్వర్యతే త్యోదతాః⁴³ పూర్వతః ఉమ్మారు దక్షిణతః కిన్రతిం వ
179. శ్చిమతః దాక్షారామము ఉత్తరతః తాండిపల్లి ఏతేషామ్యధ్యవర్తితానామహాగ్రహారస్యస్య
180. క్షేత్రసీమానః పూర్వతః ఉమ్మారి ఎడలుపల్లి నడిమి తల్లివారి సీమై
- 181 సీమా ఇందుండి దక్షిణంబై పాయకూర్పుత్తి అగి యతుంగట్టుపైంగ గొల్లివిగుంట్టం తే
182. రి దక్షిణంబై పాయ అగ్నేయతః అందంగి ఎడలుపల్లి పెమ్మల్లు మేముయ్యారి కు
183. పైన అవ తల్లివారి సీమై వసీమా ఇందుండి వడుమణింబి (వ) బ్రహ్మాడి నె
184. జువు నుత్తరము కద్దువడి దక్షిణంబై కట్టుంబిదంగయపుపైంబోయి దక్షిణ
185. తః కిన్రతికి ఎడలుపల్లికి నడిమి సవగోదావరి తల్లివారి సీమై వసీమా ఇందుండి
186. వస్తుమనాయకునితోట ఉత్తరమున నదియ మేరగా బోయినే వైరుధ్యతః పిట్టన హం
187. గుత్తి తూర్పున నదియ సీమై వసీమా ఇందుండి పొంగ దన్నపాణి తొన్ని తూ
188. పూన ఎంగట్టువడి నుత్తరంబై పొంగ వర్జిమతః దాక్షారామమున ఎడలున
189. ల్లి నడుమ హిమనంత్తేశ్వర మహాదేవర వర్జమున తూర్పుగట్టు సీమై వసీమా ఇం
190. దున్ని ఉత్తరంబై గారిడిచెలుపు నడిమింగా వెడలిపోయే వాయవ్యతః వెల్లి

తొమ్మిదవ తేకు - రెండవ పుట

191. ఎడలుపల్లి తాన్నిపల్లి ముయ్యేవికుట్రనఅవ తల్లివారి సీమై వసీమా ఇందుండి పో
192. గా ఉత్తరతః దూడూరి పొంమున ఎడలుపల్లి అవ వ్రాతి సీమై వసీమా ఎకావ్యతః
193. ఏంకలవర్తి ఎడలుపల్లి నడిమి అవ తల్లివారి సీమై వసీమా⁴⁴ అస్య వకేనవిద్వాదావ
194. జీయా యఃకరోతి స వంశ్రుమహాపాతకవంయుక్తదవతి ఉక్తంవ తదావేదవ్యాసేన⁴⁵
195. స్వదత్తం పరదత్తంవా | దాహారేతమమ ధరాం | వప్తివ్యోషా నహాపాణి | విష్ణుయాం జాయ
196. తే క్రిమిః⁴⁶ అవాభివృక్షుధాదత్తా | రాజభిష్టగరాదిభిః | యస్యయస్యయవాభామి నస్య
197. తస్య తదావం⁴⁷ (యా)వద్విజ్ఞాతంభూమిం | పూర్వో భుక్తాం యయోపారేత్ | వ్ర(మా)
198. దైమనికాలేవ | తం విద్యద్రుహ్యపూతుకం⁴⁸ కాకేవత్సరకేరంద్ర | వ్యోమ రు
199. ద్రాక్ష్యగోతునః | విష్ణువర్దన భూమికా⁴⁹ | దత్తవాచ్ఛాస సం పు
200. నః⁴⁹ తేంక ప్రాతావాయ్యో⁵⁰

43. గద్య. 44. గద్య. 45. గద్య. 46. అనుష్టుప్. 47 అనుష్టుప్. 48, 49. అనుష్టుప్
50. శ్లోకః.

పతనం అంచున

శ్రీ జి. భాను

హృదయంలో మూగగా కదులుతున్న ప్రేమలో ప్రవహిస్తున్న కాంతిలోని చిరుతరంగాలవూద పడిన ఎలక్ట్రిక్ దీపపుకాంతి దీర్ఘమైన కాంతి లతను విరిచుకున్నది.

కాంతిగట్టు మీద నల్లని నీడ దుప్పటి కప్పుకొని పట్టణ మూలుగులలో వర్షిస్తూ ఉన్నచెట్టు గుండెలో దిగులున్నప్పటికీ మౌనం వహించిన వ్యక్తిలా ఉన్నది.

నెమ్మదిగా ఉన్న మనసును మథనపెట్టే కత్తి వంటి ఆలోచనలా నిశ్శబ్దంగా ప్రవహిస్తున్న కాలువలో నీడో చేసే తలుక్కుమని ఎగిరి మరలా నీళ్ళలో పడింది.

వందావీధి నుంచాని పై పరిసరాన్ని గమనిస్తున్న భాగ్యం మనసులో ఏమో అనుభవాలు కలుక్కుమన్నాయి. ఉన్నెత్తుగా విరుచుకపడే భావాల తీవ్రతకు కన్నులు మూసుకొన్నది.

పరిమళాలు గాలికి దానం చేస్తున్న ప్రక్కన ఉన్న పొవ్వుచెట్టు మీదగలం పక్కం కంకారాల్లో దైన్యం కదలాడింది. అవి ఏ కఠిం జీవితానికి అవతారుం పురో!

కలలో ఉలిక్కిపడిన పసిపిల్లలాగ ముద్దబంతి పూలు ఆమెనుమోచే కాటోలు తలచాగింవాయి! అవి ఏ భావి భాగ్యదయానికి సూచకాలో!

భాగ్యం కన్నులు తెరిచింది. మనసునకు లాల్కారిత ఉపకాంతి కల్గించిన రెండు కన్నీటిబొట్టు మెల్లగా జారిపడ్డాయి. అంతలో 'అక్కా!' అనికేక వినిపించింది. లోనికి వెళ్లింది భాగ్యం. మంచంపై పడవారు పంచత్పరాం పిల్ల ఆపరిమా కూర్చున్నది. అందమైన ముఖంవూద అల్లిబిల్లిగా కాట్టుపడి ఒక క్రొత్త ఆందాన్ని కల్గించింది. వెళాంమైన కన్నుల్లో

నిద్రాదేవి లాస్యం కనబడుతున్నది. భాగ్యం చెల్లెల్ని ప్రక్కన కూర్చున్నది.

'ఏ...మ్మా...భారతీ! నిద్రపట్టడం లేదా?' తం నిమిరుకూ అడిగింది.

'కొత్తగా ఉండక్కా ఇల్లా...నిద్రపరిగా రావడం లేదు' అనరింది లక్క భుజంపైన తంపెట్టింది.

'కొత్తదానికికూడా...అంబాటు పడరామ్మా! నర్దుకు పోవాలి...ఎలాగో నిద్రపోవాలి...వా అల్లివి కదూ...నిద్రపో.' వీపు విమరింది.

'నువ్వుకూడా నిద్రపో మరి'.

'ఎందుకు నిద్రపోమా? నీకులా...నిద్ర తొందరగా ఎలావడుతుందమ్మా వాకు? అయినా వాకు తొందరగా నిద్రపడితే నిద్రకే నామర్దా'—చిన్నగా నవ్వింది.

'పో అక్కా! నువ్వెప్పుడూ ఇంతే. మరి బయటి కెందుకు వెళ్ళావో?'

'బయటికా? ప్రక్కతి ఏమైతా మనస్సుకు ఉపకాంతి ఇస్తుందేమోనని అక్క! అదీ లేకపోతే జీవితం ఎంత భారం! నీ కెండుకమ్మా ఈ ప్రశ్నలు? నువ్వు నిద్రపో'.

'కొత్తింటిలో ఎలా నిద్రపడుతుందమ్మా... ఎందుకు కొత్తిల్లు మార్చింది?'

'క్రొత్తగా ఉండంనే భారతీ! నిద్రపో ఇక... వా ముద్దుం చెల్లెల్లికదూ! వా నరాంతల్లివి కదూ'. లాంఛగా అంది.

'నీ ముద్దుం చెల్లి లావోతుందిగా. నే నెండు కాలాను?'. బుంగమూతి పెట్టింది.

'భారతి! ఈ మాట విన్నప్పుడు ఏంటి ఈయం? దానికి నువ్వంటి ఎంత ముద్దు! నేనంటి ఎంత గౌరవం! లేవన్నా పక్కాలో లేదో? ఈ రోజు పట్టామన్నాను. రాలేదు. అవలే ఈ బండ్లు ఆంధ్రంగా వస్తున్నాయి. దారిచూసి కళ్లుకాయలు కాస్తున్నాయి. మూడు సంవత్సరాలైంది చూసి: ఎలా ఉందో నా చెల్లెలు! ఎలాగైనా దాని బెడద తీరిపోయింది. ఏదో కొంతవరకు చదివించాను; ఒక యంటిదాన్ని చేశాను. ఇక నువ్వున్నావు. నిన్నొక అశ్వుచేతిలో పెడితే...వా జీవిత లక్ష్మమే పంపూర్తి అవుతుంది... తర్వాత నా బ్రదుకు ఏమైనా ఫర్వాలేదు'. నిట్టూర్పు విడిచింది.

అప్పుడే దగ్గరలో ఏదో పట్టు భయానకంగా అరచింది. భారతి అక్కను భయంతో కౌగిలించుకొన్నది.

'పట్టు కూతలకే ఉరిక్కి పడితే జీవితంలో ఏం పొందిస్తావన్నా నిద్రపో. నేను దుప్పటి కప్పుతాను. వెళ్ళగా నండుకొని, ప్రియమే లేచింది. చిన్నక్క, తాప తప్తుక పనిచేస్తే అనుకోకున్నాను' అని అప్పయంగా ముడుగుమీద ముద్దు పెట్టుకొని, వెళ్ళిన ఉన్నమంచం పై కూర్చున్నది.

అలోచనా తరంగాలు మనసుమీద విరుచుకు పడుతున్నాయే. గత జీవితాన్ని పింహావలోకనం చేసుకుంటే ఒక్క గుర్తు ఉన్నప్పుడు. కానీ గత్యంతరం లేని పరిస్థితులు, పరిస్థితులపైన పెత్తనం వహించిన రోకం, మనసులోని మమతల సంరక్షణ—ఇవన్నీ తన జీవితాన్ని చీకటి గుయ్యారంగా చేశాయి. గాఢమిరంలో బీద చుక్కల వెలుతురే పెప్పిరిలాగా తలచిన తనకు వ్యధలేమిటి? రెండు కమ్మలైన చెల్లెళ్లు సుఖమే ధ్యేయంగా తలచిన తాను రోజాన్ని చూడలేదు. మనసులో ఓమూల మచ్చ పెచ్చరించినా—'లక్ష్మ్యం మంచిదైనప్పుడు, ఏం చేశినప్పటికీ, దైవం కొంతవరకు శ్రమించక పోడు' అనే ఊరడింపు హృదయానికి జోంపాడింది.

ఆ నాడూ, ఈ నాడు ఇదే అలోచనలో పతమితమైన భాగ్యం చివరకు నిద్రాదేవి అదృశ్య పోస్తోన్న కమ్మలు మూసుకొన్నది.

తాలాకలో మూడు గంటలు కొట్టారు.

రూపుదిక్కు కుంకుమ పులుముకొన్నది' వండి, భాండా, మగతగా ఒరిగిన పరిచేయిగద దూబరలు మందలు మందలుగా పదాదుచేస్తూ గోం చేస్తున్నవి. కాదవలోని పిళ్ళ పాగలు కమ్మతున్నవి.

పాలవాని కేకవిని, నిద్రలేచిన భాగ్యం వెంటనే పొమ్మ ముట్టించింది. చెల్లెలు, మంచి ఇంకా రాలేదే అన్న అలోచన మనసులో నుట్టు రిరుగుతున్నది. ఇంటి ముందునుండి రిక్తావువస్తూ, పోతున్నది. అలాగా చూస్తున్నది భాగ్యం. కొద్దిపేపైన అర్పిత ఒక రిక్తా యంటిముందు ఆగింది. రిక్తాలోనుండి దిగిన అడమనిషి, మగమనిషి ఇంటిలోనికి దృష్టి పారించారు. పట్టరాని ఆనందంలో భాగ్యంవెళ్ళి 'వత్సా' అని గట్టిగా కౌగిలించుకొన్నది. భాగ్యం కమ్మల్లోనుండి ఆనంద బాష్పాలు బాలువారాయి. 'అక్కా!' అని నత్యవతి భాగ్యం మదిటిలో కరిగిపోయింది. ఈ పంరంభానికి నిద్రనుండి భారతి లేచివచ్చి 'చిన్నక్కా' అనగానే భాగ్యం కౌగిలించింది విడిపోయి, నత్యవతి, భారతిని ఎంతో అప్పయంగా దగ్గరకు తీసుకొన్నది. రిక్తావాడు—పెట్టు, బెడ్డింగ్ వరండాలో ఉంచి వెళ్ళాడు.

'ఏం బావా! బాగున్నావా?'. భారతి సిగ్గుతో పరామర్శించింది.

'ఎవరూ? భారతిగారా! ఇప్పుడు జ్ఞాపకానికి వచ్చున్న మాట. ఓ...బాగా ఉన్నాం...అయినా మనలో చెడిపోయే పదార్థం ఏముంది చెప్పు?'. కృష్ణారావు నవ్వుతూ అన్నాడు.

'మీ మాటలకేంగాని రోజుకి వదండి... మంచు కురుస్తున్నది.' నత్యవతి అన్నది.

'మొక్క మొలవ్వలే నువ్వు' అని ఇంటిలోకి దారితీశాడు కృష్ణారావు.

భారతి బావగారి మాటలకు నంహోషించింది.

భారతిని వెంటబెట్టుకొని సత్యవతి ఇల్లంతా కలయికాస్తున్నది.

'ఏమంటి! మీ ఆరోగ్యం ఎలా ఉంది? అది పరకటికన్నా తగ్గినట్లున్నాయి? కృష్ణారావు కుక్కీర్ కూర్చుని భాగ్యన్ని ప్రశ్నించాడు.

భాగ్యం గుండె క్షణం ఆగింది. హృదయంపై ఏదో కల్పితభారం కలుక్కుచుంది. ముఖంలోకి మనసులోని వ్యాకులభావం కనబడవీయకుండా 'పర్వలేదు' అన్నది.

అంతలోనే సత్యవతి, భారతితో అక్కడకు వచ్చింది. భాగ్యం కాఫీ తేవడానికి వెళ్ళింది.

'అప్పుడున్న ఇంటికన్న బాగుందనుకొంటాను... ఆ యిల్లు ప్లేషన్ కు కొంచెం దగ్గరనుకొంటాను. ఇది కొంచెం దూరం... మొత్తానికి ఇక్కడ ప్రకాంతంగా ఉంది...తలనొప్పిగా ఉన్నదన్నానీ...ఎలా ఉంది?' అని భార్యను అడిగి 'ఏం భారతి! బాగా చదువుతున్నావా? గుంటూరులోగదా? కాన్వెంటుల్ వుండి చదువు తున్నావా? గుడ్! ఎన్నిరోజులు పెంపులు?' అని అడిగాడు. భారతి సమాధానం చెప్పేటోగా కాఫీతో భాగ్యం వచ్చింది.

కృష్ణారావు కాఫీ త్రాగి 'దివ్యంగా ఉంది' అని భార్యనొక మాటాడు.

'నాకు బాగు చేతకాదని అక్కా దీని అర్థం... మంచి కాఫీ...మంచి కాఫీ అని ఒకటే గోల' అన్నది సత్యవతి తర్రవైపు మరమర మామూ.

'నేనన్నా ఆ మాట? నీ చేతగానితనాన్ని వెల్లడించుకుంటున్నావుగాని...'

'సరే.. రెద్దురూ...నా చేతైట్లు చేస్తున్నాను...' అని మూతి ముడుచుకొన్నది.

'దానికేరే అమ్మా! కాఫీ బాగా చేయలేక పోవడం ఒక్కటే చేతకానితనం కాదు...రే, స్నానం చేయడానికి...ప్రయాణం బడలికవల్ల వెళ్లిపోయారు' అన్నది భాగ్యం సత్యవతిని కన్నాదామామూ.

సత్యవతి అక్క వెంట వెళ్ళింది. భారతి కృష్ణారావు దగ్గర కూర్చున్నది.

'ఏం భారతి! ఏమిటి విశేషాలు! అరే...అంత సిగ్గులే ఎలా? గుంటూరు బాగుంటుందా? ఈ పూరు బాగుంటుందా? అయినా ఒక్కడానిని ఇక్కడ ఏం బాగుంటుందిరే? స్నేహితులు వుంటేగదా ఎక్కడైనా ఉపయోగం ఉండదానికి...నరేగిని మద్రాసు ఇంత పరకు మాడలేదు కదూ? ఎన్నిసార్లు రమ్మన్నా ఏమీ రాలేదు...ఈ సారి మాతో...రండి... బ్రహ్మాండమైన బిల్డింగ్స్...పెద్ద పెద్ద రోడ్లు...కార్లు... మ్యూజియం...జ్యో, ఎముద్రిలిం...ఒక టేమిటి...అంతా దివ్యంగా ఉంటుందనుకో!'

'అక్కడ ఏమీమా స్టూడియోలు ఉంటాయి కదూ? వెళ్లనన్నా అక్కడికి'. మెరుస్తున్న కల్పితో అడిగింది.

'ఓ యధేచ్ఛగా వెళ్లనన్ను మనం. డైరెక్టరు తెలిసిన నా స్నేహితుడొకడున్నాడు. ఎప్పుడూ 'వెళ్తాం రా' అంటాడు. ఎన్నిసార్లు చూడని! వెళ్ళు'

'నన్ను ఇక్కడే బాయిన్ కమ్మంటున్నది అక్క. దగ్గర ఎవరూ లేకపోలే మనసు బాగుండలేదట...మరి మద్రాసు చూడడం ఏమి అవుతుందా?'. నిరాశగా అంది.

'నేను మీ అక్కకు చెబుతానులే భారతి!... మీయిద్దర్నీ రమ్మంటున్నానుగా...నమస్య ఏమంటుంది? ఎన్నిసార్లు రమ్మని రాసినా ఈ పూరు తప్ప. ఇంకో పూరు వడదు అని మీ అక్క ఉత్తరం వ్రాసింది. ఈ సారి తప్పకుండా మిమ్మల్ని తీసుకువెడతానుగా... ఇక్కడ సినిమాలున్నాయూ...మంచివి...' అనిగానే సత్యవతి గొంతు వినిపించింది. 'అమ్మా! భారతి! మీ బావగార్ని స్నానానికి రమ్మను' అని.

స్నానాలు, రోజునా అయిన తర్వాత మేను వార్ని లేపగానే పొయ్యంతం మూడైంది. చల్లని గాలిలు ప్రారంభం అయినాయి. నూర్మిర్యలో తీవ్రత తగ్గింది. కృష్ణారావు లేచి ముఖం కడుక్కొని రాగానే కాఫీ, టఫెన్ రెడిగా ఉన్నాయి. కాఫీ త్రాగి సరదాలోకి రాగానే సత్యవతి భారతికి తం దువుతున్నది.

'అలంకరణ పాగున్నట్లుంది! భర్తగా కానీ యారి... ఈ కలువగట్టు దృశ్యం బాగున్నట్లుంది. పికారు పికాం' అని సమాధానంకోసం అగకుండా బట్టలు మార్చుకోడానికి ఇంట్లోకి వెళ్లాడు కృష్ణ రావు సిద్ధం అయ్యేటప్పటికి సత్యవతి, భారతి కూడా సిద్ధం అయ్యారు. బయలుదేరారు. 'తొందరగా రండమ్మా' అని రోపలనుండి భాగ్యంకేక వేసింది. 'అలాగే' అని సమాధానం ఇచ్చారు.

రూరంగా ఎక్కడో పొలాల్లో కావలకోసం వేసుకొన్న గుడిపెంకోనుండి వెళ్ళుదీగా పాగ వాతావరణంలో కలియలేక కలుస్తున్నది. పండి, బరువుతో ఒరిగిన పరిపాలలు పరవశంతో వచ్చింది అంటే ఆనందంలో దేవతలు చల్లని తెల్లని పూవులాగా ఉన్నాయి ఎగురుతూ కొంగలు.

ఈ పరిసరాల్ని పరికిరిస్తూ మూడు నాలుగు పల్లాంగులు నడిచారు. వెళ్లి వచ్చి కపైన కూర్చున్నారు. భారతి కొంచెందూరంగా వెళ్లి రకరకాల పూల కోసి రాక పోతున్నది.

'సత్యా! పాథానంగా పగలాల్లో ఇంత సహజమైన పోయి ఉంటుందా? అక్కడ జనసమూహాల్ని కోలాహలమే విశేషం కాని ఇంత సజీవమైన ప్రకృతి కనబడదు. మగువలా వంపులు పోయాయి చిలికిస్తూ పొగిపోతున్న కాటవ, మగువ నడకలు చూచి తల లాగిస్తున్న మగవారిలాగా తుంగపూల త్రుళ్లింత, ఈ సందరాల్ని చూసే దృని చేస్తున్నట్లు, రక రకాల పిట్టల ఆరుపులు, పిటప్పిటికవు మనస్సుకు తృప్తినిచ్చే పంటవేం కనుగొన్నదృశ్యం, ఎంత బాగుంది ఇక్కడ? మనముండే పదిరోజుల్లో రోజు వద్దాం. ఏమంటావు?'. భార్య ముఖంవైపు చూశాడు.

'సరే' అంది సత్యవతి ఏమిటో ఆశ్చర్యంతో.

'ఏమిటో ఆశ్చర్యం వచ్చింది? నెమ్మదిగా అంటూ, అలోచనా భంగిమలో ఉన్న అర్ధాంగిని ముద్దు చెట్టుకోబోయాడు.

'ఉన్న... భారతి' కళ్లతో సైగ చేసింది. మామూలుగా కూర్చున్నాడు కృష్ణరావు.

'భారతిని మనలోలాంటి నీసుకు పోగామండీ. వాకు లోడుగా ఉంటుంది. మీ రేమంటారోనవి అలోచిస్తున్నాను.'

'ఉం... ఇంకా...'

'ఇంకా లేదు... ఏమీలేదు... ఏమీలేమంటారు?'

'నీ ఇవ్వుం కాదంటావా? కాని మీ అక్క ఒకరే అవుతుంది గదా అవి...'

'అయి... తే...'

'ఒకటి: మీ అక్క ఒప్పుకోవాలి. రెండు: భారతిని ఇక్కడే చదువుకోమంటున్నది మూడు-మీ అక్క ఆంగ్లం నేర్పాలి. కాబట్టి ఈ కారణాలనుబట్టి అసలు మనకో వంపుతుందా? పంపిణీ పై కారణాల్నిబట్టి ఏం బాగుంటుంది? అవి...'

'ఏం మునిగిపోదురెండి!'. మాటల్లో వరుషత్యం దృవించింది.

భార్యవైపు సాధారణంగా చూశాడు. అమె కమ్మలో ఏవో ఏవో భావాలు కనబడ్డాయి. ఆ భావాల వెనకాల ఏదో రూపం ఉంటుందని కృష్ణరావు అనుకున్నాడు. సహనం వహించాడు.

'ఈ రోజు స్టేషన్ దగ్గర ఏవో రిక్నాడు ఇంటిగుర్తు చెప్పగానే ఒకవిధంగా మాట్లాడాడు కదూ... నాకెంత నామోషీ అయిందనుకొన్నాను... మొత్తంమీద నాకేమిటో అనుమానంగా ఉండండి' భర్త కమ్మలోకి చూచినది.

'అం... మనసు స్థిమితంగా లేనప్పుడు ఏ మాటలు విన్నా ఏదో వ్యంగ్యార్థం స్ఫురిస్తుంది. అది మనసు ప్రధానం. ప్రయోజనపు బడతకతో ఎవడో, ఏదో కూడాని అపొల్దాలు కల్పించుకోడం తొందరపాలు. మీ అక్కను గురించిన చెబునీషయం ఎందుకో నేను నమ్మలేను. ఎందుకంటే మన పెళ్లి సంఘటన జ్ఞాపకంవస్తే ఈ విషయాలు పరిగణనకే రావు. ఈ సంగతి నేను అదివరకే చెప్పాను. మళ్లా చెబుతున్నాను. నేను ముందు మీ అక్కనే పెండ్లి చేసుకొందామనుకొన్నాను. కాని మీ అక్క అంగీకరింప

లేదు. 'నాకు టి. డి. ఐ.ఎస్. లున్నాయ్. నన్ను చేసుకోవడంవల్ల ప్రయోజనంలేదు. నా జీవితం ఇక ఇంతే. కానీ నాకు ఇద్దరు తెల్లళ్లున్నారు. వాళ్లే నా ప్రాణం. వాళ్లలో పెద్దపిల్లను చేసుకోండి... నా జీవితాంతం మిమ్మల్ని పూజిస్తాను' అని ఎంతో దయ వీయంగా ప్రాధేయపడింది. అప్పుడు నాకు విజయం మనసు కరిగిపోయింది. స్వర్ణాన్ని త్యాగం చేసుకోనే వాళ్లల్లా. ఆనందాన్ని ఆహుతి చేసుకోనేవాళ్లు ఇంకా లోకంలో ఉన్నారనిపించింది. తర్వాత నన్ను చూశాను. అది వేరే సంగతి. కానీ అప్పటినుండి మీ అక్క అంటే ఒకవిధమైన గౌరవం నాకు. ఎన్నోవిషయాలు, ఆలోచించాల్సినా ఎందుకో మనసు వెనుకంజవేస్తుంది. అందుకనే అవిడ విషయం భిష్టంగా ఉన్నదంటే వెంటనే వమ్మలేకపోతున్నాను... అయినా ఎందుకా వృధాఅలోచన నీకు...' అన్నాడు కృష్ణారావు. సత్యవతి కన్నులు తుడుచుకున్నది.

'భారతీ! బయలుదేరుదామా' అన్నాడు కృష్ణారావు. ముగ్గురు బయలుదేరారు.

హృదయంలో లేగిన ఆసుమానం కీర్తనగా చీకటితెరలు భూమిని అక్రమించుకుంటున్నాయి. కాదా నిట్టూర్పుల్లా చలిగాలులు విజృంభించాయి. అన్యాయాన్ని ఆసరా చూచుకుని మిడిసిపడే సమస్యల్లో చుక్కలు నీక్కి చూస్తున్నాయి.

దాదాపు ఇంటినదర్దకు వచ్చాక కృష్ణారావు వెనక్కు తగ్గాడు. సత్యవతి, భారతీ ఇంటికి వచ్చారు. వరండా ఎక్కడోతుండగా కొన్నిమాటలు వినిపించాయి.

'జనసరికిమాత్రం ఒప్పుకోండి భాగ్యంగారు! నా మాటా నిలబడుతుంది; మీకు లాభమూ ఉంటుంది. అవతరం మనిషి ఎవరో తెలుసుగా?'

'లేదు సతసంహం! నా మనసు ఎప్పుడో మార్పు కున్నాను. అదివరకులా అనుకోవద్దు. అదంతా పీడకల అనుకుంటున్నాను. నువ్వెళ్లిపో. ఎప్పుడూ రావద్దు. నీ కొళ్లు వట్టుకుంటాను. మా వాళ్లు వస్తారు... దయచేసి వెళ్లిపో...' వ్యాకలంగా వినిపించాయి మాటలు.

'చివరిపాఠిగా' అడుగుతున్నాను..... అంతే వాగ్ధ్యం!

'ముమ్మాటికి...అంతే!'

'సరే...సరే'నని ఆ మనిషి వరండా మెట్లు పైన నిలబడిన భారతినీ, సత్యవతినీ చూచి ఒక్క క్షణం ఆగి, ఓరచూపుచూసి, ఒకవిధంగా నవ్వి వెళ్లిపోయాడు. సత్యవతి గుండెలో మంట పుట్టింది ఒక్కొక్క రోమకూపం అగ్నివర్షతం అయ్యింది. ఉపసించిన విషయం జరిగితే కలిగే దిగ్భ్రమలంటిది ఆవరించింది. భారతీ సత్యవతినీ చూసి భయపడింది కానీ పూర్తిగా అర్థం కాలేదు. ఇద్దరు మౌనంగా వరండాలో కూర్చుంటే కూర్చున్నారు. ఏదో అందోళన, అనవాయిత వాళ్ళ మనసుల్లో ఉంది. అంతలో భాగ్యం వరండాలోనికివచ్చి, తెల్లళ్ళను చూసి అదిరిపడింది.

'అమ్మా! చీకటిలో' కూర్చున్నారా? భారతీ! కావగారేరీ?' మామూలుగా మాట్లాడింది. సత్యవతి అనుకోన్న మార్పు గొంతులో కనిపించలేదు.

'అమ్మా! మాట్లాడవే' సత్యవతి దగ్గరకు వస్తూ అంది.

'ఏం లేదక్క...' గడ్గదికంగా మాటలు వచ్చాయి.

భాగ్యం సత్యవతి రక విషురుతూ మంచు కొన్నది. సత్యవతి హృదయంలో క్రోధ సర్పం బుసలు కొడుతున్నది. వాగ్ధ్వరంవంటి అక్క పాస్త నృర్య దాన్ని ఉపశమింప జేస్తున్నది. అక్కను నిర్లాక్షిణ్యంగా అడిగివేయాలి. ఎవ రతను? ఏమిటి సంభాషణ? ఏమిటా మాటల అంతరార్థం? అని. కానీ ఎలా? తనను వాత్సల్యంగా పెంచిన అక్క! స్వర్ణం చూచుకుని అక్క! తనకేమీ కావాలే అక్క! అలా చేస్తుందా? అనిపితిగా ప్రవర్తిస్తుందా? ఇంకేమైన విషయాన్ని గురించి మాట్లాడుతున్నదేమో? అని రకరకాల ఆలోచనలు మనసులో వెలుగువీడతే నాయి.

'బయట బాతాలోని' చేస్తున్నట్లున్నారే? అని అప్పుడే వచ్చిన మరిదిమాటవిని భాగ్యంలోకి వెళ్ళింది. కృష్ణారావు వచ్చి ప్లీస్ వేళాడు. ముఖకవరంతో

మార్పు కనిపెట్టి వెంటనే భార్యవద్దకు వచ్చాడు.

'ఏమిటి...రా ఉన్నావ్' అని కృష్ణారావు భార్య పొంతాగింపొడ చేయవేశాడు. భర్తవేరిని మృదువుగా స్పృశించింది. పత్యవతి చెయ్యి.

పత్యవతికి వరిగా నిద్రపట్టలే దారాతి. భారతికి బరుగుతున్న విషయాలు స్పష్టమృష్టంగా అర్థం అవుతున్నాయి. భాగ్యం తన మాటలు, నర సింహం మాటలు చెల్లెళ్లు విన్నారేమోనని అత్త భారాంత్రం కుంపోయింది. ఆమెకు కలలో పికా చాలు, వికృతాకారాలు, దేవతాస్వరూపాలు కన్పించాయి. భాగ్యం అవుడు భారతిని నిద్రలో కౌగలించు కొన్నది.

తెల్లవారింది. పత్యవతి ఆంశంగా నిద్ర లేచింది. అప్పటికే కృష్ణారావు ముఖం కడుక్కొంటు బయట కూర్చున్నాడు. పత్యవతి ముఖం తుడుచు కొంటూ బయటకు వెళ్లింది. భగ్త నవ్వాడు.

'లేదన వాళ్లు...నన్ను లేవకపోయారా?' చిరుకోపం నెదర్చించింది.

'అవును. వందిమాగధుర్గా స్త్రీత పాకం చేయవలసింది. పొరపాటైంది. కాని ఒంటలో బాగా లేని కారణంచేత నిద్రపట్ట లేదేమోనని...'

'నాకు నిద్రపట్టలేదని తమరికెలా తెలుసు?'

'తమ ముఖాలవలన చూస్తుంటే తెలియడంలా, పూజోద్ధి!'

'అంతేగా!' అని భర్తవద్దకువచ్చి కనిబడు తున్న పరిసరాల్ని చూచింది.

'మాకారా! కాలవలోని నీళ్లు పాగలు కక్కు తున్నాయి. నిద్రగన్నేరుచెట్టునుండి నీటిబొట్టులవర్షం లాగా రలుతున్నాయి. బంతిపూలు ఎంత బాగా విచ్చాయి. భారతి! విచ్చిన పూలు కోసుకరా' అని ఉత్సాహంగా మాట్లాడుతున్నది. కృష్ణారావు భార్య ముఖాన్ని చిరునవ్వుతో చూస్తున్నాడు. భారతి పూలు కోస్తున్నది అంతలో భాగ్యం బయటకువచ్చి 'అమ్మా! నత్యా! లొందరగా ముఖం కడుక్కో. కాఫీ చల్లారి పోతుంది' అన్నది.

'ఇదిగో...ఒక్క నిమిషం ఆక్క!' అన్నది మార్చినంగా. ఆ మాటల్లో ఎటువంటి బాధగాని, వ్యధగాని కన్పించలేదు. భాగ్యం మనసులో అందోళనా కేరలాలు కొంచెం ఉపశమించాయి.

మధ్యాహ్నం భోజనాలైన పత్యవతి భారతి, భాగ్యం పిసింగ్ కు బయలుదేరారు. పత్యవతిని రమ్మవ్వులు గాని తలవోప్పగా ఉన్నదని ఆమె వెళ్లలేదు. కృష్ణారావు ఎవరితోనో మాట్లాడడానికిని వెళ్లాడు. పత్యవతికి ఆ ఏకాంతంలో గడచినరోజు మట్టం జ్ఞాన కానికి వచ్చింది. అంతకుముందు భర్త చెప్పినమాటలు దివ్యసదేశలాగా అనిపించాయి. మనసు మంచి, చెడు భావాల ద్వంద్వంలో చలిస్తున్నది. అక్క నీకటిలో, అగారప్రవాహంలో కొట్టుకుపోయినట్లు. ఏవేవో పిచ్చి పిచ్చి ఊహలు కల్గుతున్నాయి. అయినా అక్క 'మరి పోయానంటున్నదికదా?' ఎందుకీ ఆలోచనా ప్రయాస?' అని, ఓదార్పు ఒకవైపునుండి. మొత్తానికి మనసులో రికరకం భావాల యుద్ధం బరుగులొంది పత్యవతికి.

అంతలో 'భాగ్యం...గారు' అని పిల్లవాడి గొంతు విచ్చించింది. ఉలిక్కిపడి లేచిన పత్యవతి బయటకు రాగానే పదేళ్ల కుర్రవాడు నవ్వాడు. పత్యవతికి ఒళ్లు మండింది మాట్లాడలేదు. ఆమె మాట్లాడకముందే పిల్లవాడు మాట్లాడాడు.

'మారేనా భాగ్యం...గారంటే?'

'కాదు...అవును...ఎందుకు? ఏం కావాలి?' కాశ్యం మాటల్లో కనిబడింది.

ఈ మాటలకు కుర్రవాడు ఐకాడు. 'అ... మరే...మరే...ఇదిగో' ఈ ఉత్తరాన్నే...మోచాన్ రావు గారు మీ కిమ్మన్నాడు...పొయ్యంతం పొర్లుకాడికి రమ్మవ్వులు' అని గిరిగిడెప్పి ఉత్తరాన్ని ఇచ్చి నరు గెల్తాడు బయటకు.

యాంత్రికంగా ఆ ఉత్తరాన్ని అందుకొన్నది. మనస్ఫూర్తిగా చీకాకైపోయింది. దెబ్బపొడదెబ్బ పడితే ఎలా ఉంటుందో అలా ఉంది ఇటువంటి సంఘటన పైన సంఘటన. ఉత్తరాన్నిగురించి అనంతాకమైన

అలోచనలు కల్గాయి; అందులేని ప్రశ్నలు ఉదయించాయి.

'భగవంతుడా! నేను శంకించినట్లు కాకూడదు.. అక్క...అటువంటిది కాకూడదు...కాకూడదు' మనసులో కోరుకున్నది. ఉత్తరాన్ని అటు, ఇటు తిప్పి చూచింది. మొదట ఏమైవా ఉత్తరాన్ని చదవకూడదనుకున్నది. కాని దీనిలో ఏముందోవనే బలీయమైన చదవాలనే వాంఛను అణచుకోలేకపోయింది. గుండె వేగంగా స్పందించడం మొదలుపెట్టింది. చదవాలనే మానసిక బలహీనత ఇసుమడించింది. గదిలోకి వెళ్ళి తలుపువేసుకొని, వణుకుతున్న చేతులలో ఉత్తరపు మడతలు విప్పేతున్నది. ఆ విషయం సత్యవతికి అక్క గుండెల పొరలు నిడదీసినట్లుగా ఉంది. మహాపాపం చేస్తున్నాననిపించింది. ఆ ఉత్తరంలో ఇలా ఉంది.

ఒకనాడు గుండెకుదాస్తే, దూరమైన దయా హీనురాలైన భాగ్యనికి ఇంకా మరుసలేని వెగవాసరావు.

నన్ను బహుశా మరచిపోయి ఉండవు. అంత మాత్రంచేత వాడు సంతోషం కలుగదు. ఆ నాడు నన్ను తప్పకరించావు. కాదంటే మోసం చేశావు. అందుకే ఈ నాడు వలనం చెందావు. సుందరకేశ పాశాల్లో అలంకరించబడవలసిన కన్నెగులాది దుమ్ములో, ధూరలో కఠోర పాదాంగీకం, కనుగుంది రేకుల విడిపోయినట్లు నీ జీవితాన్ని ధ్వంసం చేసుకున్నావు. తప్పు సిద్ధి ప్రశ్నించుకో వద్దయ్యాన్ని.

ఆ నాడు-వర్తం రోజు-అనాధరై అక్కోమ్మ వుప్పుడు, కష్టాల పాలిమేల్లో తారట్లాడుతున్న పుడు వా మాటలు నీ చెవికెక్కలేదు. అక్కడనుండి మాయమైయావు నీ చెల్లెళ్ళతో. కాని బుగ్గి అయ్యావు; పరిసం అయ్యావు; జీవితపు తలుపులు తెరలీయగా ఆ వాకిలిని ప్రవేశించలేక ఎడారి పథంలో జీవితాన్ని సమ్ము చేసుకున్నావు. అవకాశం సద్వినియోగం చేసుకోలేని అధమురాలిని. ఏ భీకర శక్తి విన్నీ ఆధోమాత్సానికి లాగిందో కాని ఆ నాడు నా మాట వినివుంటే జీవితం ఇంకొక విధంగా ఉండేదేమో!?

అయిందేదో ఆముసోయింది. సాంఘిక జీవితంలో నీ బతుకు భిన్నమై పోయింది. ఈ విషయం కేను విన్నప్పుడు ఎంత మధువద్దాకో ఆ పరిమాణ్యుడికే తెలుసు. ఇలా ఎందుకయ్యావు భాగ్య? ఏ వెలుగుకోసం శిథిలమయ్యావు నీవు? ఏ భాగ్యకోసం ఈ దౌర్భాగ్యన్ని వరించావు? నీ చెల్లెళ్లెలా గౌరవంగా జీవితాన్ని గడుపుతున్నారా? అప్పుడు పసి పిల్లలు పాపం! నీ జీతపు మూసలోనే ప్రతి అయ్యారా?

ఈ భూమి అనెడం. ఇంకా అనకాకా చాలెడు. నువ్వు అర్థం చేసుకోగలవు.

ఎంతో ప్రయత్నంపొడ నీ విషయం తెలుసుకోగల్గాను. వెంటనే వద్దామనుకున్నాను. కాని పర్యాదకరచించింది. నీ ఉత్తేజ్యం తెలుసుకోదామని ఈ ఉత్తరం. కాబట్టి నన్ను కడుసుకోవాలనే కోరిక ఉంటే పాక్కువర్తికు రా. బలనంతం లేదు.

ఇట్లు నీ శ్రేయోదాపి,
మోహనరావు.

చదివి కుచ్చుగా కూలిపోయింది పత్యవతి. కన్నీళ్లు, బాధ, నిస్సహాయత - మనసులో జలుగు జలుగుగా గడచిన జీవిత దృశ్యాలు... కష్టాలు, కడగండలు, దైన్యం స్థిరం... మార్పు. తనకు పాపం జీవితం, తెలిసీ తెలియని అక్క జీవితం... తన పిల్ల... అని

కానీ ఈ నాడు అవమానం... అక్క పథవిహీనం. అమె అనుచిత కార్యాన్ని ఎట్లా సమర్థించేది? తెలిసిన తర్వాత ఎలా? నేను అక్కను శ్రమించలేను... నేను దూరంగా పోగలను... అక్క ముఖం చూడలేను... వాలో అనవ్యం దామకోలేను... ప్రయాణానికి సిద్ధమైంది పత్యవతి.

భారతి, భాగ్యం వచ్చేటప్పటికి అలోచనలో విశమై కూర్చున్నది పత్యవతి. అప్పుడు భారతి 'చిన్నక్కా! నీకు అక్క ఎంతమంచి ఇచ్చానీకొం దనుకున్నావు. చూడక్కా! ఎంత బావుందో' అని పాత్రికీ యివ్వబోయింది కాని పత్యవతి ఎంతమాత్రం కుతూహలం ప్రకటించలేదు.

'శత్రు! మరదిగారు తాలేదవా ఈ కోపం, చిరాకు?'. భాగ్యం అన్నది.

'అందుకే కోపం, చిరాకు ఉండాలా?' బిరు మగా అంది నవ్వునతి.

'నాకేం తెలుసమ్మా మరి...ఎందు కలా ఉన్నావ్?' బుచ్చి గింపుగా అడిగింది.

'ఏమీ జరిగలేదు...జరిగదు. మేమీ రోజే మూడువారాల్లా...వారి కేదో అర్థంబుగా పని పడ్డటం...ఇదిగో నీ కివ్వమని ఎవరో ఉత్తరం ఇచ్చారు'. ఉత్తరం అందించింది. అందామనుకోన్న మాటలన్నీ నోటిలోనే ఉండిపోయాయి.

భాగ్యం ఉత్తరం అందుకొని ఇంట్లోకి వెళ్లింది. నవ్వునతికి, భారతికి అక్క ముఖంలో నర్సింపరావి అనేదన కనబడింది. వారిద్దరూ మూగగా, ఏమీగా ఒకరిని ఒకరు చూసుకొన్నారు.

అంతలో కృష్ణారావు ఈం వేసుకుంటూ వచ్చాడు. నవ్వునతి ముందుకువెళ్లి 'మనం వెళ్లిపోదామండి'. ఏడుమూర్తి అన్నది.

'ఏమిటి నువ్వంటున్నది?'

'మనం వెళ్లిపోదాం...ఒక్కవిముషం కూడా ఇక్కడ వుండలేను.'

'అవలేం జరిగింది? ఏమిటి తొందర?'

'అన్నీ తర్వాత చెబుతాను...ముందు బయలు దేరండి'.

'నీకేమైతే ఏమీ ఏమిటి? ఇప్పుడు బయలు దేరితే మీ అక్క భారపడుతుందనే ఆలోచన లేకుండా...ఇంత తొందర పనికిరాదు...'

'అక్క భారపడటంకాదు; అక్కను గురించే ఇంత బాధ అనుభవించడం...నేను ఇక్కడ ఒక్క షణం ఉండలేను...నెళదాం పదండి...లేకపోతే...మీ ఎదుట వచ్చిపోతాను...'

'అం...' అన్నాడు అమితాశ్చర్యంగా కృష్ణారావు. రెండు నిమిషాలు ఆలోచించాడు. ఏమీ ఆలోచించాడో ఏమోకాని తానీగా ఇట్లా అన్నాడు:

'నరే! నీ మాట ప్రకారం వెదదాం...కానీ తర్వాత విచారిస్తే లాభంలేదు. అదదాని హృదయం అనుమానంవుట్టు. కొన్నిసమయాల్లో వారి గురి నిజం కావచ్చు; కాకపోవచ్చు. పోనీ ఆ సంగిలెందుకు గానీ ఒకవేళ నీకు బాధ కలిగించే విషయం ఎందుకు జరిగిందో, ఎందుకు 'జరిగిపోయిందో', కానీ నీ ప్రమేయం ఏమన్నా ఉందో లేదో అనేది కూడా ఆలోచించి నిర్ణయానికి రావాలి. అందుకే దెబ్బకన్నా మాట ప్రమాదకరమైంది అంటారు పెద్దలు. కాబట్టి ఇంకోపారి ఆలోచించు. కాదంటావా? ప్రయాణం కట్టు.' నవ్వునతి కన్నీరు తుడుచుకొన్నది. సామానులు సర్దింది.

భారతికి అంతా అయోమయంగా ఉంది. ఆ లేత హృదయానికి పూర్తిగా విషయాలు అర్థం కావడం లేదు. ఆమెకు అర్థమైందల్లా ఒక్క కన్నీరు కార్చడమే!

భాగ్యం ఏమీ మాట్లాడలేదు. మాట్లాడడానికి ప్రయత్నించనాలేదు. అమె ఆలోచన, అనుభూతులు, మమతలు అన్నీ మూకీభావం పడిపోయాయి.

కృష్ణారావు భాగ్యం గదివద్దకువెళ్లి 'మేము ఒస్తామండి...అనుకోని విధంగా నెళనలసి వచ్చినందుకు భారపడుతున్నాను. మానవులందరూ వెరిష్టితులకు బావినలని మీకు తెలుసు! మీ కర్తవ్యం ఎలా నెరవేర్చాలో నా కర్తవ్యం అలానే నెరవేరుస్తాను...నవ్వు' అన్నాడు.

కన్నీరు ప్రవిమిస్తూ కొద్ది భాగ్యం గుండె పిరికిమైంది. ఆమె మాట్లాడలేదు.

భారతిని కన్నారామానీ నవ్వునతి బయలు దేరింది. తన హృదయ భారాన్ని తగ్గించుకొని, అక్క హృదయంలో భారం పెచ్చింది, ప్రళయం రగిల్చి కదిలింది. దూరమైపోయారు దంపతులు.

బయట వరండాలో కన్నీటితో భారతి. రోపం, గుండె రోపం భరించరాని బాధ తొలుస్తూవుండగా విశ్రేష్టయైన భాగ్యం. ఆమె మనసులాగే చేతిలోని ఉత్తరం ముక్కలు, ముక్కలై ఉంది. కనులలో

నుండి జారిన కప్పిటిలో ఆమె మనసులోని ఆలోచనలకు కల్పం పోయింది. ఆమెతో ఆమెలోని నదనరాలు వణికినట్లుగా ఆమెలోని వాత్సల్య పీడా తంతులు పడతాయి. ఆమె మెదడు పొరల తేరపై గడచిన జీవిత సన్నివేశపు చిత్రాలు మనసు కన్నులకు కనబడుతున్నాయి.

...తల్లిదండ్రులరేక అవాధయై చెల్లెళ్లతో అన్న కష్టాలుపడటం. ఎందరో మమస్వయ అసనుకామించడం, వారి పాశవిక శక్తులనుండి ఎలాగో బయటపడటం...

...ఒక వర్షంరోజు... తడిసీపోయిన పూరింటో కామపు పొరలలో ప్రేమించినట్లు నటించే రకరకాల రుచులు మరగిన మోహనరాపు తెచ్చిపెట్టుకొన్న పరివేదన... అతివి మాటల్లో చెల్లెళ్లను గురించిన ప్రవక్తి విమాత్రం లేకపోవడం కారణంగా అక్కడ నుండి మాయమై లోకంవీడ వడదం...

...బతుకుతెరువుకోసం, ఏ పనిచేసినప్పటికీ అకాయాక్షిచేసే వాళ్ల కళ్లలో కోరలు విప్పిన కామాన్నిచూసి, నానితోదాటు తనలో రగుల్కొంటున్న అర్థంకాని తపనకు దానోహం, జీవన పోరాటాన్ని ఎదుర్కోడానికి జీవితం మారుచూపు ధరించడం.

కాని తన భిష్ట జీవితానికి దూరంగా చెల్లెళ్ళకు ఉన్నత సంస్కారం అప్పేటట్లు ఏర్పాటు చేయడం... తాను పతనమై వా వారి అభివృద్ధికోరి వారే తన రెండు కన్నుల్లాగా అనుకొని తనఉనికి మాత్రం అతి రహస్యంగా ఉంచటం...

...నత్యవతి పెండ్లి ప్రయత్నం... మల్లా ననుష్టలు... తన తే పెండ్లిచేసుకోడానికి సిద్ధమైన కృష్ణారావుకు తాను టి. టి. పేషెంటుననిచెప్పి, ఆ విధంగా నటించి, నత్యవతి పెండ్లి చేసి నగంభారం వదిలించుకొని తప్పిడటం...

...తర్వాత బతుకుమీద అసహ్యంతో తనకు తానే సంస్కరించుకొని సర్దికొత్త జీవితాన్ని పొందినదం... ఇంతకాలానికి మోహనరాపు అక్కనుతో అనూయతో, అతిశయోక్తులతో ప్రాసిన ఉత్తరం నత్యవతి చేతుల్లో వడదం... గోవ్యమైన తన విషయం బయటపడటం...

...నత్యవతి... ఒక్కసానుభూతివాక్యంలేకుండా... తా నేవరిస్తేతుల్లో అట్లా ప్రహర్షింపబరిపిచ్చిదో తెలుసుకోకుండా, కనీసం పెంచిన మమకారాన్ని అశ్యం చేయకుండా, పైపెచ్చు కర్మశంకా మాట్లాడి... భర్తతో చెల్లిపోవడం... మొదలైన విషమమట్టాలు భాగ్యం మనసులో.

ఆమె హృదయం వాదోపవాదాల సంగ్రామ రంగం అయింది.

- నా జీవితాన్ని నమ్ముచేసుకొని నా రెండు కన్నులవంటి చెల్లెళ్ళ ముఖం కాంక్షించాను. ఒకదానికి పెండ్లిచేశాను. ఇప్పుడు నా కథ వెల్లడైంది. దానికి ఆలోచన, సానుభూతి, వివేకం లేకుండా నన్ను మేలం కులటగా ఎంచుకొని నా మనసును క్షోభపెట్టి పోయింది. నేను కోరింది దాని సుఖం, క్షేమం మాత్రమేనని, అదే నా జీవితానికి సంతృప్తి అనే సంగతి అది ఆలోచించలేదు. కానీ... ఇప్పుడు నా ఆకాశంతువు తెగింది. నా జీవితం అశ్యమే ధ్వంసమయింది. నత్యవతి... పూ... అభిమానురాలు... న న్నవమానించి, తన్నవమానించుకొంది... ఏమైనా నా ఒక కన్ను పోయింది... ఏంచేయాలి నేను?

ఇప్పుడు... ఇక మిగిలింది... ఇంకొక్క కన్ను... భారతి... వసిష్ట... ఇది నన్ను గౌరవిస్తుందా?... నమ్మకం ఏమిటి? దాని చెల్లెలు ఇది! పెండ్లిచేసి సంపాదనశ్రంగా ఉంచినప్పటికీ అది ప్రీమంతగౌరవం చూపలేదు; కృతజ్ఞత ... కాదు. ఒక్క సానుభూతి వాళ్ళమైనా పలకలేదు. ఇది మాత్రం ఇస్తుందా? ఏమో! మనసుల్ని ఎవరు చదువగలరు? ఇది దానిలా చేస్తే నా జీవితం ఏంకాను? రెండు కన్నులు పోతే ప్రాణం ఏంచేసుకోను? ఇక ఏ వెలుగు నా నిస్సారమైన అంధజీవితానికి ప్రకాశం ఇస్తుంది? లోకంలో నా మమగడకు అర్థమేమిటి? నా ఉనికికి పార్థకత ఏమిటి??

నా జీవితాన్ని సంస్కరించుకొన్నాను ప్రస్తుతం.. ఇప్పటికే కొంత బయటపడిన నా చరిత్ర ఎప్పుడో ఒకప్పుడు స్పష్టంగా తెలియక తప్పదు. అప్పుడు దీనికి ఇప్పటి ప్రేమ, వాత్సల్యం, అదరణ ఉంటాయా? దీని అక్క ఆలోచించలేదే ఒక్కక్షణం

అయినా నమ్మగలిగింది. ఇది మాత్రం? కాబట్టి... కాబట్టి...దీన్నికూడ...నాలాగే...తయారుచేస్తే!!?... ఈ మాట అమకోగానే నవనాడులు అనిపించాయి. షణ్ణంసేపు గుండెలో రక్తం వ్రంధించింది. తిరిగి గమనించింది. ఇంత వరదమా? ఇంత అమానుషమా? అని మనసు పెరిగింది. కాకివల్ల అంత తాత్పర్యం ఆవేశం కు బోంపాడింది. అది స్వర్ణమో! అనివారమో! గత్యంతరం లేకపోవడమో! ఒకవిధమైన వంతప్రేరే!

వెంటనే భాగ్యం గుండెలో ఏదో తక్కి విజృంభించింది. ఆలోచనలకు ముప్పువట్టింది. 'భారతి!' కాకివల్ల పిలువడమనుకొని పిలిచింది. అంత కాకివల్ల లేదనుకొన్నట్లే ఏమో 'భారతి! త్వరకు రా. అంత రించుకో...' పాదమైనంత క్రూరత్వం లేదనిపిస్తున్నట్లే తలుపు తెరిచింది. పూర్వం కుచారంలో ఒక మూలనుండి మాత్రమే ధ్వనించిన ఆకంధన అది. అమె గొంతు అమెకే క్రోతగా ఉన్నది.

అక్క ఎదుట ఎన్నడూ ఏదైనా భారతి వచ్చి కన్నీళ్ళతో ఎదురుగా నిలబడివున్నది. ఉగ్రరాత్రైన తల్లిని చూసి బయనడిన వసివల్లలాగూ ఉన్నది; రాక్షసుని చూసి గుండె పగిలిన ప్రాణిలాగూ ఉన్నది. భారతీకి విషయం అర్థమైనట్లుంది. అందుకు కన్నీరుతో నిండిన కప్పులు నిశ్శబ్దం.

'భారతి!' అందించింది భాగ్యం. 'అక్కా!' అని భారతి అక్కను వాటేనుకొన్నది. భారతి కన్నీరు

భాగ్యం వెంటనే, భుజాన్ని తడిపింది. భారతి అమాయకపు కన్నీరు భాగ్యం గుండెలోని క్రోధాన్ని ఉపశమింపజేసింది. అమె మనసులో అమరాగపు మెరుపులు, వాత్సల్య ప్రవాహాలు... పూర్వం కోవపు మురికి పాగా ఇనుమడించిన మమతాకాంతి! భారతి మూగ కన్నీరు భాగ్యం ఉద్దేశాన్నే క్షారితం చేసిందో? మరల్చుకోలేని మమర జ్ఞానోపదేశం చేసిందో? అగాధంలో పడబోయే జీవిత ఆశాపామె దొరికిందో?

మారిన భాగ్యం మనసు మారింది! భాగ్యం మనిషే! తాము నాశనం అయినా తమ సంతతి సురక్షితంగా ఉండాలని కాంక్షించే చెట్టుచేమా, పుట్టాపురుగుకన్నా, ఇంతువులకన్నా భాగ్యం శుద్ధజీవికారు.

'అమ్మా! భారతి! నిన్ను నాలా నాశనం చేయను తల్లీ! నువ్వు నా ప్రాణంలో ప్రాణానివి... నా మాపులో చూపుచి... నువ్వు బాగా... చదువుకోచి... పోయిగా... అనందంగా జీవితం గడపాలి... మనం... ఎక్కడికన్నా... రూ... రంగ... వెళ్లిపోదాం... నమ్మ... ఉపించు... అమ్మా...' అని పిల్చిగా, గోముగా, అవేశంతో భారతి ముఖాన్ని ముద్దులతో పింపింది.

'అక్కా!' అని భాగ్యం పిదపై పడిపోయింది. భాగ్యం నిర్మలమైన కన్నీరు భారతి తలను అభిషేకం చేసింది.

వారి రెండు హృదయాల వ్యందనం మిమ్మో ఆ గదంతా మూగ నిశ్శబ్దంతో తపస్సు చేసింది.

తెలుగు నిఘంటువులలో

దేశ్యపదములపై చిన్నచూపు

శ్రీ భాగవతము రామారావు

ఆంధ్రభాషలో శబ్దరత్నాకరమునకుఁ బూర్వమును, తరువాతను వకారాది నిఘంటువులు బహుళముగా బయలుదేరినవి, బయలుదేరుచున్నవి. కాని నీటిలో వేదియు నర్ధస్వఁ పూర్ణముగా మున్నట్లు లేదు.

నిఘంటువులో ప్రతి పదమునకు సంపూర్ణమైన వివృతి యవసరము. మన నిఘంటుకారులు పదములకు ప్రాచీనకావ్యములనుండి ప్రయోగములఁ జూపెట్టుటలో సరిపుచ్చినారు. అచ్చతెనుఁగు పదములలో ఆయా ప్రయోగములనుబట్టి యే యర్థ విధ యము జరిగినది. దానికి ప్రాచీనకాలములో వ్యవహారము నందుండియు నిప్పుడు వ్యవహారములో బుద్ధిముచ్చైస పదము లధికము లగుట హేతువు. అందువలన దోషఁ గులుకూడ దొరలినది.

ఇక వృక్షములు, జంతువులు మున్నగువాటి నామములు వచ్చినప్పుడు చాలవఱకు వేఱొక విధా యము నిచ్చుటలో తృప్తిఁజెందినారు. అట్లుగాక ప్రతిపదమునై యొక్క అవగాహన కవసరమగునంత సూక్ష్మవివరము నిచ్చుటగూడ అవసరము.

ఇప్పుడు వేను ముఖ్యముగాఁ జెప్పదలచినది దేశ్యపదముల గుఱించి. తెలుఁగుదేశములో నీనాడు వ్యవహారములోనుండి గ్రంథ ప్రయోగములు మృగ్యములుగానున్న పదము లనేకములు. వానిలో విఘంటువులలోఁ జేరినవి తక్కువ. అట్లే కొన్నికొన్ని దేశ్య పదములు గ్రంథప్రయోగములఁ గలిగియు, సామాన్య వ్యవహారములో లేకున్నను కొన్నికొన్ని ప్రాంతములందు వ్యవహారములో నున్నవి. అట్టిచోట్ల నా పదము లాయా ప్రాంతములందు నిత్యవ్యవహారముతో మున్నట్లు దేలుపుటకూడ అవశ్యకము. ఇది ఈనాటి భాషా పరి

స్థితినిబట్టి అత్యంతావశ్యకము. తువాడు రచన లో గ్రంథికమైనను, వ్యావహారికమైనను, పర్కారు ప్రాంతపు పదజాలము, వ్యావహారికమును అధికవ్యాప్తి తోనికి వచ్చినవి. ఈ ప్రాంతములోనున్న దేశ్యపదములే ఇతరప్రాంతములలోఁ గూడ, వారి అర్థిక విద్యారంగ ములలోని అధిక్యమువల్ల వ్యాపించుచున్నవి కాగా ఇతర ప్రాంతములలో—ముఖ్యముగా పల్లెటూర్లలో నివసించు రైతులు మున్నగువారి వ్యవహారములోని పదము లెన్నో లోపించిపోవుచున్నవి. ఇట్టివి తెలఁ గాణా ప్రాంతమునందు అధికముగా గలవు.

అట్లే ఆయాపుత్తులలోఁ గూడ పెక్కుపద ములు—వస్తువులు, యంత్రములు, వనిముట్లు మున్నగువాటిని—గలవు. ఈ పదముల కొఱవఱ వికాడవివారి మాండలికవృత్తి పదకోశములవల్ల తీర గలదు. వికాడవివారిట్లే ఆయామండలములలోని దేశ్యపదముల సంగ్రహముగూడ చేసిన బాగుండును.

ఇంతవఱకువచ్చిన నిఘంటువులలో దేశ్యపద ములు లేవనిగదు. ప్రయోగములు మృగ్యములుగా నున్నవి, వ్యవహారములో నున్నవియునగు దేశ్యపదములు నున్నవి. కాని పైన చెప్పినట్లు ఆ పదములు పూర్వపు మదరాసు రాష్ట్రములోని ఆంధ్రప్రాంత మునకు మాత్రమే పరిమితములైనవి. వాని విషయములోను ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించినట్లు కనపడదు. శబ్దరత్నాకరము వినిన వానికిఁ జూపెట్టలేదు. వానివల్ల నిఘంటువుయొక్క వీరికలో బులును వేంకటేశ్వరులు ఇట్లు వ్రాసినారు.

(ఆంధ్ర పదపరిజాతము—ఓగిరాం జగన్నాథ కవి, గురిజాడ రామమూర్తిగారు.) ఇం దకారాది

క్రమమున నెన్నియో యాంధ్రపదముల కర్తములు, సర్వాంతరములు మూలఁబడినవి. నేడు మఱుగుపడిన దేశ్యపదములం దెన్నియో గలవు. నేను ఆంధ్రపద పారిజాతమునఁ జూచుట తటస్థించలేదు: బసవ దాసిలో తెలంగాణప్రాంతపు దేశ్యపదము లున్నవని తలంచను. అసలు ఆ కాంములోనేమి, ఈనాటి ఆంధ్ర ప్రదేశ్ రాష్ట్ర సమవతరణాసంతరమేమి తెలంగాణము లోని భాషా స్థితిగతుల గమనించుటలేదు. శబ్దరత్నా కరమున కమబంధములు జేర్చి ప్రకటించిన విమర్శ కాగ్రేవరులు, వాకు గురుతుల్యులు క్రి విదుడవలె వేంకటరావుగారుకూడ ఈ విషయమై ప్రస్తావించ లేదు.

నేను ప్రస్తుతము మెదక్జిల్లాలో కొంతకాల ముగా నిద్రాస్థిలో పంగ్రహణ మొనర్చిన కొన్ని పదముల నిందు వివరించుచున్నాను. ఇది ప్రత్యేకగా సాహిత్య పేవాధురంధరులఁ పండితులు కృషి నలువ గలరని ఆశించుచున్నాను.

వీనిలోఁ గొన్నిపదములు ప్రసిద్ధములు. కాని అవి అంతటను వ్యవహారములో లేనందువల్ల, వీ ప్రాంతము నందు వ్యవహారములో మున్నవని తెలుపుటకుఁ జేర్చి నాను. కొన్నిపదముల మూలమేమిటో, వాకు తెలియ లేదు. వ్యవహారముననున్న ప్రయోగము బాదపారిచి నాను. పండితులు పరిష్కరించెదరుగాక.

సకలాంధ్రమునందలి వ్యావహారికములో, పలుకు బడులలో పరివచము నిఘంటుకర్తలకు లేనందు వలన కొన్నికొన్ని దేశ్యపదముల యర్థ నిర్ణయములో లోపములు రావచ్చును. కావున నిట్టి కృషి నల్పుట ప్రయోజనకరమని భావించెదను. పల్లెటూర్లలోని వాడుకపదములఁ బరిశీలించినప్పుడూ పైకి సామాన్య లకు సప్రభంశములుగా గనబడినను స్వచ్ఛమైన పద ములో, వాటికి కొద్దిగా వికృతములో యగునని చాల గలవు.

ఇక అన్యదేశ్యముల నంగతి. అన్నిమండల ములలోను అన్యదేశ్యములు వాడుకలో మున్నవి. తెలం గాణా ప్రాంతమునందు వాడుకలోనున్న అన్యదేశ్యములు కూడ గ్రంథప్రములగుటకుఁ బ్రయత్నించు బడుగలేదు. పూర్వపు టాంధ్రరాష్ట్రములోను పాండి పదములు

బహుళముగా ప్రచారములో మున్నవి. 'రోజా, రాజీ నామా, జమ, ఇయ్య, మామూలు, వంటాయికీ, అమలు, ఆఖరు, కులాపి, కుమరు,' మున్నగున వన్నే నిఘంటువులలోఁ జేర్చబడినవి. బహుకాల ప్రయోగము తరువాత వివి దేశ్యపదములుగఁ బరిగ జేంపబడు ప్రమాదమును గలదు. బారపాల యను నది శబ్దరత్నాకరమున ప్రాకృతసమమును, సంస్కృత ప్రాకృతభవమునగు శబ్దముగఁ జెప్పబడి నది. కాని ఉర్దూలోని 'బారహీపాల' 'పల్లెడెండవ సంవత్సరమునకు సంబంధించిన' అను వర్ధముగల పదము మూలమేమో చింత్యము. అట్లే అమ్మాయి అనునది తద్భవముగా పేర్కొనబడినది. మూల మేమిటో కాని మహారాష్ట్రములో 'అయి' అనగా తల్లి. పూర్వపు హైదరాబాదు రాష్ట్రములో మహారాష్ట్రుల నలుకుఁగడి ఎక్కువగా నుండెడిది. అందువలన గౌరవార్థముగా వీ పదము తెలుగువారి వాడుకలోఁ జేరినది. ఇప్పటికిని సరిపాద్మప్రాంతమున 'చిన్నమ్మ, పెద్దమ్మ' అనుటకు 'చివ్వాయి, పెద్దాయి' అందరు. గౌరవార్థముగను 'అత్తాయి' ఇత్యాదులందు గలదు. దత్తమండలములు దత్తములైన తరువాత నట మహారాష్ట్ర సంవర్కము తగ్గి ఈ 'అయి' ఛాయలు 'అమ్మాయి, బాబాయి' మున్నగునాటియందు వడి మిగిలిపోయినవి. హద్దు, సరిపాద్మలుగూడ అన్యదేశ్యములగును. కాని దేశ్యములుగఁ జేర్కొనఁ బడినవి.

సాహిత్య వికాసవికాసంబి సంవత్సర ప్రాసన ప్రతుల ముద్రించుటలోబాటు ఇట్టి కృషిని సలిపి నచో కోఠావహము.

నే నీ క్రింది పదముల వివరణము వ్రాయుటలో శబ్దరత్నాకరమును (శ. ర.), వావిర్ల నిఘంటువును (వా. ని.) (న వరకు) సంప్రదించినాను.

1. అంట: దీనికి శబ్దరత్నాకరములో కుట్టు దాకను వర్ధము గలదు. వివరియను వర్ధములోను, 'విస్తరంట్' అనిగూడ వ్యవహారమును గలదు.

2. అంబాడు: ప్రాకు (విస్తరిల్లలు) అని యర్థము. అంది యనునది చిన్నపిల్లలకు ముద్దుగా

అవు' అను నర్థములో చెప్పేదురు. అంబనరె అడు అంటాడు అని కొనోపు.

3. అగడు : దీనికి దూఱు, వింత యను నర్థములు గలవు. అత్యాశ అను నర్థములో (ఎయో గింపబడుచున్నది. 'అగడు వట్టివదా?' 'అగడు వట్టి నట్లు తినుచున్నావేమి?' మొదలగునవి.

4. అగ్గువ : వెలతక్కువ, చతుక అని శబ్ద రత్నాకరము. ఇదే యర్థములో వాడుకలో నున్నది. అధికము, ఎక్కువ అని కొన్నిచోట్ల వాడుకలో నున్నట్లు వాచిత్వ నిఘంటువు పేర్కొనుచున్నది.

5. అడకొత్తు లేక అడుక్కొత్తు : క.ర.లో (అడకాయ + ఒత్తు) అని కలదు. వా.ని.లో పోకలు కత్తిరించు కత్తెరయని గలదు. ఈ యర్థములో వాడబడుచున్నది.

6. అధ్యాన్నము : క. ర. లో దీని విచారము లేదు. వా. ని. లో విశిష్యముగా సకారాంత పుంలింగరూపముగాఁ జెప్పబడి విశేషణముగా రెండవ యర్థములో 'దురవగాహము, ఏమియుఁ దేలని స్థితిలో నున్నది. (వ్యవహారమంతయు అధ్యానముగా నున్నది. ఎటును తేలని స్థితిలో నున్నదని భావము. పైమన్న విశేషార్థము పనునరించి సడ్రోవలో నున్నదనిగాని, విశేషార్థమునుబట్టి అడవిలో నున్నదనిగాని, ఏమగునో తెలియకున్నది అనిగాని భావము చెప్పవచ్చును) ' అని గలదు. నాకు వ్యవహారములో సద్వాస్తవమనియే గోచరించినదిగాని అధ్యానమని కాదు. కావున అధ్యాన్న మనుదానికి మార్గమధ్యమందు వడుకొనిన అన్నము అను నర్థమునుబట్టి సరిగాలేనిది, అన్తవ్యన్నముగా నున్నది అని అర్థమగును. పైదానికింత విదియె పనుంజనమగును.

7. అప్పుదేని గుడ్డాలు : ఒకవిధమయిన కీటకములు. ఎత్తనివర్ణము, నుమారు అంగుళము పొడవు, బహుపాదములు గలవి. వర్తములు వడివచ్చుడు గుంపులు గుంపులుగా వగువచ్చును.

8. అరయు : ఎవరైనా మరణించినప్పుడు వలుకరించుట, లేక క్షేమ పరమార్థము నరయుట. 'అర్చుకొనిరా!' అను రూపములో వ్యవహారము గలదు.

9. అట్ట : క. ర. లో చెప్పబడినట్లు గది యను నర్థములో నున్నది.

10. అవిశనంది : దీనికి మూలమేదో తెలియదు. పురోహతులు దీప్యము మున్నగునవి తేచ్చుటకు వాడెడి పంచి, ఆయవారమునకు వచ్చెడివారు విట్టి పంచుల వాడుచుందురు.

11. అరువీలు (అర్చిలు) : ఇది దేశ్యమో? అన్యదేశ్యమో? కల్లకోడని యర్థము.

12. ఇగురము : పనులు మొదలగునట్టి లోని పాండిత్యనమని యర్థము. 'ఇగురములేని పని' అని వ్యవహారము.

13. ఇంపీట : కత్తిపీట యని యర్థము. కూరలు తలుగుట కువయోగించునది.

14. ఉడుకు : వేడి; 'ఉడుకునీళ్లు' అనగా వేడినీళ్లు.

15. ఉప్పలము : గృహదుం యం దొక్కొక్కప్పుడు హస్తాశ్రయముపొంది (మోతేయి మొదలుకొని వ్రేళ్లవఱకు) వస్తు పుద్భవించునట. దాని కీపేరు. ఇట్టిదానిని ఇతరప్రాంతములలో నేమందురో తెలియదు. నిఘంటువులలో ఉప్పలవాయి అను పదము గలదు. బొటనవ్రేలికి, చూపుడువ్రేలికి మధ్యనున్న భాగము. దానికి దీనికి సంబంధ ముండును.

16. ఉబ్బరము : కడుపుబ్బుట, అతిశయము అని క. ర, వా.ని.లో ఉబ్బరపోపు అను పదముకింద '(ఉబ్బరము + పోపు) 1. ఆశ్చర్యపడు... 2. బాధ పడు' అను నర్థములు గలవు. వేసవిలోని వేడికి, 'ఉక్కపోయుట' అను నర్థములో వాడబడుచున్నది. వా.ని.లో ఆశ్చర్యపడు అను నర్థముకింద 'అదిమ మైన యందమున యం దుదయించెను గూఢపుల్గు మార్గోదయవేర ముజ్జగము మబ్బరపోవగ...కాక' అని వ్రాయొగము కలదు.

17. ఉంసులు : బహువచనాంత వ్రాయొగమే యున్నది. అక్షిమల మర్థము.

18. ఎటమటము : అన్తవ్యన్నము. 'పని ఎటమట మయిపోయినది' 'వాడు ఎటమటం చువిషి' అని వ్రాయొగములు.

19. ఎఱ్ఱ : వానపాము. ఈ యర్థము శ.ర., వా.ని.లోను గలదు.

20. ఓడపులు : బియ్యపుసిండిలో (దీనికి పరిపిండి యని వాడుక) చేసిన రొట్టెల కీ పేరున్నది.

21. కడమ : కొఱుక, శేష మని శ. ర.; వా. ని.; రెండవ యర్థములో వాడుక యున్నది.

22. కాచండి : సామాన్యము వస్తు నుండి కించుటకు, దృఢముగాను, మూతి చిన్నగానున్న స్థితి. కాచు - అంటి కాచండి అయ్యుండును. అంటి అను దానికి శ.ర., వా.ని.లో రోపాస్థితినిశేషమని గలదు.

23. కుమ్మి : ఇది 'కూడు'లో కలిపి వాడు బడుచుండును. 'కూడు లేక కుమ్మిలేక ఎక్కడికి పోయివావు' అని వ్యవహారము. శ.ర.లో కుమ్మి వద మునకు 'కుమికి మొదటి రూపము' అని గలదు. కుమి యనగా కుసుం విశేషమని యున్నది. వీటికింగల పంజరము విచార్యము.

24. కైకిలి : ఈ రూపము శ. ర. వా. ని. లో లేదు. వా. ని. లో మాత్రము 'కై కూలి-దేవి. వివాటివని కావా దిచ్చెడు కూలి' అని గలదు. కైకిలి సంపూర్ణముగా నీ యర్థములోనే గలదు. కైకూలి కైకిలిగా మారియుండును.

25. కొప్పెర : వెడల్పు ముఖముగల పెద్ద స్థితియు. అని శ. ర. ఇట్టిస్థితికి వ్యవహారమున్నది. నీళ్లు కాచుటకు వాడబడు నీస్థితి విశేషము.

26. కొయ్య : చిలుకకొయ్య అను నర్థములో వ్యవహారము.

27. కొలుపు : పేన యని శ. ర. ఉద్యోగ మను నర్థములో నున్నది.

28. గడిమంచ : వడుకొనుబట్టలు, వలపులు మున్నగునవి ఉంచుటకు కిలోలో చేసిన యొక పరికరము.

29. గదువ : ఇది వా.ని.లో లేదు. శ.ర.లో గడ్డము అను నర్థమున్నది. కాని యిది తప్పు. గదువ యనగా గడ్డమువచ్చు ప్రదేశము. చిలుకము. పల్కారు ప్రాంతములో గదువ అను నర్థముగోనూడ గడ్డమనే

వాడుదురు. ఆ వ్యవహారమునుజూచి వ్రాసిన యర్థము. వస్తుతః గడ్డమనగా వెంట్రుకలకే.

30. గవాళము : చిలుకైన వస్తువు బంతు లకు, ముఖ్యముగా ప్రయాణములందు తీసికొనిపోయెడి పొల్లగామాదులు, తదర్హవావశ్యకములగు వస్తువులు మంచుకొనెడి చిన్నపెట్టె, లేక లజ్జినాదులతో చేయబడిన పంది.

31. గిల్లుమను : వికృత ధ్వనుంవల్ల శ్రోత ములకు కలిగెడి యపహ్వా భావము. 'చెవులు గిల్లు మనునట్లు కల్పమయినది!

32. గులగుల : దురద. ఎక్కువగా చక్కిలి గింతలకు వాడబడును.

33. గులుగు : గొలుగు. 'లోలో'పల నేమో గులుగుచున్నావు ?

34. గువ్వము : గుడ్డా అని యర్థము చెప్పు వచ్చును. ముక్కలు గలిగిన వంటకములలోని రస ద్రవ్యము, అవకాయ మున్నగు వానిలోని 'సిండి.'

35. చకిలము ముకులము : పద్మాసములో వలె కాళ్లు ముడుచుకొని కూర్చుండుట. కొన్ని ప్రాంతములలో 'వాసుపిట' (వ్యాసపీఠమన్నదానికి వికృతి యేమో) అని యందును.

36. చేడు : (దానిలోనుండి) నీళ్లు తోడుట. నీళ్లు చేడుట యనియే ఈ ప్రాంతమున వ్యవహారము గలదు. శ.ర.లో లేదు. వా.ని.లో వివరముగా గలదు.

1. లాగు - 'చెప్పనివని నీళ్లు చేదెదననిపోవు' లకు
2. ఉద్ధరించు, ద్వి. చేడుకో చేడుకో నీరిగిరి వాత, చేడుకో మల్లయ్య చేడుకోమ్మనుచు; పండి.
3. ప్రయోగించు. 4. కూల్చు.....పొడబావులం జేడియు' అని గలదు. వీనిలో నీ పదమునకు అడు గుననున్న నీటిని పైకి త్రాడు మున్నగువాని పాప య్యమ్మన తెచ్చుట ముఖ్యముగా గోచరించుచున్నది.
- 1 లో నీళ్లు చేదెదనని పుష్పముగనే యున్నది.
- 2 లో పితాళింగమండి పైకిపెట్టి భక్తుల మాలు. నీళ్లునువలె పైకి జేర్చుమనే యర్థముకాని ఉద్ధ రించుమన్నంత భావమున్నట్లు తోచదు. 4 లో కూడ కూల్చి అన్న అర్థముచితమని భావించెను.

37. చేపాయి : చేబదలను నర్తము చేయుదును పోయు, చేసేయు అనున దీవిధముగా మారియుండును.

38. జాంబు : సంధ్యాసందవాదులయందు వాడడి చిన్నప్రాత్రు, అందుకు తామసప్రాత్రు. జాంబూ పదముతో సంబంధ మున్నదేమో!

39. జ్ఞాతారు : వంటయల్లు మున్నగువాటిలో గండ్లవార్లుటకు, వీళ్ళుపోయుటకు మొదలగువాటి కేర్పాటుయిన (వ్రేకేము. ఇక్కడినుండి వీళ్ళు బయటకు వెడలును. కావున 'జాలువాలు' అనున దిట్లు మారినదగును.

40. జిప్టి : దృష్టి (దోషము) కవ్రతంకము.

41. జీవిలి : కర్తవ్యము.

42. జోకు : (త్రాసుతో) కూచు.

43. తలుపుగూడు : గోడలో నమర్చబడిన 'అంమారు' లేక 'వీరువా'. తలుపులుగల గూడు కావున తలుపుగూ డనబడును.

44. తలిగ : భోజనస్థానము, కంచము. ఇది శి.ర.లో లేమగునీ వా.వి.లో పేర్కొనబడినది.

45. తాంబాళము : తాంబాళమునకు రూపాంతరము. పెద్దపల్లెమని యర్థము.

46. తావు : స్థానము.

47. తిప్ప(లు) : బహువచనాంత ప్రయోగము. తాధలను నర్తముతో మన్నది. వా.వి.లో గలదు. శి.ర.లో లేదు.

48. తెమర : కైర్యముకే, గరిగడు శ్లేష్మము. వ్యవహారముతో మన్నది.

49. తొట్టె : శి.ర.లో విడితొట్టియయొక్క రూపాంతరముగా జెప్పబడినది. కాని యది తొట్టియయొక్క రూపాంతరమన్నచో వరిపోవును.

తొట్లు, తొట్టియ అనునవి దీర్ఘలు నందు కొమ ఉచ్ఛ్వాసము వారకములు. తొట్టియ యను నర్థముతో తొట్టె శబ్దముయొక్క వ్యవహార మెచ్చుట వైన సున్నదేమో తెలియదు. తొట్టియ, తొట్టియేగా ననముద్రితమగు వనకాశమును గలదు.

50. తోలుకొను : ఇది తోడుకొను అన్న దాని రూపాంతరము. సర్కారుజిల్లాలవారు తెలియక తెలంగాణవారు మనుష్యులకు వీ ప్రయోగామును వారు వచ్చు దవహాసము చేయుదురు. వజురభాదులకు వాడి వచ్చు క్షిపదము 'కొను' లేకయు ప్రయోగింపబడును. తెలంగాణమునందు మనుష్యులకు వాడబడినప్పుడు 'కొను' సహితముగనే యుండును. కావున తోలు-కొను అనునది చేర్చబడవలయును.

51. దుగ్గళం : 'దుగ్గళముమీద కూర్చొనుట' అనగా పాదములపై అనుకొని (మూతవిసర్జన వాదులయందునలె) కూర్చుండుట.

52. ధామంతము : విచారము, భయము. 'వేమండగలము. వీ కేమి ధామంతము వద్దు.'

53. నల్లినల్లి : నలిగిపోవు, మార్గమును నెను నర్థమున గలదు. 'తలుపు నందున వ్రేలువడి నల్లినల్లి అయినది! నల్ల నలుకా రూపాంతరమని శి.ర.న పేర్కొనఁ బడినది. అదియే దీనికి మూలము. ఇదే యర్థమున నల్లకల్లిమునకు ప్రయోగము లున్నవి.

54. ననుకు : శరణ, వానిన అనత్యవు మాట, అనత్యవుని గలదు. బహువచనాంతముగ విదేయర్థమున ప్రయోగింపబడును.

55. నెజి, నెజియా : పూర్ణమును నర్థమున వ్యవహరింపబడుచున్నది. నెజువు నెజి అనునవి మూలము. 'వాడు నెజి చెడిపోవుచున్నాడు?

56. పంచపాత్ర(ము) : శి.ర.న కుండలీ కరణముతో వాడుకయందు రోహపాత్ర విశేషమని గలదు. సంధ్యావందావాదులం దువయోగింపబడి గ్లాసు పంటి ప్రాత్రకు వ్యవహారము గలదు.

57. పలుగజ్జ : శి.ర.న పలుగజ గలదు. పలు+కజ అనగా పెండ్లపాడి. ఈ యర్థము చింత్యము. వ్యవహారముతో 'పలుగజ్జ'యని గలదు. దంతకావ్యమున యర్థము. పెండ్లపాడికి వాడుకలేదు. పలుగజ యనునది పలుగజ్జ రూపాంతరమయ్యుండును.

68. పాతాళగదిగ(య) : పాతలో గ్రాడు, బొక్కెన(వేడు) వడినప్పుడు తీయుట కువయోగించు సాధనము.

69. పాశము : పాయనముయొక్క అవధానము.

60. పిచ్చకుంట్ల : అప్రధానము, చిన్నవిషయము. 'ఈ పిచ్చకుంట్లవనికి నేను రావలయునా?' 'ఏమి కోవము, పిచ్చకుంట్ల కోవము'. దీనికి పిచ్చకుంట, పిచ్చుకకుంట, పిచ్చికకుంట అను వాటితో సంబంధ మున్నదేమో?

61. పిరియము : వెల యొక్కవది. (పియమునకు విక్రయి.

62. పుంకరము : త్వరమునకు వర్షాయము. శరన గండు.

63. పెండ : పేడయొక్క రూపాంతరము.

64. పొక్క : రంధ్రము, చింమ నను నర్థము. కొన్నిప్రాంతములలో బొక్కయని నరవాదిగా గలదు. అది రెండవ రూపమగును.

65. పొక్కిలి : గుంట యనుటకు శరలో మున్నట్లు వాడబడుచున్నది.

66. బంకు : దీనికి శరన నందునీయని గలదు. వ్యవహారమున గృహమునందు ద్వారవహిం మున వెనరితోనైన కూర్చోని మాట్లాడుట కను వగు వ్రదేశము. ద్వారము, ఒకవైపు గోడలేని గది యాకారముండును.

67. బరిగె : ఉపాధ్యాయులు మున్నగువారువయోగించెడి బెత్తెము. శరన బరికె గండు. గజకులుగల యెండిన తాటిమట్ట. తద్వికృతియై యుండును.

68. బరిబత్తల : నగ్నముగా మండుటకు వాడుదురు. 'వాడు బరిబత్తల మున్నాడు.' అనగా నగ్నముగా మున్నాడని యర్థము. బరిగి యనగా శూన్యము. బత్తల యనునది వస్త్రశబ్దవికృతియై ఈ రెంటి కలయికవల్ల నీ శబ్ద ముత్పన్నమై యుండును. బరిమేను (దిగంబర దేవము) అను ప్రయోగము లున్నవి.

69. బాండ్లి : శరన అనిద్యగ్రమ్మముగ, వంటచేయుటయందు వాడుకొను రోపాప్రాయుని గలదు. ఇది బారెలమూకుడని ఇతర ప్రాంతములలో వాడబడును.

70. బాగాలు : శర. మున్నట్ల వ్యవహారమున గలదు.

71. బాటు : (బాట్లు) : త్రాసునందు తూచుట కువయోగించు కొంతరాళ్లు.

72. బీజిపోవు : అశ్చర్యపోవు అని యర్థము. బీజిపోవు, బీజుపోవు అనునవి శరన గలవు. వాటి యర్థము వేరుగా నున్నది.

73. బుక్క : బుక్కు : బుక్క యనగా నోటినిండనగు తినుబండారపు ముద్ద. బుక్కుట క్రియ బొక్కయనునది శరన గలదు. దానికి 'నోరు విండిన పొడియగు తినుబండము' అని వ్రాసి 'వాడు అడుకులు రెండు బొక్కలు బొక్కిపోయినాడు' అను ఉదాహరణ మిచ్చినారు.

'వాడు అటుకులు రెండు బుక్కులు బుక్కిపోయినా' డనియే ఇచ్చట వ్యవహారమున్నది. బొక్కయనున దెక్కడైన వ్యవహారములో నున్నదా? లేనిదో చింత్యము. 'నోటిమీది బుక్క ఎత్తగొట్ట కూడదు'

74. బుగులు : గుబులు రూ. అని శర. భయమని యర్థము. 'నాకేమి బుగులు కారు!

75. బుచ్చెడ : కొప్పు. వెంట్రుక లొకచోట ముడిగా వేసిన బంధము.

76. బేడెము : ప్రాచీనపు ద్వారములకు, గొట్టెమునకు మాటుగా అడ్డుముగా ముండిడి బరిమైన దారువు.

77. బొండిగ : ఈనె మొదలు, తొడిమ యని శ. ర. 'బొండుగ'కు కంకనాళమని కలదు. ఈ యర్థమునను, లేక కంకము నెర్థమునను వ్యవహరింపబడు చున్నది. 'నీ బొండిగ పిసికి వేసెదను' 'బొండిగలో ప్రాణమున్నంతవఱకు.'

78. బొక్క : పైన బుక్కుక్రిందమాడుడు. కాని యిక్కడ వ్యవహారమున ఎముకయను నర్థమున్నది.

79. మును : చాలును; అధికము.

80. మాగికాలము : అనగా వగలు తక్కువగానుండు కాలము.

81. మెత్త : వజ్రపు అని శ.ర. దిండ్లు (తంగడ) అను నర్థమున నున్నది.

82. మెయి : ఇది ప్రసిద్ధమైనదే గ్రంథముల యందు. కాని వ్యవహారమున నిక్కడనే చూచినాము. దీని కవళింశముగా మెయి, మెయ్యి అనునవి గలవు. మెయినట్లు అనగా ఒంటినట్లు. మెయిమీద 'ఈగ వ్రాలినట్లు.' నా మెయి బాగలేదు!

83. మొల : శ.ర.న నున్నట్లే నీం, మేకు అనుటకు వ్యవహారము.

84. లెట్టెనిగ : పూకిలు. లొట్టెలు మున్నగు నవి ఒత్తెడు కట్ట.

85. లెంకు : వెడకు.

86. లొంత : గుంటనుని యర్థము.

87. లొల్లి : దీనికి శ.ర.న తలచునునము, అను నర్థములు గలవు. అల్లరియును నర్థమున వ్యవహారము 'పిల్లలలొల్లి ఎక్కువైనది!

88. వయ్యి : పుర్రకము.

89. వరకట్ట : తోపానిర్మిత దేవతా విగ్రహములను, ఆభరణములను కడుగుటకువయోగించెడు బ్రష్‌వంటి సాధనము. ఇది అడవినుండి వెంట్రుకలతో చేయబడును.

90. వధాతము : అట్లకాడ యను వర్ణము గలది.

91. పాలె : పాల శబ్దమునకు రూపాంతరము బడి యని యర్థము.

92. పైను : అగునుని యర్థము. శ.ర.న ఓర్పును నర్థముగల పైద్రునకు నెయిను మొదటి రూపమని యివ్వబడినది. 'ఎక్కడికి పోయెదవు. పైను.'

93. పోయి : స్వప్న. 'మెయిమీద నెయి లేకుండ ఏమిటా విడి? తెలివి యనియు.

అనుబంధము :

94. అమడాలు : కవలపిల్లలని యర్థము. ఇదే యరమున అమడలను శబ్దము శ.ర.న గలదు.

95. గగ్గోడు : పానముపైగాని, పాదములపైగాని నేదేని కురుపు మున్నగునవి కలిగినప్పుడు చంకలోను, గజ్జిలోను వచ్చేడి చివ్వువావు. ఈ పదము శ.ర.ను, వా.వి.నను లేదు.

ఒక్క జీవితం మిగుల్పు

శ్రీ పి. కుమారస్వామి

1

లేదు లేదు

ఒక్క పువ్వుకూడా వికసించలేదు
నిఖిల నీల గగనంలో

ఒక్క చుక్కకూడా ప్రకాశించలేదు
ఉత్తరాన విరిసిన మల్లెపువ్వు భ్రాంతి
దక్షిణాన మెరిసిన నక్షత్రం భ్రాంతి

నిరంతరేతవాళా సంతగ్న చిత్తవృత్తికి ఇది భ్రాంతి
ఓ అదృశ్యసుఖస్వప్నేహాగమనాధ్వనీనా!
ఇది మహాభ్రాంతి బృహస్పాయ!

ఆశయం ఏనాడో

తౌలికత విదిలించుకుని ఊహల్లో కలిసిపోయింది
వాస్తవం ఆ నాడే
భూగర్భం అట్టడుగున దీర్ఘనిద్ర పొందింది

ఇంక పూలు విరియవు

చుక్కలు మెరపువు.

నువ్వు ఎదాపెదా విసిరివేయబడిన

ధృవాంసు దగ్గరకు చేర్చలేదు

చంద్రుణ్ణి కందుకంగా ఆడుకోనూ లేదు

హిమనగాన్ని బొగరంతా తిప్పలేదు

అనంతవిశ్వంలోని భిన్నగోళాలను

అనూన ప్రనూన మాలగా గ్రుచ్చనూ లేదు

ఎమ్మిని బొమ్మగా భావించావు

ఈ బ్రదుకులు, ఈ చింతలు
ఈ పాదాలు, ఈ గొడవలు

క్షణికమనుకున్నావు

భువనమోహనమూర్తి ఎవరో

దివినుండి దిగి సాక్షాత్కరిస్తుందనుకున్నావు

ఇంక పూరిమీద చుక్కలమీద

అశవడకు

అంత్రీదియ భాగవతం మృగత్వం

వెంటబడకు.

2

నీ దారిలో అనంతంగా

పాతిపున్న ఇనువముల్లన్నీ పెకలించేందుకు

నీ అయువు చాలదు.

అయినా

కొన్ని యుగాల తరువాతనైనా

నీ దారికి తిరిగే వాళ్లకు

అదర్భంగా సత్తువనంతా వినియోగించి

ఒక్క కంటకం వదులు చెయ్య

ఒక్క జీవితం మిగుల్పు.

“రాధాకృష్ణ విలాసము”

శ్రీ మేడిచర్ల నాగరాజు

“దేశభాషలందుఁ దెలుగులెప్ప” అని శ్రీ కృష్ణ దేవరాయలును, ‘జనని సంస్కృతంబు నకల భాషలకును, దేశభాషలందుఁ దెలుగులెప్ప’ యని కవి సార్యశామ శ్రీనాథుఁడును చాటిరి. అట్టితేనె లోలుకు భాషయందు పెక్కుండు కవులు వెంసి పెక్కు కావ్యముల వెలయించిజేసిరి. కాని మన దురదృష్ట వశాత్తు అనేక కావ్యములు కేవలనామావళిమొలై శిథిలములై - కాలగర్భమున గలసినవి. అట్టిచాటిలో ‘రాధాకృష్ణ విలాస’ మొకటి.

‘రాధాకృష్ణ విలాసము’ అను యీ ప్రబంధము శృంగార కావ్యము. ఏకదశాంశకర్త ‘నందిరాజు-తిరు మలరామకవి’. దీని రాశనత్ర ప్రతియొకటి ప్రథ మముగ ‘15-4-1946 సం॥న రాశనత్ర గ్రంథ పరిశోధనాయము-కర్నూలు, గౌరవముల రామకృష్ణ, సీతారామ పాదరకపులు-శతావదానులు’ వారిచే సంపాదించబడి నకలు కాపీయొత్తి వ్రాసికొనిరి. ఈ రాశనత్ర ప్రతి మిక్కిలి శిథిలమై ప్రథమాశ్వా సమున అనేక పద్యములు ఒండు, రెండు పాదముల ప్రకారము లభ్యమయినవి. పై సంపాదకుల చేత యియ్యది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధముగా గుర్తించ బడినది. కానీ తృతీయాశ్వాసము సంపూర్ణముగ లేదు. ఆశ్వాసారంభ పద్యము మాత్రము లిఖించబడినది. ఈ తృతీయాశ్వాసము పూర్తిగా వ్రాయుకుండుటకు కారణము-తృతీయాశ్వాస రాశనత్రములు శిథిలములై యుండుటయో; లేక పరిశోధనాయమును దీనినేసి యుండుటయో జరిగియుండును. నేడీ పరిశోధనా యము కర్నూలునందు లేదు. కావ్యమును లభ్య మైనంతవఱకు: జదివి చూడ మూఁడాశ్వాసములకు మించియే యుండునని తలంచితిని.

దీని ప్రతి మరి యెచటవైనను గలదాయని విచారించ; అనేక రాశనత్ర గ్రంథ సంపాదకులగు

‘శ్రీ హస్తిబాదు నాగలింగజీవయోగి’గారియొద్ద యున్న దనియు; అదియు మిక్కిలి శిథిలముగానుండి 4 ఆశ్వా సములు మొదలు 7 ఆశ్వాసములవఱకు గలదని దెలిసికొంటిని. కానీ నాకా ప్రతివి పరిశీలించుటకు అవకాశము దొరకలేదు.

నందిరాజు తిరుమల రామకవి తననుగూర్చి-

నీ. 2 .....

.....శిష్యముర

మహా నందిరాజు, తిమ్మాంబ, వెంకటరామ

పరతమాభివృద్ధి; శ్రీ వైష్ణవుడను

శ్రీ కృష్ణకథల కానీకుడ; గోవిందాభ్య

ప్రీతుడ; చారిత.....

.....లబ్ధికావ్యుడ

వేంకటేశ్వరుఁ డిలనెల్పు తమకు

గీ. మళియు శ్రీరామకృష్ణులు మాకుఁ ద్రియులు

గన నీ మువ్వరివి మనోకాంక్ష కొలది

నను దినము.....

.....నందిరాజు తిరుమల రాముఁడిలను-

(1-4)

అని మధువుకొన్నాడు. ఈతని వంశనామమును కవి యొచ్చటను ప్రత్యేకముగ పేర్కొనలేదు. ఆశ్వాసారంభ గద్య యిట్లున్నది -

1. రాధాకృష్ణ విలాసమును కావ్యము తెలుఁగు వాగ్దాయమున మఱియొకటిఁ గలదు. దానికర్త ‘కృష్ణదాసకవి’. చూడు-ఆంధ్రకవి సత్తశతి-పుట 38.

2. ఈ చుక్కలు గ్రంథ శిథిలమునకు గుర్తు.

'ఇది శ్రీ తిరుమలనాథ విర్రేతుక కృపాకటాక్ష
విక్షణ వరసాదంబు కవిరావిభవ శ్రీమత్తిరుమల
శ్రీనివాస గురుచరణాంబుదసేవక నంబరాజ గోవింద
బ్రాత వేంకటరామ తనూభవ తిరుమల రామదాస
ప్రజీతంబైన రాధాకృష్ణ విలాసంబునందు ద్వితీయా
శ్వాసము శ్రీ శ్రీ శ్రీ అని యున్నది. సామాన్యముగ
వంశమూల పురుషులతోను, గ్రామ వాసులతోను
వంశనామము లేర్పడుట సహజము. తండ్రిపేరు నంబ
రాజ-వేంకటరామయ, కవిపేరు నంబరాజ-తిరుమల
రామకవి. తానె వీరి వంశమునకు మూలపురుషుడు
నంబరాజై యుండును. ఆ నామమే వీరి వంశ
వాసులై యుండును.

దీనియందలి ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసాంత గద్య
లోకటియేయైనను; కొద్దివర్ణముల తేడా కనబడు
చున్నది. 'శ్రీమత్తిరుమల; విర్రేతుక కటాక్ష; తిరుమల
రామవామదాస' అని ప్రథమాశ్వాసాంత గద్యయందలి
భేదము.

ఈతఁడు తన గురువరంపరను యీ విధముగ
వివరించెను.

నీ. వరతిరుమల తిరు-నంకాద్రి పూర్ణ ము
ధాకర లాఘవాచార్య లనంగ
దత్తుడు బుధయవేదాంత.....
.....లనంగ
దత్తును లతులితోదార్య పొందర్య గం
భీర్యులు శ్రీవివాసార్య లనంగ
ద త్తమాభవు లమితప్రకాంత శ్చమా
వైభవులకు గురువర్య లనంగ

గ. ....
నవవి శ్రీపిళ్లరింగార్య లట్టిసుమల
శిష్యుడను; వారి కరుణా విశేషమునను
వరుస వినుతింతు శ్రీవరువైభవమును.
[(1-3)]

అని ఒక్క పద్యమునందె చెప్పివేసెను.

ఈతఁడు తన శిష్యమున కనిమితిగాని, కుకవి
నిందనుగాని, వష్యంతములుగాని చేయలేదు.

ఉ. ....శేషభగేంద్రుల
కర్మ మొక్క; యా
ర్యుల సంమతించి;
గురువర్గము నాత్మ భరించి; శ్రేమతో
వారద శాసకాది మునివాఙ్ముఖ
దేవ్కవి; ని.....
.....
చేసి యంతటన్. (1-2)

అని దేవతలను, మునులను, ఆర్యులను మూరమే
స్తుతించినాడు. దీనియందు కావ్యారంభము మొదలు
కథా ప్రారంభమునఱకు కవిని, గ్రంథమును, గురు
వరంపరను, స్వప్నపురాంతమును మొదలగు విషయ
ముల నప్పటినిగూర్చి 10 పద్యములలో చెప్పబడినవి.
అందువేత ఈతని కాలమునుగాని, నివాసస్థలమునుగాని
నిర్ణయించుట కట్టి యాస్కారమును లభింపకన్పది.
శృంగార ప్రబంధములు మిక్కిలముగ 17, 18 వ
శతాబ్దిలయందు నిర్మించబడినవి. అందుచే యీతని
కవిత్వ శైలినిబట్టియు, శృంగారగ్రంథముగుటం
జేసియు; ఈ కవి 17, 18 వ శతాబ్దిలయందుండ
వచ్చునని తలంచుచున్నాను. విజ్ఞులు పరిశోధింతురు
గాక!

ఈ కవికి వేంకటేశ్వరుడు; శ్రీ రామకృష్ణులు
ప్రియులగుటచేత ప్రతిదినము కాండకోంది పూజించు
చుండెను. 'ననకాది మునిజనములకు; నవజానన
రుద్ర వాసవ ప్రముఖులకున్; మునితతుల కభింము
నకున్; పునర్జీవంబైన కృష్ణకథ విరచింతున్'
(1-5) అని మఱల 'నే నీ కరముల వ్రాయుటయే
గాని కరమేమెఱుంగన్' (1-6) అని 'నిమ్ము
పుష్కరిలో నెవ్వరి చరితంబు రచింతున్' యని మనం
బున కోరికఁ గలవాడనై యుండుతఱి యొకపాటి
ల్లారి స్వప్నంబున శ్రీ వేంకటాచలం వాఙ్మండక
శ్రీ వైష్ణవాకారంబుగా వేంచేసి నమందనా సావలోక
నంబు.....రచింతునని విందు; నందులో నొక
పద్యంబు చదువుచునె' (1-7) 'ఏని తవ్విరళం
బచ్చటి కనువుగ నేఁదెల్పబావె' (1-8).

చ. అది విని సంతసించి; నిజ
పాస్తములందగు పద్యముల్ తిథిం
చి; దయ నొసంగి; వీనిలు ర

నించుటకుం దగునప్పు శీనదీన్
జదున.....
.....నపుడె

బోరున బద్ధములయ్యె వింపుగన్' (1-9)

'ఇట్లు పుష్పాక్షి ప్రకారమును కృతివిశ్లేషముండనై
రాధాకృష్ణ విలాసంబు...నాథ...నిజంబు గావించుట
వలయు తత్కారణంబు జేరితి దనిన' (1-10)
అని కథా ప్రారంభము జేసినాడు.

ఇట్లు యాతడు పూర్వకపుం ఆచారముల
నుండి స్వప్నఆచారమును మూతము కావ్యమున ప్రవేశ
పెట్టినాడు. స్వప్నకథయు దేవులను గ్రంథాంకిత
మునుగూర్చి చెప్పలేదు. కాని ఆశ్వాసాంతమునందు
'భూధరధీర! భక్తజనసౌఖ్య! వర్ణగీర! మేకలూ!'
అని వేంకటేశ్వరుని సంబోధించుచూ చెప్పెను.

ఈ కావ్యమున -		
ప్రథమాశ్వాసమున	172	గద్య - పద్య
ద్వితీయా " "	140	" "
తృతీయా " "	1	" "
	<u>313</u>	

కలపు దీనియందు కవి యునయోగించిన వృత్తములు:

కందము	105	శర్దూ	8
ఉత్పల	40	మత్తే	6
చంపక	41	మర్తకో	2
సీస	40	తరల	1
వనసము	34	ఉత్పా	1
తే. గీ.	33	మాలిని	2
		<u>313</u>	

ఈ కావ్యమునందలి కథ పూర్వము నూతుండు
చెప్పగా తుక్కలు విని పరిశీలనరచునకు తెప్పనలుల
ప్రారంభించబడినది. దీనియందు ద్వితీయాశ్వాసాంతము
వఱకుగల కథ సంక్షిప్తముగ యిది:-

'ప్రేవల్లేయందున్న రాధ కృష్ణునియందునున్న
కలిగియుండి; బాలుడైన కృష్ణుని యశోదకుఁ దెలి
యక తన యింటియందు పెంచుచు; బువ్వ గుడి
పించుచు; కన్నయ్య అమాయకుడని తలచి, రతి

క్రియలు తెలియనివాడని యించి, తానేరుపుచు,
నాతనికి రతిక్రీడలు నేరుపు వెమున క్రియలచే
తాదృష్టిని బొందుచుండును. రాం యింటనున్న
కృష్ణుడు మఱియొకవైపు గోపీకలతో రతిజేయుచు,
వెన్న దొంగించుచుండును. అంత గోపీలు యశోద
కడ మొరఁజెట్టుకొనుట; దీనిని విన్న రాధ కోపముఁ
జెంది కృష్ణుడెప్పుడు నా యెదుట రతిక్రియఁ దెలి
యనినానెనరె నటించుచు, తానై రతిక్రీడ నన్ను
దేల్చక గోపీజనముతో క్రిడించుచుండె గదా! అని
దైన్యతఁ జెంది కృష్ణుని దూరుటయు, అంత
కృష్ణుడు ఆ మాటలన్నియు బూటకములు, నీనుండి
దూరముఁజేయుటకై నా రెట్లు చెప్పిరని నుడివి;
రాధకు తన సైగం దురతి, పాయమును మాన్పువానినె
నటించి, రాధను నవరసముల క్రిడించజేయుచు,
క్రమముగఁ జెద్దవాడయ్యెను.'

ఇయ్యది కృంగరగ్రంథమేయైనను యీ కవి
మిక్కిలి వాడుకమిఠిరి పచ్చికృంగరవర్ణన జేయలేదు.
ఈతని రచన అతిమృదుమధురము. అపరైమంగు పద
ముల వెర్చుటను వాడలేదు. అన్నియు తత్సమ శబ్ద
ములే. అనియును బ్రచారముతో నుండునని - మరథ
గ్రంథములు. ఈ రెండాశ్వాసములందును నాతిదీగ్ధ
సమాసంబైనను నెప్పుట గాన్పించదు. కావ్యమంతయు
వాకే శైలియందు నడచినది. శ్లేషార్థశబ్దములు లేవు.
నానార్థవిఘటపులనుగాని, శబ్దార్థకోశములనుగాని
ముందుంచుకొని జదువవలసిన కవిత్వము కాదు. అనగా
మిక్కిలి ప్రాక్షాపకమున నడచిన రచన.

సీ. వారి తాను పసుభూషణాద్యలంకారులై

కర మొప్పువేళ కృంగర రసము;

మురవైరియును తాను ముద్దుగా జలగూడి

నరి నటించెడి వేళ శాంత రసము;

అంపందమానుఁ జేదని యన్యుండుగునో

విమచించు నవ్వేళ వీర రసము;

నురరక్షకుని జారచోరుఁ డంచని పడుకో

రణమొనరెడివేళ రౌద్ర రసము;

శౌరితో నరపత శయ్యాపాంబున

భాషించువేళ దీధర్మ రసము;

దనుజారి దివ్యరౌందర్యాదు లతివేడ్క

మతి మఠించువేళ పద్మత రసంబు!

లేమా నీవేం కడగి లేచితి విలురా
లే మాను మానవేనిన్
లేమా విల్లందికొనుము లిలంగేలన్.

(భాగ-దశ-ఉత్త-172)

అను పద్యమును దృష్టియందుంచుకొని-

కం. లేమా! పరినిందల దని
లేమా! నీ కలుక సేయలేమా? మదిం దా
లేమా! యింక దొరికిన పద
లేమా! తగు శిక్ష సేయలేమా? శారిన్

(1-162)

అని రచించెను. ఇటులనే భాగవతమునందలి 'శ్రీకృష్ణుని చిలిపిచేష్టలు గోపికలు యశోదతో జెప్పుట' అను సందర్భమునందలి భావములను యే మాత్రము గ్రహించలేదు. మాత్రముగఁ బరిశీలించిన నొకటి గనబడుచున్నది.

కం॥ తెలువ యొకతె నిడించెగ
నెఱింగిట్ల నవలవ వీధి నేటగు లేలుం

అయుర్యేద కూషణ
పండిత నోరి రామకాన్తులవారి

* జీ ర వ ర్త ని *

చనుబాటను వృద్ధి చేయు రహాయనము. దీనిని వాడుటవలన చనుబాట వృద్ధిపై నమృద్ధిగా ముసాకు నరిపోవునట్లు చేసి, అతి పిల్లల యారోగ్యమును కాపాడును.
పం 100ml రు. 3/- : 200ml రు. 5/-

* జీ వ న వ టి *

దాతు పుష్టికి, పరముం పటుత్వమునకు ప్రసిద్ధి గాంచినది. టుక్లవ్వము, సప్తసంకర్మము లందే వీడించబడు పుట్టుకకు పైలము శక్తి విచ్చి, ఓం మృత్యు వృద్ధి చేయును.
పం 30 మాత్రలు రు. 6/-

మాతే దీర్ఘవ్యాధులకు పోష్యుర్యాకూడ సంహృయిచ్చి, ప్రత్యేక చికిత్స చేయుదును. క్యాటరాగు, సలహా ఉచితము.

డాక్టరు నోరి వెంకటేశ్వరకాశ్రి.

A.V.A.C., A.L.L.M.

బీచ్ ఫిజిషియను, అయుర్యేద నిలయం,
పిమ్మరాళ్ళు 32, విజయవాడ-1. ఆంధ్రప్రదేశ్.

గణపించిన నీ కుమారుడు
వెలుగును నది పటన నగియె, విహితమె, పిక్కి
(భాగ-దశ-పూర్వ-324)

దీనిలోని భావమును గ్రహించి-

గీ. వృద్ధి కమును దెచ్చి వెంది నిడించుతో
వలువ విడిచి యచటనైన, నదియుఁ
దెలిసి రంతుఁ గొనుచుఁ దిరుగగా మంత్రించి
యపుడె దాని రతుల నంతుఁజేసె (1-143)

అని భావమునకు మెఱుగుపెట్టెను. మూలకాటకుఁ డయిన పోతనను దృష్టియందిడుకొనుట చోరత్వము గావేశడు.

సీ॥ నేవేమి జెప్పుదు నీవు జేసెడి పనుల్
రెలువరా జేరికిఁ దెలియరాదు;
నేవేమి సేయుదు నీ విలు సేయఁగా
మారకుండంగరా దోర్వరాదు;
నే వెంతకనియోర్పు, సీవనుమాటలు
నమ్మకపరాదు నిమ్మరాదు;
నే నెట్లు వేగింతు నీ రయాదులు జాచి
వేగిరించరాదు వేగరాదు;

గీ॥ గోంపనరాదు, మరుకేళిఁ గూడరాదు
కూర్మివిడరాదు, వేనట గోపంగరాదు
చలమునఁగారు, కోపంబు నతముగారు
తాళంగరాదు, నిమ దిద్ద దరముగారు (2-8)

ఈ విధముగ ప్రాసపోవును వెలయించి పోతనవలె పదైములకు పారుపును జేకూర్చినాడు.

ఈ కవి ఘంటమున కృష్ణుని పాత్ర మిక్కిలి రమణీయముగ చిత్రించబడినది.

గీ॥ ఇంతివలెనెవచ్చి, యంతులలో గూడి
వచ్చులించి, మగనివను లొనర్పు
మగలు వచ్చువేరి మమ్ముల నడలించు!
జీరబాడ గుంజఁ జిక్కకురుకు. (1-131)

ఇట్టి వేర్పరియైన మాయావికీ రాధయేమియు నెఱుంగనివాడని తానిట్లు నేర్పినదట -

చ. మగునయం దొనర్చగెం
మక్కువ లీపరకైన వేరవా?

సంస్కారి

శ్రీమతి ఐ. వి. యస్. అచ్యుతవల్లి

అరుగుమీద విచుట్ట 'రామరాజ' సిగరెట్టు
అరి రమ్ము గట్టిగా పీల్చి, విసుగ్గా, ఆ మిగి
లిన సిగరెట్టు పీకని రోడ్డుకిందకి పారేట్టాడు.
అరుగువార కాంతం, తడిగా వుప్పుచోట పెడిన
సరిగ్గా ఆరని ఆ సిగరెట్టు పీక 'నయ్య'మంటూ,
'బుడగ'లోంచి గాలి పోతూ పుప్పుడుచేసే నవ్వుడిలాంటిది
చేస్తూ, 'తుది విశ్వాస' పన్నునిపాగా గాలిలోకి వదిలి
ఆరిపోయింది. ఆ రోజు ఉదయంనుంచీ మార్పుడు కన
పడలేదు. అల్లా అని పేర్లవర్సం కొట్టికురిపిందీ
లేదు. గంటకీ, అరగంటకీ ఏదో జ్ఞాపకం వచ్చిం
దానిలా, తుప్పుతుప్పుమంటూ ఒక నవ్వునిజల్లు
మొదలయి మళ్ళీ అంతలోనే అగిపోతోంది. వాన వచ్చి
తెరిసిన మాచనగా చెట్లు అకులమించి, అక్కడో
వినుకూ, అక్కడో వినుకూ చిలుకు చిలుకుమంటూ
క్రిందపడుతోంది. రామరాజు ఇంటికి తాళంవేసి
మెట్లు దిగాడు. రామరాజు వుండే ఇల్లు మెయిన్
రోడ్డుకి చివరగా వుంది. కాంపౌండువోలే లేదు.
ఎత్తయిన అరుగులుకం పాతకాంపు పెంకుటిల్లు,
అరుగుకు అరు గిజార దూరంలో మూడు గిజార
చుట్టుకొంతం మ్రామకట్టిన విడగివేరుచెట్లు
ఒకటి వుంది రామరాజు అరిమెట్టు దిగబోతూండ
గానే, జనార్దనం వచ్చేడు. జనార్దనం రాజాకి కొల్లీగ్గీ.
రామరాజలానే బ్రహ్మచారి ఉద్యోగస్తుడు! జనార్దనం
మూస్తే—

'ఆరి ఏ! పూరంతా ఇంత చీడర బాదరగావున్నా,
ఏ పీటుకి నువ్వు బయలుదేరాల్సిందేనట్రా!' అన్నాడు.

'వెధవది. ఏమీ తోచి వావంటేదురా!' అన్నాడు
రాజు.

'ఎల్లా తొస్తుందిరా చెప్పు! కాస్తా నీకూ
చింత లేనివాడవికదా, అని అప్రీమివల్సేనా ఓరగా

చేస్తావా! కంచవీగా, అయిదు కొట్టేవరికల్లా,
బుట్టల్లో కాలు దూర్చేస్తావు! ఇంటిదగ్గర నలు
గురు పెళ్లాటా, అయిదుగురు పిల్లలూ ఎదురు
మాస్తాన్నెట్లు ఉరికలు పరుగులతో ఇంటికివచ్చి
వడతావో! పాపీ ఏ తిత్వకాస్త్రమన్నా చదివి జ్ఞాని
వవులావంటే, అల్లాటచ్చి పినిమా ప్లతికదా,
వంద్రెండు రాజాం కథలూ, తప్ప, వేరే గ్రంథాలు
తమకు రుచించవాయో! పోయిగా పెళ్లిచేసుకుంటే
ఈ నాటికి నలుగురు పిల్లల తల్లిదండ్రే, 'గృహమేకదా
స్వర్గసీమా' అంటూ, పొడుకుంటూ కూర్చుండువు!
నీకు ఈ ఏకాకితనమూ; కాకితనమూ తప్పేది!' అన్నాడు, జనార్దనం.

'నామాట వదిలేయ్! తమరు చేసోన్న పనే
మిటో చెబ్బా గురూ!' అన్నాడు, రాజు. నిడుస్తే,
ఇద్దరూ రోడ్డెక్కారు.

'నాకు పేరుకి పెళ్లి కాలేదన్న మాటేకాని,
అంతకు రెట్టింపు సంసారం భరయిందాల్సి వుంది.
పెళ్లితెదిగిన చెల్లెళ్ళూ, మెడిసిన్ చదవతున్న
తమ్ముడూ, పేకాలమానని పిల్లపాడులూ, పురుటి
మంచం దిగని మాతృమూక్తి పిల్లందరితో పాటు,
మెడకో బోలుకూడా కట్టుకుని వానంసారం ఈతి
భారలు డప్పు వాయించుకొనా! నీలా జేస్తూన్న మనిషి
నయితే ఈ పాటికి ఒక పెళ్లేం ఇర్క! నాలుగు
పెళ్లిళ్ళు చేసుకునేవాళ్ళే!' అన్నాడు,

'వెధవాయో! నాలుగు పెళ్లిళ్ళో అంటు
న్నావు! మవ్వేడుస్తున్నది గవర్నమెంటు బోర్డ్ అని
మర్చిపోయేవా!' అన్నాడు రాజు.

ఇద్దరూ నాల్గికి ఆలనాటు అయినచోటు
అయిన బస్టాండుకి వచ్చారు. బస్టాండు రాజు ఇంటికి
పల్లాంగు దూరంలో ఎగువకి వుంది. బస్టాండు

కేవలం, ఒక గంగరావిచెట్టు వుంది. దానికింద పెద్దబండలాయి వుంది. దానిమీద, ఆ ఇద్దరు మిత్రులూ, రాత్రి ఎనిమిది గంటలదాకా, కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కూర్చుంటారు. వచ్చేప్పుడూ, వెళ్లేప్పుడూ, అగే బస్సులోంచి దిగుతున్న బస్సు ఎక్కులోన్న సామాన్లనీ, చూస్తూ, వాళ్ల అంద చందాల గురించి, వీర సారెం గురించి, మాట్లాడుకుంటూ కూర్చుంటారు. ఆ చెట్టు కొమ్మల రెమ్మల నీడలకి చివరగా, రేకులతో అమర్చుకున్న చిన్ని కిళ్ళికోట్టు వుంది. దానికి కాస్తంత ఎడలగా నాలుగు రేకులు కప్పివున్న పెద్ద ఒకటి వుంది. బస్సుల కోసం వెంటుచేసే స్త్రీలూ, పిల్లలూ, ఆ పెద్దలో, పెట్టెలూ గోనెనంటి మూటలూ, వదేసుకుని, కూర్చుంటారు. ఆ పెద్ద అంతా వేరుశనగతోక్కులూ, అరటివళ్ల తోక్కులూ, ఫలహారాలచేసే పారేసిన ఎంగిలి ఆకుముక్కలూ, చిప్పపిల్లలు పోసిన ఉప్పులతో, చితచితలాడుతూ కుచ్చుకంపులు కొడుతూ వుంటుంది. పెద్ద పెద్ద గలి దుమారాలు వచ్చినప్పుడు ఆ పెద్దలోని గత్తరంతా దానికిదే. ఎగిరి బయటకి పోవాల్సిందే తప్ప, ఆ పెద్దలో, చివురు వేసి తుడిచే పనివాళ్లు ఎవరూ వుండరు. మెయిన్ రోడ్డు కిరుప్రక్కలా వెంటుచేలు వున్నాయి. ఎండాకాలము నాలుగు నెలలూ తప్పించి, మిగతా కాలమంతా, వచ్చగా ఆకువచ్చగా, కంటికి ఎందుగా, చల్లగా క్షుడు తుంది అక్కడి ధరిలి! పెద్దవట్టణమూకాక, పల్లెవట్టూకాక, ప్రతంకు స్వర్గముగా వుంటుంది, ఆ వూరు! మెయిన్ రోడ్డుమటుకు తారురోడ్డు!

రాజ ఇంటివద్దనుంచి బస్పొందువరకూ ఇళ్లు లేవు! రోడ్డు కిరుప్రక్కలా పొలాలువున్నాయి. బస్సు దిగిన వాళ్లు వూళ్లోకి రావారంటే 'రాజ' ఇల్లు దాటి రావాలి. వూరికి మైలురాయిలా వుంటుంది. రాజ ఇల్లు. ఆ ఇల్లు దాటివాక, గొల్లల ఇల్లు వున్నాయి ఆవుల్ని గేదెల్ని మేపుకుని, వూరి భామందు లకి, పాలు, పెరుగూ, నెయ్యి. అమ్మకునే, గొల్లల ఇళ్లు. అయిదారువందల గడపదాకా వున్నాయి. అందుకే, ఆ ఏరియాని, గొల్లగూడెం అంటారు. గొల్లగూడెం రికార్డులో 'హోటలు నిర్మలా' వుంది. భోజన ఫల హారణకాక, లాడ్జింగ్ లొకయ్యంతాకూడా, నీలుగావుండే హోటలు అదొక్కటే! బస్సులోంచి, నీలుగా మస్తా

బయినవాళ్లు దిగి, రిక్తవాళ్లు ని ఏదయినా హోటలుకి పోనిమ్మంటే, రిక్తవాళ్లు మార్గంగా వాళ్లని 'నిర్మలా'కే తీసుకువస్తారు. 'నిర్మలా' నించి వూరుపాడుగ్గా గతు కుం రోడ్డులో, అనన్యస్యంగా ముందు వెనుకనగా వున్న ఇళ్లలో, చాలాదారం, జరాభారంతో, నడవ లేని, జర్జరి భూతమున, శరీరంతా, ప్రయాన వడుతూ, వరివ్యాస్త మయింది. రాజా, జవార్దనం, వచ్చి కూర్చున్న అరిగంటకే, ఒక బస్సు వచ్చింది. పాదా విడిగా, పెద్దలో నిల్చుకొనివున్న ప్రయాణీకులు ఎక్కారు. ఆ పెద్ద అంతా భారీయింది. బస్సులోంచి ఒక్క అమ్మాయి దిగింది. చిన్న బెడ్డింగ్నా, ఒక్కటంకు పెట్టి, ఒక కోనెనంటి మూటా, కంచు మరవెంబూ, క్షీరదీపి దింపి, ఆ సామాను తనచుట్టూ పేర్చుకుని అటూ ఇటూ చూస్తూ, వెళింది. బయ్ బయ్ మంటూ రెండుసార్లు, బస్ పోన్ మోగించి, దగరా వ్చించి ఇంకెవరూ పెట్టెలూ, మూటలూ వెట్టుకుని రావటంలేదని, నిర్ధారణ చేసుకున్నాక బస్ పోనివ్వాడు బస్ డ్రైవరు! ఆ అమ్మాయి బస్సు వెళ్లిన అర్థ గంటవరకూ, అల్లా రోడ్డుమీదకు చూస్తూ నించుంది. ఆ అమ్మాయిని చూస్తూ కూర్చున్నారు మిత్రు లిద్దరూ! ఆ చుట్టుప్రక్కల కను చూపు మేరలో ఎక్కడా రిక్తాలు వస్తావు మాచనలు లేవు! కాటుక వులుముకుంటావ్వుల్లు, అకాశం నాలుగు వెంపులనింటి, చిక్కటి, చీకట్లు ముసురుకుంటు న్నది! రోడ్డుమీద వానికి తడిసి నించున్న ఎలక్ట్రిక్ దీపాలు, దిగాలుగా వెంట్రేక వెలుగుతున్నాయి. సన్నగా, చాలా సన్నగా చినుకులుకూడా రావటం ప్రారంభించేయి! రాజ ఒక్కసారి నిటారుగా లేచి నిలబడి, ఒళ్లు విరుచుకుని ఆవరించాడు. జవార్దనం కూడా లేచి నిలబడి, రాజకేసి చూసి,

'ఇంకా ఆరన్నా కాలేదురా! అప్పుడే ఇంత చీకటడిపోయిందే! వెధవది మబ్బువల్ల కామాల్లు!' అంటూ నవ్విడు.

'వూరి!' అంటూ పరధ్యావంగా ఆ అమ్మాయి వెంపు చూస్తో నడిచాడు. జవార్దనం గుండె జల్లు మంది! ఎడమకప్పు అదిరింది! రాజ పద్ధతి జవార్దనంకి బాగా తెలుసును! నంటిగావున్న అమ్మాయిలతో పరిచయాలు సంపాదించటం, ఇంటికి

మట్టుకరావటం, ఆ తర్వాత వ్యవహారాలు, మరి ముదిరితే, ఎదో వంకో పారేసి వదిలింతుకోవటం రాజు నడిపే తతంగం అంతా, జనార్దనంకి ఈవరకే కొట్టివేసింది అయింది!

'పాపం! ఎవరో ఆ అమ్మాయి! చిక్కులో ఇరుక్కండి!' జాలిగా అనుకున్నాడు! జనార్దనం!

ఆ అమ్మాయి దూరానికి ఒంటిగా జాలిగా, దిగాలుగా వించున్నట్లు కన్పించింది. దగ్గరగా వెళ్లి చూస్తే, నిబ్బరంగానే కన్పించింది జనార్దనానికి. సాధారణమయిన నేత వీర కట్టుకుంది. రెండు చేతులకి రెండేసి ఎర్రని గజా గజాలున్నయ్యే! మెడలో నన్నటి సాడుగాటి చెయివ్ వుంది. కోరిముఖమూ, నన్నగా వీరికగావున్న నల్లటి కళ్లు, మదురు మీదకు వుంగరాలుగా తిగిపోయే నొక్కునొక్కుల చివ్వజేడా, నన్నగా, నాజాకుగా, లేతగా, తెల్లని కరీరమూ రాజు కంటినిండా చూపాడు.

'ఎక్కడికి వెళ్లాండ్రి!' వనువుగా అడిగాడు. రాజు. ఆ అమ్మాయి కంగారు పడిపోతుంది. అనుకున్నాడు జనార్దనం. ఆ అమ్మాయి కళ్లు విప్పుకుని చూసింది. రాజువెంపు.

'వూళ్ళోకేనండీ! రిక్తాలు ఒక్కటి కనవడటం లేదా!' ఎన్నోల్లబట్టో తెలుసువుంటే ప్రేగా అంది.

'ఇదే అతిరు బిమ్మ! పైగా జాలిగా వానగా వుంది! అంచేత రిక్తా వాళ్లు ఇటు వుండటం లేదు. స్టేషను దగ్గర వుంటారు. స్టేషను రెండు మూడు ఎల్లాంగులు వుంటుంది ఇక్కడికి! పోనీ పీల్చుకోని వడ్డమన్నా మావడ్డ పైకిక్క లేవు! చీకటి పడిపోయిందికదా! మేము మా ఇంటికి పోతాము! మీరు వంటగాని నిలబడ్డారని పరికరించాను! ఏమీ అనుకోకండి!' అన్నాడు రాజు.

'అనుకోవాలి కేముంది ఇందులో! ఏదన్నా జాలి బండి ఇటువెంపు వచ్చేదాకా, కాస్త పొయంపుండ కూడవా మీరు?' అంది ఆ అమ్మాయి.

'వరికేసిపోండి! ఇంక కూర్చోలేము! మీ రెక్కడికి వెళ్లాలో చెప్పండి! ఇద్దరం వున్నాముకదా! మీకు తోడుగా వస్తాము!' అన్నాడు రాజు.

'వా కీవూరుకోత్త! ఏదయినా హోటలుకి వెళ్లాలి. మరి చుట్టూ, స్నేహితులుకూడా లేరు.' తనలోతనంగా, అనుకుంది. రాజు కనుబొమ్మలు పైకిగిరియి. జనార్దనం వింతగా చూపాడు, ఆమె వెంపు! చీకటిమూలంగా, ఈ యువకుల ముఖంగిమల్ని ఆమె కనిపెట్టుగల సావకాశం లేకుండాగా పోయింది. వీళ్లలో చూట్లాడుతోనే రోడ్డువెంపు ఆశగా చూస్తోందాయనలి! రిక్తాలు వస్తాయనే ఆశ గగన కనుమమే అయ్యింది!

'మీకు తెలిసున్న వాళ్లు లేరా? అయితే ఏ హోటలుకి వెడదామనుకుంటున్నార?' అన్నాడు సానుభూతి గుక్కురిస్తూ రాజు.

'వాకు తెలుసున్నవాళ్లు ఎవ్వరూ లేండ్రి! వాకీ వూరుకోత్త! ఏ హోటలు మంచిదో వాళ్లూ తెలుసుంది? మీకు ఏది మంచి ప్రాంతమని తెలుస్తే ఆ హోటలుకే దారిచూపండి ఈ వూటికి హోటలు ఉల్పుండి తెల్లవారి, నింపాదిగా, వుండటాకేదైనా పోర్నన్ వెతుక్కుంటాను!' అంది ఆ అమ్మాయి.

'దారికాన్ దిద్దా!' అనుకున్నాడు, జనార్దనం. ఎగిరి గంతేయబోయి, తమాయించుకున్నాడు రాజు.

'చూడండి! మీ కీవూరు అంతా కోత్త అంటున్నారూ. ఇప్పుడా, రైలి కావస్తోంది! మామ్మా మామ్మా ఆడపిల్ల ఒంటరిగా హోటలులో దిగటం, అందులోనూ అర్కిరైలి వూటా, వుండటం, ఏమంత మంచిదిగా వుండదు. మీరు వడ్డపుకున్న వాళ్లల్లా కనుపించుతున్నారు. అసవరంగా, నంకోచాలు పెట్టుకోనట్టయితే, మీ కథ్యంతరం లేనట్టయితే, ...' అగాడు రాజు.

'లేనట్టయితే? అంది ఆ అమ్మాయి.

'ఇక్కడికి దగ్గరే మా ఇల్లు! ఆమాటకొస్తే మా ఇల్లు దాటిపోలేనేగాని, వూరు రాకరాదు. ఈ వూటికి మా ఇంట్లోనండి, తెల్లవారినాక మీలిపు లేవో మీరువెండి!' అన్నాడు రాజు.

'వా కల్లాంటి నంకోచాలా, దిడియాలా లేవు నండీ! వుద్యోగాలు చేసుకుంటున్నవారల్లా అల్లాంటి శివభిషలు పెట్టుకుంటే, రోజులు దొర్లటం ఎల్లాగండి! వడండి. వానకూడా వచ్చేట్టుంది!' అన్నది.

'మా వాడి ఇల్లు చాల పెద్దదిలేండి. ఖాసా!' అని నవ్వాడు జనార్దనం. రాజ గుడ్లరిమి చూసాడు. కాని ఆ ఏకటిలో జనార్దనానికి రాజ ముఖం కన్పించలేదు. ఆ అమ్మాయి గోనెపనిమూలూ, మరదెంబూ తీసుకుంది. ఇద్దరు మిత్రులూ, బ్రంక్ ఒకరూ, బెడ్డింగు ఒకరూ తీసుకున్నారు. రాజ మూలంగా, తను ఒక అపరిచితురాలి బెడ్డింగు మోయవలసి రావటం జనార్దనంకి మానెడ్డ విషయం కలిగింది. 'దొంగ వెధవ! అమర్చటం నా పంటూ, అంగింపు-వాడే దీనూ! ఏం చేయను? నాకా ధైర్యం లేదు' అనుకున్నాడు జనార్దనం. ఆ కబురూ ఈ కబురూ చెప్పుకుంటూ రాజ ఇల్లు చేరాడు. ఆ అమ్మాయి పేరు నాగమణి అని, మిడిలస్కూల్లో టీచరుగా వచ్చిందిని తెలుసుకున్నారు, మిత్రు లిద్దరూ! వీరి గదితలుపు తీసి లైటువేసాడు రాజ. దీపకాంతిలో ఆ అమ్మాయి అడ్రాసేతడవని దుస్తుల్లో, విరిసీవిరియని నవ్వుజాతిరావుంది! ఆ పెద్దగదిలో నాగమణి, తన మూటనీ, వెంటనీ, బెడ్డింగునీ, బ్రంకుపెట్టెనీ ఒక వారగా పెట్టి నిలుచుంది, సామాన్లు లోపల పెట్టెక

'ఇక వస్తారా!' అంటూ జనార్దనం వెళ్లబోయాడు.

'వుండరా! ఏమిటి మీరు భోజనానికి హోటలుకి వెళ్లరా!' అన్నాడు రాజ.

'వద్దులేండి! ఈ ఏకటిలో చలిలో భోజనానికి హోటలు వెళుక్కుంటూ ఉలేను. ఈ వూటకి కాంక్రేటుం చేసేస్తాను. తెల్లరినాక చూసుకోవచ్చును, అన్నసానాం పంగతి!' అంది నాగమణి.

'అయ్యో! నేను పోతాను. అక్కనకి పెద్దవూరి. ఒక్కజ్జీమా! అరే రాజా! పిల్లరా! విష్ణయ్యగారేంకో!' అంటూ వెళ్లసాగాడు జనార్దనం.

'లోపలికి రండి!' అన్నాడు రాజ. రాజ గది, ప్రక్కగదిలో లైటువేసి.

'అందులో మీ సామాన్లు పెట్టుకోండి!' అన్నాడు. నాగమణి ఒక్కొక్క సామానే తెచ్చి, రాజగది ప్రక్కనున్న గదిలో పెట్టుకుంది. బెడ్డింగు విప్పుకుని ఒక సానాచిర, జాకెట్టూ తీసుకుని తలుపు జేరవేసుకుని, బట్టలు మార్చుకుంది. రాజ ఇంట్లా చూపిం

చాడు. నాగమణికి! రామరాజ వుంటన్న ఇల్లు సాతకాలపు మండూరా ఇల్లు! మధ్యన చాలా, నాలుగు వెంపులా పెద్దపెద్ద గదులూ, వీధివెంపు, పెరటి వెంపు, పెద్ద పెద్ద ఎత్తయిన అరుగులూ వున్నాయి. ఎడిమవెంపు గదులు తాళాలు వేసివున్నాయి! అందులో ఇంటివారి సామాన్లు వున్నాయిట. కుడివెంపునున్న రెండు గదులూ, రాజ వాడుకుంటున్నాడు. అందులో ఒకటిలో నాగమణి తంసామాను పెట్టుకుంది. పెరటి వెంపునున్న రెండుగదులూ జారీవడిన పెంకుముక్కలలో గల్తరగావున్నాయి. పెరటిలోనికి వెళ్లాలంటే, ఈ గదుల్లో దేవలోంవో వకదానిలోంచి వెళ్లవచ్చును. రెండు గదులలోంచి, పెంట్లోకి గుమ్మాలన్నాయి. పెణకలు జారీచేయి, ఆ గదుల గుమ్మాలూ, తలుపులూ, కదలరాతూ, నెత్తికి తగుల్తావుంటాయి. వీధివెంపు పాడుగ్న పెద్దగది దానిలోంచి వీధిలోకి ద్వారమూ, ఎత్తయిన అరుగులూ, వున్నాయి. పెంటివెంపు వున్న గదుల్లోని ఒకగదిలో నాలుగు రాళ్ళు పెట్టి ఒకపొయ్యి, దానిమీద పెద్దకుండా, దానిమీదకి, కుండమూకుడూ, మూలా, వున్నాయి. రాజ ఇంట్లో వీళ్ళ కొలువు

కుంటా వుంటాడు.

పెంట్లో అరుగుకి కాస్త ఎడంగా మంచి నీటి కాచుట్టూ, నీమెంటు చేసిన తస్టిలో వుంది. పెండుచుట్టూవున్న ప్రవారీగోడ వడిచేయిన విహంగా ఇటుకలూ మట్టి, కుప్ప కుప్పలుగా వడివున్నాయి పెంట్లో అక్కడక్కడా రక్కెనవెట్టా, ముళ్ళగోరింటవెట్టా, తుప్ప తుప్పలుగా వున్నాయి. రెండు మూడు కొబ్బరిచెట్లు నన్నగా నిలారుగా ఆకాంతలోనికి చొచ్చుకుపోయేట్లు నింపడి వున్నాయి.

ఆ ఇంటికివలెనే ఆ కొబ్బరిచెట్లకికూడా వార్తకృదక వచ్చివట్టుంది. ఎండిపోయిన చెప్పిచ్చి మట్టలలో వున్నాయి అవి. ఇల్లంతా గచ్చు పగుళ్ళు విచ్చింది. గోడలకి పెచ్చులాడిపోయాయి. రాజపుండే గదులు ముటుకు పరికుఢ్రంగావుండి నీలిరంగు వేయబడి వున్నాయి. రాజపడుక్కునే గదిలో, నీలింగిసేనూ, దోమతెర మూచం, ఓబులు మోద, మంచి బ్రాస్సెచ్చురు రేపేయగా వున్నాయి. అమారలో, ఖరీదయిన నెంటుబాట్లూ, పాదరూ, పేర్లు, క్యూటెకూ, మొదలయిన సామాన్లు అన్నీ తెల్లాచెడకుగా వున్నాయి

ఒక వెంపు మూడు అడుగులున్న చిన్న గార్డెక్
దీరువా వుంది ఇల్లంతా చూసి వచ్చాక,

'వాలా పెద్ద ఇల్లు! అద్దె ఎంత ఇస్తున్నారు?'
అంది నాగమణి.

'కరెంటుకాక నలభయి రూపాయలు!' అన్నాడు
రాజు.

'ఇంత పెద్ద ఇల్లు మీ కనవరమే! మీరుండేది
ఒక్కరేకదా! ఎందుకు ఇంత ఇల్లు తీసుకున్నారు?'
అంది మణి.

'రూం తీసుకుని వుండొచ్చుమకానీ, వాకు
వదిమందిలో గలగల్గడుతూ వుండటం ఇష్టంలేదు.
ఇక్కడ వసరాలు ప్రకారంగా ఏకాంతంగా వుంటాయి.
అంతే అద్దె ఎక్కువయివా ఈ ఇల్లు తీసు
కున్నాను.

ఇందులో కూడా మాకో గది ఇయ్య అంటే,
మాకో గది ఇయ్య అంటూ కొందరు విద్యార్థులు
తయారయ్యారు. నేను ఇవ్వదల్చుకోలేదు. వుండేది
ఒకళ్లు ఇద్దరూ కుర్రాళ్లు అయినా వాళ్లకోసం
వచ్చే పిల్లందరిలో ఇల్లంతా ఒక పెద్దదర్జీవ్రతం
అయిపోతుంది. అంతే ఇల్లంతా నా క్రిందే వుండేమి
కున్నాను' అన్నాడు రామరాజు. రామరాజుకి వెంకి రెండు
మూడు వందలలోపు జీతం వస్తోంది. వాళ్లు అయిదు
గురు అన్నతమ్ములు. రామరాజు ఆఖరివాడు. తల్లి
తండ్రి లేరు. రాజు వాళ్లకి బాగా పాఠాలు కూడా
వున్నాయి. రాజుకి ఏడాదికి పాఠాలుమీద మూడు
వేల రూపాయలవాస వస్తాయి. అప్పగింపులో ఇద్దరు
వ్యంతప్రాళ్లు వుండి వ్యవసాయం చూసుకుంటున్నారు.
ఇద్దరు దూరప్రాంతాల్లో వుద్యోగాలు చేసుకుంటు
న్నారు. వాళ్లకి జ్ఞాపకం వచ్చినప్పుడల్లా, 'రామ
రాజు'ని వివాహం చేసుకోవ్వని, తమ బంధువర్గంలో
ఎవరెవరి ఆదపిల్లలు ఎంతెంత చలాకీగా వుండేదీ,
ఎవరెవరు ఎంతెంత కట్టుబడు ముట్టచెప్పేదీ, పదేసీ
అరచావు కాగితాల వివరాలు (వాస్తూ వివాహయొక్క
ఆవశ్యకతని నిరూపిస్తూ వ్రాస్తారు. ఆ పుస్తకాలు
చదూకొని నవ్వుకొంటాడు రామరాజు.

రామరాజు గదిలో పీల్చకారియర్ రెండు
ఆరిచాకులూ వున్నాయి. పొయంకాలం ఏడింటికి

కారియర్ తెచ్చి గదిలో పెట్టి వెళ్లిపోతుంది, పనిపిల్ల
తాయమ్మ. దగ్గరున్న గొల్లగూడెంలోవుండే గొల్ల
పిల్ల తాయమ్మకి వద్దే నివేదెళ్ళువుంటాయి. చిక్కని
నలుపురంగులో, చక్కని దింకమైన ఆవయవ పొన్న
వంతో వుంటుంది తాయమ్మ. రామరాజు అప్ప
డప్పుడూ తాయమ్మతో కూడా సరదాగా, కాం
క్షేపిం చేస్తూవుంటాడు. తాయమ్మ, భర్తకి
రెండుగడెలా, నాలుగుడు, గొరెలా వున్నాయి.
తాయమ్మకి రెండేళ్ల కూతురుకూడా వుంది. దగ్గరగా
వుంటుంది, తాయమ్మకి పనిలేనప్పుడల్లా రాజు
ఇంటివెంపు వస్తూవుంటుంది.

'మీకు కారియర్ వున్నట్లుంది! భోజనం
చేసేయ్యండి. చల్లారిపోతోంది అవసరంగా!' అంది
నాగమణి. రాజు గదిలోనికి వెళ్లాడు. ఎల్లక్విడివం
కాంతిలో, ఇన్స్టి బట్టలలో రాజు వెలిగిని పువ్వులా
వున్నాడు. రాజు బట్టలు మార్పుకుని, తాళిరూం
లోకి వెళ్లి, కాలూ చేతులూ, ముఖం కడుక్కని
వచ్చి తువ్వలుతో, శర్దంముందు విండునీ, తుడుచు
కొంటూంటే, చేతులో, డ్యూరీషియర్ వెళ్లిం ఎట్టు
కుని, విండువు, నాగమణి కప్పించింది. వెనుతిరిగి,

'ఏమండీ?' అన్నాడు.

'ఏంలేదు. కొద్దిగా సలహారం తెచ్చాను. తీసు
కొండి!' అన్నది.

'ఇంకా భోజనం చెయ్యాలికదండీ!' అన్నాడు.
మొగమాటపడుతూ.

'ఎంతోలేదు కొద్దిగా ఇచ్చాను. తీసుకొండి!
ఈ రాత్రిపూటా, ఈ పూళ్లూ, తెలియనివోట్లూ,
నానా అగవాయి వడకుండగా దేముడల్లా కనిపిం
చారు. మీకు, నే వెళ్లా కృతజ్ఞత చూపగలకో
తెలియలేదు. నాకు!' అంది నాగమణి. రాజు మణికిపి
చూస్తూ, 'దాడేమంది! వాకు చేతయిన పొయం
చేసాను.' అంటూ నవ్వాడు.

'మీరు భోజనం ఎక్కడ చేస్తారు?' అంది,

'ఎక్కడో అక్కడ! ఇక్కడే తింటాను.'
అన్నాడు,

'పదండి! నాగది భారీగా వుంది కదా! అక్కడ

చేద్దురుకాని! ఈ గది వడకగదిలా వుంది ఇక్కడ, మల్ల అంటుచేయుటమెందుకు?' అంది మణి.

'నా కళ్ళాంటి పట్టింపులు లేవు! ఎక్కడ? అక్కడ ఎవరి మేముకుని తంటాను. కాస్తేపు సాయం తర్వాత ఎని పిల్లది వస్తుంది. అంతా బాగుచేసి పోతుంది' అన్నాడు.

'అయితే హోటల్ వేస్తాను ఎరండి! అంది. గుమ్మానికివల సీట్లుకల్లి శుభంచేసి, అరిటాకు వరిబింది.

'శేను వడ్డించనా! మీకు మొగమాట మెక్కువరాగుంది!' అంది.

'వడ్డించండి!' అన్నాడు.

తన మరలెంబులో రాజ వడకగదిలోనున్న కూజాలోంచి పిట్టనంపి తెచ్చి, ప్రక్కగా పెట్టింది. వాగమణి పదార్థాలన్ని ఒక్కటొక్కటే, అడుగుతూ చక్కగా ఎత్తిఎత్తివేసింది. వాగమణి, అమకూడా తెచ్చుకున్న, వరిపోరలు ఇంజిలియ, తెల్లంపాకం పట్టివ, మేముకగవచ్చు వుండలు, చేగోణీలు, రెండు రెండు, వేసింది. రాజకారియర్లో వగం అవులకూడా తినలేకపోయాడు. తనవేత బ్రతిమాల్చుకోకుండా భయపెట్టించుకోకుండా వాగమణి ఇంత చనువుగా, ఇంటి ఎప్పటిమంవో అంబాలు అయిన మనిషిలా ప్రవర్తించటం రాజకి కొండెక్కినట్లు అనిపించింది. రాజ వరిచయాల్లోకి వచ్చిన స్త్రీలు, ముందు అతి విషయాలు నర్సీలూ వ్రదల్గించటం, తర్వాత తర్వాత, ఏదీ రాగాలుపెట్ పెద్ద మొత్తాలుగా డబ్బు గుంజుకుపోయి. పత్తాలేకుండగా పోలిపోవటం! అంతే కానీ ఇంటి బంధువులా వరిచయం అయిన అర్థ గంటలో మారిపోవటం రాజకి, అంతా కొత్తగా వింతగా వుంది వాగమణి ప్రవర్తన.

'అయ్యో! మీరు అసలు ఏమీ తినలేక పోయారు. కారియర్ సగానికిపైగా మిగిలిపోయింది. నేను వడ్డించటంమూలాన్నా?' అంటూ వచ్చుకుంది వాగమణి.

'రొజా నేవంతే! వాకేం దిడియాలేదు!' అన్నాడు రాజ.

'రాజ బాబూ!' అంటూ బయట గదిలోంచి అడగొంతు వినిపించింది.

'అడుగ్ తాయి' వచ్చింది. ఆ కారియర్ అదీ కడిగేసి శుభం చేస్తుంది. మీ రీవరికి రండి!' అన్నాడు.

'కాస్త విలుచుకోమనండి! శేను కూడా భోజనం చేస్తాను!' అంది వాగమణి.

'అయితే ఆ కారియర్ కడిగేయించి మర్రి తెప్పిస్తాను. 'తొమ్మిది' అయిపోలోంది మర్రి పోటకల్లో భోజనం అయిపోతుంది కూడా!' అన్నాడు రాజ.

'మర్రి కొత్త కారియర్ తెప్పిస్తారా! ఎందుకు? అందులో నాకుకాక, నెలగురికి వరిపెదా అన్నం వుంది. ఇంత అప్పుం మేముచేయుట మెందుకన నేను భోజనం చేస్తామనుకున్నది!' అంది వాగమణి.

రాజకి సంతోషంతో ఊపిరి తిరగటంలేదు. తనకి పైట్లో అన్నం వడ్డించటం, తను తినగా మిగిలిన అన్నం తినటం ఏమిటి ఈ స్త్రీ? అతినికి అక్కవెల్లెళ్ళు లేరు! ఇంత అస్సాయతగా మార్గాడిన స్త్రీలు, అతని జీవితయానంలో తటస్థపడలేదు ఇంతవరకూ? వదిలనగర్లు వున్నాయి. వాళ్ళు తనకి వడ్డించి, తలుపుపాలుకు తప్పుకుని ఏమేమి కావాలో కనుక్కునేవారు. కుతర్లవల్లలు, వూరిపిషిలూ, ఏమి కబుర్లు చెప్పినా తలుపుని మామూ వినవంపించే! తలుపుని మామూనే అడగవంపించే! రాజకి వదిపే వేళ్ళు వచ్చింతర్వాత వదిలం ముఖాలు ఎత్తా వుంటాయో చూచి ఎరుగడం. రాజకి సంతోషంతో ఊపిరి తిరగటంలేదు. కాళ్ళు ఒక చోట నిలవక, గదిలోంచి, హోటల్కి, హోటల్లోంచి గదిలోకి వెళ్ళుచు వేస్తాన్నాడు 'తాయి' మంచంమీద ప్రక్కదులిసి, పెట్టించి, తెల్లని, ఇన్నీదుప్పటి తీసి వేసింది. తనుతెచ్చిన, రెండు 'మిలాయి' కిర్లీలూ, 'టెబులుమీద పెట్టింది. 'తాయి'కి రామరాజ, ఇంటికి, స్త్రీలు రావటం అలవాటేకనుక, మదనిచూసి ఆశ్చర్య పోలేడు. తాయి పొయంతాలలు చక్కగా వేళ్ళిట్లు పోసు కుని ఉరికి ఆరవేసిన, లంగా, పోటీ మేముకుంటుంది. గట్టిగా విగించివేసిన జడలో, పూలుపెట్టుకుంటుంది.

పాదరణంగా పూలులేని 'తాయి' ఇడ ఎవ్వరూ చూడరు. కళ్ల నిండుగా, చింతాకు వెడల్పున కాటుక, ఎత్తయిన నుడుట, గుండ్రని తిలకం వొట్టూ, కంఠానికి చిగుతుగా, ఎర్రని వగడందంద, ఒక విధ మైన బానవడ సౌందర్యంలో, కంకల్లాడుతూ వుంటుంది! ప్రక్కదులిసి వేసేక అద్దంలో తన ముఖం చూసుకుంటూ నిండుంది తాయి.

వాగమణి భోజనంవేసి ఇవతలికి వచ్చింది, చీర చెంగుల్ వేరులు తుడుచుకుంటూ,

'వనిపిల్లది వుందా! వెళ్లి కారెయరు కడిగేయ చునంది' అంది. తాయి, కారెయర్ చూసి మూతి ముడుచుకుంది.

'ఎంత ఆగ్రహం తల్లి బాబూ! వచ్చిందా! పాంబాకన్నా మిగల్పలేదు!' అనుకుంటూ కారెయరు బాల్ బాండ్ కి తీసుకపోయింది. రాజ గదిలోకి వెళ్లి, తనాక కిళ్లి వేసుకుని, మణికికూడా ఒకటి ఇచ్చాడు.

'నాకు తాంబూలం తింపాలు లేదు!' అంది వాగమణి.

ఆ కిళ్లి కూడా తనే వేసుకున్నాడు. తాయమ్మ కారెయరు కడిగి తెచ్చి, రాజ గదిలో పెట్టింది. వాళ్లు అన్నాఁతన్నవోట విస్తళ్లు తీసి, నీళ్లు జల్లి శుభ్రంగా తుడిచింది. పోలులోకివచ్చి-

'ఇంక నే వెళ్తా రాజబాబూ!' అంది.

'ప్రొద్దుటే వచ్చేయ్యి!' అన్నాడు రాజ. తాయమ్మ కళ్లు నవ్వాలు.

'అల్లాగే లేండి!' అంటూ ఇడ భుజం మీద నించి, ముందుకు వేసుకుని, తిప్పకుంటూ వెళ్లి పోయింది. రామరాజు, వాగమణి వంటిగా మిగిలారు. వాగమణి పోలలో నలువెంపులా చూస్తో నిండుంది. రాజకి, వాగమణి! తిరును చూస్తే, మోటుగా మాట్లాడ బుద్ధికావలంలేదు. అల్లా అని కలిగిన ఈ అవకాశాన్ని, అనుభవించకుండా బారివిడుచు కోవటం, నుతరామూ ఇష్టంలేదు. ఏదోవిధంగా, పందాపాట ప్రారంభించాలి! క్రమ క్రమంగా తన మార్గంలోనికి వాగమణిని లాక్కురావాలి! అంతవరకూ రాజ కంటి మీదకు, కూర్చుంటు!

'చాలా పెద్ద ఇల్లు! ఇంత ఇంటిలో ఒక్కరూ ఎల్లా వుంటారండీ!' అంది మణి.

'అమ్మయ్యా!' సంభాషణ దానంతటనే పొగ పోతుంది ఇంక.

'చెప్పివుగా! నాకు ఏకాంతవాసం ఇవ్వవుని?' అన్నాడు రాజ సర్మగర్భంగా.

'అవసరంగా వలభయ రూపాయిల ఇల్లు వేమ్మ కావటంలేదూ! ఎంతలేదన్నా కరెంటుకి అయి దారు రూపాయిలు అవుతాయి! ఏమంటారు?' అంది మణి.

'నది నది హేమ రూపాయిల్లో వచ్చే ఇరుకు గదుల్లో, ఉక్కిరిబిక్కిరి అవుతూ వేసు జీవితం గడన లేను న్నండీ! వికారంగా, హాయిగా, ఏకాంతంగా, లేడి యోలో నీనిమాసంగీతం వింటూ, ప్రకాంతంగా గడిపేస్తాను. నామీద అధారపడి బ్రతకల్పిన బాదలా యెలులు ఎవ్వరూ లేరు. నెంకీ మూడువందలాకా జీతం వస్తుంది. ఏ నెం జీతం ఆ నెం చుస్తాగా అప్పు వేసుకున్నా, ఏదాదికి రెండు మూడువేల రూపాయలదాకా పాఠం శిష్టలవల్లవచ్చి, బాంకులో ప్రసవ వేదన వడుతూనే వున్నాయి! వేసివచ్చాల్సి నెండి కాగ దాలా జీవితాన్ని అనందంగా అనుభవించక, ఇరుకు మురికి జీవితాన్ని గడుపుతూ రూపాయిలన్నీ మూటలు గట్టి, ఎవరి వెత్తికో ఎలాంన్న ఆకాంక్ష నాకు లేదు!' అన్నాడు దర్పంగా రాజ. రాజ మాటలకి కాస్త సేపు మోసం వహించింది మణి.

'నేనొకటి ఆలోచిస్తున్నాను రాజగారూ!' అంది.

'ఏమిటి?' అన్నాడు రాజ.

'నే నెటూ ఈ పూలో వుండటానికి ఒక అద్దె ఇల్లు వెతుక్కువలసి వుంది, తెల్లరివాక. ఇంక చాంద్రాయణం ప్రారంభించాలి. మీ ఇల్లు చాలా పెద్దగా వుంది. వాకా, కావలిసినది ఒక గది! మేమి ఇంట్లోవున్నా లేనంత నిశ్శబ్దంగానే వుండ గలము. నాకు సంగీతం రాదు- కూనిరాగంలో మీ ఏకాంతవాసం, కాస్తయినా భంగవరచటానికి మీరు 'బాతురూం'గా వాడుకుంటున్న ప్రక్కగదిలో ఒక పూట వండుకు వేదేసుకుంటాను. మీకు నీం

యిల్ల, ఇప్పుడు నా సామాన్లు చేతుకున్న గది నా గదిగా వుంటుంది. బాతురూం (నెక్కమన్న గది తిలపులు గట్టిగా తోస్తే పడిపోయేలా వున్నాయి. అంచేత రాతుల్ని గన్నే, వెంటా, నా సామాన్లు సుట్టేచుకున్న గదిలో పడేసుకుంటాను. ఉదయం తొమ్మిదింటికీ మ్యూజిక్ పితే, తిరిగి సాయంకాలం అయిదుగంటలదాకా రాను. కరెంటు బిల్లు అంటారా— వివారంత ఇమ్మంటే అంత ఇస్తాను. బయట ఎక్కడకీ వెళ్లనా, ఇరవయి రూపాయ తియ్యందే ఈ మ్యూజింగ్ ఇల్లు దొరకదు కదా! ఈ ఇల్లు వికా లంగా వుంది. మీరా వంటరి మనుష్యులు. ఏమంటారు?' అంది మణి.

ఏమంటారు రాజా! రాజా బుర్ర పని చెయ్యటం మానేసింది. శరీరం అంతా పళ్ళిటిలో స్నానంచేసేంత మధురము అలముకొనిపోతోంది.

'హి ఇష్టం! కానీ, నాకోసం అప్పుడప్పుడు నా స్నేహితులు వస్తారు. వాళ్ళు మిమ్మల్ని ఏదయినా కొంటేమాటలు అంటారేమో! దానికి మీరు మనసు కష్టపెట్టుకోకూడదు మరి!' పెద్దమనిషిలా అన్నాడు రాజా.

'అ! కుర్రముఖాలు ఏదో అనుకుంటారు. అంతమాత్రానికి బెదిరిపోనులెండి.' అనిందలా అంది నాగమణి.

'అయితే సర్వశేషం! మాడండి. మీరేదో చిన్న మ్యూజిక్ టేపరుగా వర్క్ చేస్తాన్నారు. మీకు వచ్చే జీతం చాలా తక్కువ అనుకుంటాను. అందులో నాకు ఇరవయి రూపాయలు ఇచ్చేస్తే మీకు మిగిలేది ఇంకా తక్కువ అవుతుంది. అంచేత మీరు నాకు ఇంటర్వ్యూండ ఏమీ ఇవ్వనక్కర్లేదు. మరేమీ అనుకోకండి. ఏదో నా చేతనయిన సాయం నాకు చేద్దామని అనిపించింది' అన్నాడు.

'వేసేమీ అనుకోమ! ఇల్లాంటి ఉదారం మాకూ అంబాటే లెండి! మా పూజ్లో మాకు పెంకుటిల్లుకాక, తొటాకుల ఇల్లు కూడా వుంది. ఆ ఇల్లు పూరికే వుండటం ఎందుకని కొత్తగా పెట్టిన ఎలిమెంటరీ మ్యూజిక్ ఇచ్చేసారు మా నాన్న!

'పెల్లెటూళ్ళల్లో అద్దెలు ఇచ్చే దెవ్వరు? అందరూ పై ప్రద్యోగాలవంకని పట్టణానికి ఎక్కడాకు

తొంటిరి! భారీగా పడివున్న కొంపల్లో, దీపంపెడితే నాలుగు, అనుకుంటూ పూరికేనే పుట్టిసారు' అంది మణి.

'ఏమి నాన్నగారు పెల్లెటూళ్ళో ఏం చేస్తున్నారు?' అన్నాడు రాజా.

'మాకు స్వంతసొంత ఏమీ లేదు. ఎవరిదో నాలుగేరాలు తొయకీ తీసుకువ్వారు నాన్న. నాపైన ముగ్గురు అక్కలున్నారు! వాళ్ళకీ పెళ్ళిళ్ళు అయినాయి. నా తర్వాత ఇద్దరు చెల్లెళ్ళూ, ఇద్దరు తమ్ముళ్ళూ వున్నారు. నేను యస్. యస్. యల్. పి. సినయ్యాను. సెకండరీగ్రేడ్ బ్రయినింగ్ అయినాను. ఇక్కడే మొదటిసారిగా ఉద్యోగం వచ్చింది' అన్నది నాగమణి.

'అన్నట్లు ఏ మ్యూజిక్ మీరు వర్క్ చేయబోదేదీ' అన్నాడు రామరాజా.

'రాజంపేటలో' 4వ కామేశ్వరీ గిర్రో మిడిల్ మ్యూజిక్' అన్నది నాగమణి.

'రాజంపేట! అబ్బో—ఆ కొసిన వుంది! మన జనార్దనంగడి ఇల్లు అక్కడే మైలా, మైలున్నర దాకా వుంటుంది! అంతదూరం మీరు రోజూ వెళ్లి రాగారా! రిటైరియేట్ బోలెడు డబ్బు అడుగుతారు' అన్నాడు.

'పరవాలేదు. నేను రోజూ నాలుగుమైళ్ళు నడిచి, (నెక్కపూజ్లో మ్యూజిక్ వెళ్లేదాన్ని! నాకు నడక అంబాటే' అంది.

'అయితే పరవాలేదు. మీకు మ్యూజిక్ దగ్గరగా మకాం, కావాలంటే జనార్దనం చూసి పెడతాడు ఇల్లు!' అన్నాడు.

'అక్కర్లే దంటున్నా! నేను వుండటంకల్లా మీకేం ఇబ్బంది కలుగనీయనులెండి!' అంటూ తన గదిలోపకివెళ్లి, బెడ్డింగు విప్పి ఎక్కా నెదుకోసాగింది. రాజా వెనకాతరివెళ్లి గుమ్మంపై కమ్మి పట్టుకుని నించున్నాడు. మణి ప్రతి కదలికనూ అత్యంత శ్రద్ధా సక్తులతో పరిశీలించుకున్నాడు. నాగమణి శైలాన్ని విడకోబోతూ రాజాని చూపి లేచి—

'ఏమిటి నిలబడ్డారు? ఇంకా ఏదో రావటం?' అంది.

'ఏం లేదు, ఏం లేదు. విారే నర్దుకున్నా' మానున్నాను' అన్నాడు.

'అదా! వాకేం వుంది వదుక్కోనికి? పంటసామాన్లున్నాయి. రే వుదయం నర్దుకొంటాను. గుడ్ నైట్!' అంది.

'గుడ్ నైట్!' అంటూ వెనుతిరిగారు రాజా. రాజా తన గదిలోకి చేరుకునేలోగా, తన గది తలుపు వెమ్యదిగా చప్పుడుకాకుండానే గదియ పట్టివచ్చి వదుక్కొంది వాగమణి. నడుం వాల్చీవాల్చుకుండానే అలసిన అమె కన్నులమీదకి, ఏదోదేవి పచ్చి కూర్చుంది. రాజా పచ్చి తన మంచమీద కూర్చున్నాడు. కళ్ళ ముందుకున్నాయి, 'ఎంత నిర్భీతిగా వదుక్కుంది మణి! ప్రతీస్త్రీలూ, ఇంత కలిసి కట్టుగా వుండ రెండే! వంకరిపేనే వాలు. సిగ్గుతో ముడుచుకు పోతారు! భయంతో వణకిపోతారు! ఆ భయాలూ, సిగ్గులూ చూస్తే చేతుల్లోకి తీసుకునేదాకా వదం బుద్ధివదు! మణి తీరు తా నెరుగున్న స్త్రీలకంటె విభిన్నంగా వుంది! తనకల్లా పెద్దప్రమాదం ఏమీ జరిగిందన్నంత నమ్మకం ఆమెకి ఎందుకు కలిగింది? కళ్ళ వాల్చేయటం, నవ్వులవి బిగించటం, పమిట చెంగులు నర్దుకోవటం - ఈ ఒక్కదా లేమీ లేవు ఈమెలో! చతీ! వుట్టి జడ్డినెదవనయిపోయాను ఇవ్వాలి! అమె ఏదో ప్రత్యేకపు తరవా వ్యక్తి అని వాకు వేనే తలుస్తున్నాను. వెళ్లి ఈమట్టున అమెని గట్టిగా నా పూదియానికి పాత్తుకుంటే నింవేస్తుంది? ఇష్టంవున్నా లేకపోయినా, కాస్తేవు గింజకువయినా లొంగిపోక తప్పదు. లొం పోయినాక-

'ఏమిటా ఇల్లాంటివారేనా!' అంటుంది. అంటే ఏం? మేమే మామూలు మనిషిలే! వాకు, వాకు లేనిపోని మర్యాద మునుగు మన్వే, పూహించుకున్నావు! అనేస్తాను.

'కాదు! మామూలు మనిషికాదు! పటపుతో నమానం ఏమిట!' అంటుంది ఏడుస్తూ. అరే! మణి ఏదవటం ఎందుకు? ఏదవకేం చేస్తుంది! మర్యాద తామన్నలా నీడకి పీలిది, ఆమె నర్దుకుం కొల్ల గొట్టిలే, అమె ఏదవక ఏం చేస్తుంది! తప్పు! ఆమెని బిడిపించకూడదు. అమె నమ్మకాన్ని వమ్ము చేయకూడదు.

'చతీ! ఏమయింది నాకివ్వాలి చేతుల్లో వున్న ఫలితాన్ని అమరపించకుండా ఇప్పు నెదవాలి'వను రద్దవడుతున్నా యేమిటి! మును పప్పుడన్న ఇల్లా జరిగిందా! ఎంతే నేను అకత్తున్నీ అపుతున్నాను? ఇంక జాగుచేసే కొద్ది ఇంకా పాడు అలోచనలు మునురుకుంటున్నాయి! వెంటనే వెళ్లి మణిని చేతు లోనికి తీసుకుని, గాతంగా ఒక్కపారి పూదయానికి పాత్తుకొని, ఆ శత చెక్కొని తనివి తీరా ముద్దు పెట్టుకుంటే-తర్వాత-తర్వాత...అంతా మామూలే అయిపోతుంది! దృఢ నిశ్చయం చేసుకుని గదాగలా మణిగిదివెపు వడివడు. మడుటికి తలపు గట్టిగా తగిలేదాకా మణి తలుపు వేసుకుందని రామ రాజకి తెలిలేదు.

'అబ్బ! చచ్చేట్లు బొప్పికట్టింది! తలుపు వేసుకుందన్నమాట! జాగ్రత్తకందే! అయినా ఎక్కడికి పోతుంది? వంటంటి కుందేలు అయిపోయింది. ఇవ్వాలి కాకపోతే రేపు!' పోలో అర్ధరాత్రిదాకా ఇటూ అటూ పదార్లుమేమో యమయాతనపడ్డారు ఏడదాక రాజా!

తెల్లవారి, 'తాయి' వచ్చేసరికే వాగమణి లేచి, మూరింగ్గర స్నానంచేసి, బట్టలుతికి అరమేసుకుంది. తాయమ్మ వాగమణినిమాసి విచ్చుయివడింది. రాజాకోసం చెచ్చిన స్త్రీలు, తూర్పు తెల్లవారులోనే ఇంత పరి శుభంగా స్నానం అరిచేసి, 'ఉత్తమా ఇల్లాల'లా వుంటం అది ఎరుగుదు. తాయి పచ్చి లేచేలాని, ఆ స్త్రీలు లేచేవారుకాదు. వాల్లకి బాల్చీలో నీల్ల లోడి పెట్టి, టూత్ పేష్టు, బ్రష్, పోపు, టవల, 'డాల్ రూం'లో పెట్టి, స్నాన్స్ వుచ్చుకుని పోగాల యకి పరిగెత్తి కాఫీ ఫిలవరలు తెచ్చేది. వాల్ల నీక్కి. నీలుగుతూ, ముఖవెక్కానం అయిందనిపించి, ముఖ మన్నా పరిగిగ్గ తుడుచుకోకుండా తాయమ్మ తెచ్చిన కాఫీ టిఫెమ్నా ఊదేసేవారు. దానికి పోలో, అర్ధ జక్తిమె దబ్బులు వడేసి, తమవారిని తాము సేయేవారు! వాగమణి అల్లాకాదు, చక్కగా, తలమెచ్చుకుంది! ఆ చిన్నజెడలో, చిన్న మునుగ్గరింట పూడింద పెట్టు కుంది. మడుట దోసగింజంత బొట్టు పెట్టుకుంది! ఆకుపచ్చ, ఎరుపు, కంసేతనేసిన ఎరంచునీరి కట్టు కుంది. 'డాల్ రూం' ప్రక్కమన్న గది శుభంగా

దులిపి కడిగి ముగ్గు పెట్టివుంది. అందుకోవున్న అం
మాదుతో, గోనెనంది మూటలోంచి, రకరాల పైజాం
దబ్బాలూ, నీసాలూ, నర్సులూ కప్పించింది వాగమణి.

'కాఫీకి వెళ్లవా ఆమ్మాయిగారూ?' అంది
తాయి.

'ఎవరికి?' అంది మణి.

'మీకేనండీ! రాజబాబు ఒకటో తాగు
తారు!' అంది తాయి.

'వాకా! నాకు కాఫీ అలవాటులేదే పిల్లా! ముందు
నీది అరుగులు తుల్రంగా కడిగి గుమ్మంపూడ్చి ముగ్గు
వెయ్యి! ఇవ్వాళ మంగళవారం కూడామా!' అంది
వాగమణి.

'కిరాయి'కి వచ్చిన దానకు కాదల్లే వుంది!
రాజబాబుకి దొరంబంధువు ఎవరో అయివుంటుంది!
ఈ తుల్రం అదీ ఆ 'సానిసావ'కి రమ్మంటే
వస్తుంది! ఎంతసేపూ పితగోడంకి వెళ్లవేసివట్లు
ముఖానికి పొడర్లు, రంగులూ పూసుకుని తిరగ
మంటే తిరుగుతారు. గుంటముండలు! అను
కుంటూ తాయమ్మ అరుగులు కడిగి, గుమ్మం
పూడ్చి కల్లాపి వల్లి, చక్కగా తీర్చిదిద్ది ముగ్గులు
పెట్టింది. తోవరికివచ్చి 'దాతరూం'లోని కుండలు
కడిగి, నీళ్లు చేరి తెచ్చిపోసి ఇల్లంతా తుల్రంగా
పూడ్చింది. వాగమణి వచ్చి 'పిల్లా, నీ పేరేమిటి?'
అంది.

'తాయారు అండి!' అంది.

'రాజ బాబు నీకేమిస్తారు?' అని అడిగింది.

'నెంకి అయిదు రూపాయలు ఖాతరమ్మా!' అంది.

'నేను కూడా రెండు రూపాయలిస్తాను.
పుడయంపూలు వా గివ్వెలు కూడా తోమి పెట్టు
తూండు!' అంది వాగమణి. తాయారు కళ్లు నిప్పు
కుని చూసి-

'మారు రాజబాబు చుట్టపారు కాతాండీ!' అంది.

'అయిన దేకుంమో కూడా నాకు తెలిదు!
నే నీ పూల్లో ఎంతుమ్మ పువ్వుగానికి వచ్చేను.
ఈ ఇంట్లో కదెకి వచ్చాను' అంది మణి.

'రాజబాబు బ్రాహ్మణే అయివుంటారులేండి!
మెల్లో జంజెం వున్నది' అంది తాయారు.

'నెల్ల! అయిన దే కుం అయితే నాకేం?
నీవుముటుకు నాకు కూడా పనిచేసిపోతూండు' అంది
వాగమణి.

'అల్లాగేనండి! మీ లింతగా చెప్పిల్లా! అయితే
నాకు తెలిక అడుగుతాను. మీరూ, రాజబాబూ ఒక
ఇల్లో చదూకున్నారమ్మా!' అంది తాయి.

'అవును కానీ, ఇక్కడికి బోగ్గుం దుకాణం
దగ్గలా, దూరమా!' అంది వాగమణి.

'అంతదూరం కాదులేండి!' అంది తాయి.

'అయితే ఒక రూపాయి బోగ్గులు వేయించు
కొవిలా! మార్కెటుకి వెళ్లి, నాలుగు అరటికాయలు
పట్టుకొనిరా' అని దబ్బులు ఇచ్చింది వాగమణి.
తాయి బజారుకి వెళ్లింది.

రాత్రి తెల్లవారూ ఏడలాక కొట్టుక
లాడి కొట్టుకలాడి తెల్లవారూమామన వెలివిడ
కమ్మకుపోగా దాగా రూము పాదెక్కాక లేతారు
రామరాజు. రాత్రి ఏడలేమి కారణంగా కల్లలాగా
ఎరగారి ఉప్పివున్నాయ్! అరిమ లేచి పోలలోకి వచ్చే
నరికి, ఎక్కడా చెత్తా చెరరమూ లేకుండగా
తుల్రంగా ఊడ్చి వుంది. ముఖం కడుక్కొందుకు
నీది అరుగులూదకు వెళ్లనరికి కలకల్లాడుతూ
వచ్చగా జల్లిన కల్లాపుతూద తెల్లనిముగ్గు మురి
పించింది. ముఖం కడుక్కుని, తువ్వాలుతో తుడుచు
కుంటూ మణివున్న గది దగ్గరకు వచ్చాడు. మణి
గుమ్మంవేపు నీపుపెట్టి కూర్చొని దానకాయ వన్నగా
ముక్కలు తరుగుతోంది. ఒక కుంపటిమీద,
గివ్వెలో అన్నం, ఇంకో కుంపటిమీద గివ్వెలో
వప్పు తుకతుకలాడుతూ, కమ్మని వానన
వమాంది. తలపుల్లేని అంమారలో చిప్ప దిన్న
జాడలూ, నీసాలూ, దబ్బాలూ వరసగా అమర్చి
వున్నాయి. ఒక వెంపు మూలగా గోడకిందుగా మేకు
కొట్టి 'గోపూ, గోపాం క్రిష్ణుడూ' చిలించివున్న
కొండరు వ్రేలాడుట్టి వుంది. గోడకి దిగువన
చిన్న తెజ్జంలో రెండు పూదోతులు వెలిగించబడి
వన్నని సువాసన గది అంతలా వ్యాపించుతోంది.

విశ్వంకా సాందిగ్గా కూర్చుని తనపని తాను, ఏకాగ్ర
దిశ్చతో వేమకుంటూవు నాగిమణిని చూపేసరికి
ఎక్కడలేని పూజ్యభావమూ కలిగింది రాజుకి. విన్నటి
దాకా దుమ్ము ధూళి పేరుకుపోయిన ఆ గది ఆ
అమ్మాయి చేతివర్చులో ఈ రోజు ఒక పవిత్ర దేవా
లయపు రూపు సంతరించుకోవటం చూస్తే, రాజుకి
ప్రేమలో ఒక 'దైవత్యమయిన పొందర్య దృష్టి'
పుంజుం దనిపించింది. ఆ విశ్వంక కమనీయ మూర్తిని
వివరిస్తే చూస్తూ, అల్లాసే నిలబడిపోయేడు రామ
రాజు.

శుణం గడిచాక, ఏవో మాపులవేడి, తన పిన్నకి
గుచ్చుకున్న స్వస్థరణరాగా వెనుతిరిగి చూసింది.

'లేదా? ముఖం కడుక్కున్నారా?' ఎంతో
సహజంగా ప్రశ్నించింది. రాజుకి పిగ్గు వేసింది. రాత్రి
అంతా ఆమెగురించి ఆలోచించిన ఆలోచనలూ, అవి
అన్ని ఆమెకి తెలిసిపోయినట్లు భావపడ్డారు రాజు!
తెల్లచారి ఒకే వరిసరాల్లో ఎన్నార్లపెండ్ కలిసిమెలిసి
మనలకూన్న ఆత్మీయట్నీ వెంకరించినట్లు వలకరిం
చింది మణి.

ఏమి మాట్లాడలో తెలిక-

'తాయి వెళ్లిపోయిందా?' అన్నాడు.

'లేదు. ఒక అదా పెరుగు పోయించుకుని
రమ్మని పెంపాను. కాఫీకి అలస్యం అయిపోతుందా?'
అంది మణి.

'లేదు! హోటలుకిపోయి ఏకంగా ఫంహారం
కూడా చేసి అఫీసుకిపోతాను. మీరు త్వరగా తెనులండి!
వంటా, పెంటా అంటూ కూర్చుంటే, పది అయి
పోతుంది?' అంటూ, బాల్ బూం వెంపు వెళ్ళాడు రాజు.
వెళ్ళినవాడు మర్నెవచ్చి, 'అప్పుట్లు మీరు కాఫీ తీసు
కున్నారా?' అన్నాడు.

'నాకు కాఫీలూ, టీలూ అలవాటు లేవు! మా
ఇంటిదగ్గర 'తరవాణి' అన్నం వుండేది. అందరితో
దాటు అదే తినేదాన్ని!

'ఇక్కడ ఒక్కడానికి ఏం తరవాణి పెట్టు
కుంటాను? అంతే పెందిరాకే వండుకుని తినేస్తాను.
అప్పుట్లు సాయంకాలం మీరు నా దగ్గరే భోజనం
చేయాలి! కారెయర్ వద్దని చెప్పిస్తాను. ఈ పూట

నాకుమటుకే వండుకున్నాను' అంది మణి.

'మాకు కాఫీ అలవాటు లేదా! ఈ కాలంలో
స్వతంత్రంగా ఆర్జించుకుంటున్న ప్రేమ ఇంత విరా
డంబరంగా జీవించటం నేను ఎక్కడా చూడలేదు!
మా అఫీసులో సెనో వుంది. ఆమెగారు రోజుకి ఆరు
సార్లు 'బోర్నోవిల'లు తెప్పించుకుంటుంది. ఆమె
హాండ్ బాగ్ లో 'సారిడన్'లూ, 'ఆస్సో'లూ లేకుండా
ఎప్పుడూ వుండవు! ఆమె హోటలు దిల్లు ఎంత
లేదన్నా వెంకి నలభయి-యూభయి రూపాయలదాకా
అవుతూ వుంటుంది!' అన్నాడు రాజు.

'హోటలు దిల్లు, అంత అయిందంటే, అంతకి
రెట్టింపు దాక్కురు దిల్లా అవుతుండవచ్చుమాటే! నేను
ఆమెగారంత, రిక్టరీగా జీవించటానికి ఏటమిన్న
చాలవులేండి' అంది మణి.

రాజు స్పృహంచేసి బట్టలు వేసుకునేసరికి మణి
రోజువంటేనే రెడ్డి అయ్యింది. తనగా మిగిలిన అన్నం
ఒక వశ్లంలోపెట్టి, గిన్నె బోర్లింపి, తలుపుకి
గొళ్లంపెట్టి, తన గదిలోంచి వున్నకాలూ, జాయి
నింగు ఆర్చరు కాగితం పుచ్చుకుని హోటల్ నీకి వచ్చి
నించుంది, రాజు ట్రేమ్ గా ముస్తాబయ్యాడు. రాజు
తన గదికి తాళం వేస్తోంటే-

'బాబూ, కారెయర్ ఇవరితడెయ్యండి!' అంటూ
తాయి వచ్చింది.

'వచ్చిన తీసుకో' అన్నాడు రాజు.

'నేనాక పాఠసాటు చేసాను' అంది మణి.

ఏమిటప్పట్లు ప్రశ్నార్థకం కనుబొమ్మలు
పైకెత్తి చూసాడు.

'ఇట్లా అద్దెకి తీసుకోవాలనుకున్నానా? ఒక్క
తాళంకూడా తెచ్చుకోలేదు! ఈ పూటకి మీ తాళం
ఇస్తారా? నా గదికి వేమకుంటాను' అంది.

'తీసుకోండి! పాతుంకాం ఒక తాళం కొందాం
రెండి!' అన్నాడు.

మణి తాళం తీసుకుని గదికి తాళంచేసి, తాళం
వెలి, చేరియూటాకి కట్టుకుని వచ్చింది.

'మాకు ఎల్లాగయినా జాగ్రత్త వక్కావే!
నడుస్తే అన్నాడు రాజు.

'జాగ్రత్తగా వుండకపోతే ఎలా? ఆ గదిలో వాకు వెళ్లొక్కటి వరిపదా గ్రామం వుంది పనివాళ్లని నమ్మలేంవ్వండి! వాళ్లకి ఇబ్బం అవుతోంది ఆ సామాను వారంతాలో వూరేస్తారు! ఈ కరువురోజుల్లో ఏ సామాను అయిపోయినా కొనుక్కోవటం కష్టం! అంది.

ఇద్దరూ రోడ్డుమలుపు తిరిగారు. జనార్దనం వాళ్లకి ఎదురుమూస్తే -

'వోళ్ల రాజా! ఏమిటి విశేషాలా? ఏమంటి మణిగారా? రాత్రి బాగా నిద్రపట్టిందా?' అంటూ కొంటేగా నవ్వుతూ వలకరించాడు. రాజా ముఖం ముడుచు కున్నాడు. మణిమంటుకు తెల్లకలువలా నవ్వుతూ -

'గుండెలమీద చేతులువేసుకుని నిద్రపోయా నండి' పోయిగా! నేను ఈ వూరు రాగానే, మీ మిత్రులు తలవ్రేపడటం వా అర్చనలను అనుకోండి! ఆయన ఇచ్చిన నమస్సుకోర్కీ ఈ వూళ్లో పున్నవాళ్లూ ఆయన ఇంట్లోనే వలకం పెట్టేయి దబ్బకున్నామని కూడా! ఇంత కష్టం వాకు ఇబ్బం దొరుకుతుంది అనుకో లేదు,' అంది.

'అదే! అలాగ! అయితే రాజా ఇంట్లో బాగా స్వాములై పోయారన్న మాట! యూ ఆర్ రిక్కి!' అన్నాడు జనార్దనం. రాజా ముఖం పొగడుకుంటూ ముడుచుకు పోయింది. వాగమణిని స్కూలుదగ్గర విడిచిపెట్టాక -

'ఏదాల్చేయ్యా? రైలు 'లొంబా' కొట్తోంది! పెళ్లికూడా చేసుకుంటానని వాగ్దారం చేసినా ఏమిటి కొంటేసి?' అన్నాడు జనార్దనం.

'శ్వం వచ్చినట్లు మాట్లాడకురా! మరి వాలుకని అంత స్వేచ్ఛగా పదిలేయ్యటం అమ్మి వేలా మందిరికాదు!' కవంగా అన్నాడు రాజా.

'ఏమయిందిరా నీకు? మనం విరసం అయ్యిందేమిటి?' అన్నాడు జనార్దనం.

'నేనూ మనిషివేరా అనా!' అన్నాడు ముఖం దీనంగా పెట్టి.

'అలా మళ్ళీ మనిషిని కావచ్చు చెబుడు?

అనలు ఏం జరిగిందో చెప్పకూడరా! ఇన్నాళ్లనివ్వ, నీ కష్టమంతా పాలుపంచుకుంటున్న వాణ్ణికదా! వా చెప్పి నో ముక్కవేయకూడదురా!' అన్నాడు ఓదర్పుగా జనార్దనం.

'మరి కష్టించిన స్త్రీనల్లా, నేను అవమానించుతానన్న వూహా నీ కెందుకు కలిగింది? నేను అందరినీనల్లా అంత నీచంగా ప్రవర్తించుతాననుకున్నావా?' అన్నాడు రాజా.

'ఇంతలో నీ కింత జ్ఞానోదయం కలుగుతుందను కున్నాటా! మనం ఎప్పుడు అమ్మాయిలని తీసు కొచ్చిరా అందుకేగదా పాపం! ఈ ఇల్లాలు ఏదో తన ఇబ్బందుల్ని బాగా వర్ణించి నీనింది బోలెడంత పొనుభూతి లాగవుంటుంది. ఏదో మన పాత అలవాటు కొద్ది అడిగామని కాని, మళ్ళీ మనిషిని కావచ్చావా? ఇంకెవన్నా నీవు విజంగా 'ఏకాంత ప్రయుడవైతే' పంతు'షింకే వాళ్లల్లో వేసే మొదటి వాణ్ణి జ్ఞాపకం వుంచుకో!' అన్నాడు జనార్దనం.

రాజా మాట్లాడ లేదు. అసీనులో అంతా కూడా, మూగగా నిర్వేదంగా తన పని తను చేసు కుంటూ కూర్చున్నాడు. అసీను పదిలం తర్వాత -

'ఏదా?' అంటూ కూడా వచ్చాడు జనార్దనం.

'మొత్తానికి బలే ఆవిడలే! ఎలాగో ఇల్లాంటి ఆవిడ నీకు బాంట్లయితే, నీకు మునుపన్న ఆడపిచ్చి అంతా నిమిషంలో పదిలంవేస్తుంది! ఒకే కష్టాకింద వచ్చారు గుంటలూ నీలో గడిపికూడా నిన్ను దూరంగా మేనేజ్ చేసుగొనింది అంటే, మైగాడి! మణి విజంగా దేరుయినా వుండలి కాకపోతే, దేవతకి విక్రయి వ్యయంపయినా అయివుండలి!' అన్నాడు.

'మరి అంత అక్లింకంగా మాట్లాడకు బాయి!' అన్నాడు రాజా.

'పద్మావులే 'పేమరా!' అన్నాడు జనార్దనం.

'నీ ముఖం! ముగ్ధం' అన్నాడు.

'మరి అంత గతంగా అనెయ్యకు బాయి! నీకు అమె అంటే, బయిమా, భక్తి కుదిరాయని వాకు తెలుస్తోనే వుంది. మీ అప్పయ్యకి వ్రాసేస్తాను. నల క్షణంగా మీరు ముగ్ధం వేసి ఒకంటిపాదం వచ్చు

అప్పుడప్పుడూ భోజనానికి పిలుస్తూండు చాల్సా!
అన్నాడు.

‘మనస్సేం వ్రాయక్కలేదు’ అన్నాడు రాజా.

‘అలా! అప్పుడే వ్రాశావా? ఎంత మాక్కు
బుద్ధివిరా’ అన్నాడు.

‘అసీను కొమ్మనే వ్రాసాను! నిజంగా ఎంతో
నాకు నాగమణివిచూస్తే, చాలా ఇదిగా వుంది. మున
వటి జీవితం అంతా బరదలో కూరుకుపోయిరట్లు
అనిపించింది. ముందుగా నాకు నేనే అవిదవి ఇల్లాంటి
మాటలు అడి కిష్టం పెట్టలేను. పెద్దన్నయ్యకి
వ్రాసాను. ఆయన రాగానే మణి పూరుకి వెంపించి,
నాళ్ల వాన్నగరితో సంప్రదించ మంటాను పెద్ద
నాళ్లద్యారా సంభాషణలు జరిగితే బాగుంటుంది.
ముందు, నాకు ఇనే ఇల్లాంటి మాటలు మాట్లాడి
అమెముందు నన్ను నేను హీనవరుచుకో లేను’
అన్నాడు రాజా.

‘ఓర్వీ! నాకు చెప్పకుండా ఇంకా ఆలోచన
దానుకున్నావురా? చాలా సంతోషంరా!’ అన్నాడు
జవార్దనం. ఇద్దరూ ఇంటికి వచ్చారు. ఇంటిముందున్న
ముగ్గు అడి చూడగానే—

‘చూసావురా జవా! ఆమె చేతి పుర్వకో
ఇంటికి ఎంత కర వచ్చిందో! నమర్తయైన స్త్రీ
అవిడ!’ అన్నాడు సంతోషంగా రాజా.

‘అవును. అవును.’ అన్నాడు జవార్దనం. మణి
ఇంట్లో పాదానికి తిరుగుతోంది. ఆ గదిలోంచి ఈ
గదిలోకి, ఈ గదిలోంచి ఆ గదిలోకి తిరుగుతోంది.

‘ఏమిటంటి పాదానికి!’ అన్నాడు జవార్దనం.

‘వచ్చారా! మీ సంగతే అనుకుంటున్నాను.
రాజాగారు ఈ పూట ఇక్కడే భోజనం చేశారు.
మీరు కూడా భోజనానికి వుండండి!’ అంది మణి.

‘పూరికే వచ్చే భోజనాన్ని నేను వరులుకోను
లెండి! కాస్త కూరబా అడి దండిగా చేయండి!
కందిపాక్కి, ఆవకాయా తినితీని బియ్యం వచ్చిపోయింది!’
అన్నాడు.

‘చలాకీగా మాట్లాడుతారు మీరు!’ అంటూ
మెచ్చుకుంది మణి.

‘మీ రాజాకంటేనా?’ అన్నాడు జవార్దనం.

‘వెళ్లగయ్యా మీ రిద్దరూ చాలా సంస్కార
సంకులు! ఈ రోజుల్లో కూడా స్త్రీని గౌరవంగా
చూడకలిగే మీ సంస్కారం నిజంగా ఎంతో ఉన్నత
మైనది! ఉద్యోగాలుచేసే స్త్రీలు ఇంట్లో అసీనుల్లో
కూడా, ఎన్నో అవమానాలపాలు కావలసివస్తోంది.
మీలాంటి సంస్కారవంతులు మాటికి ఎదిముంది
పున్నా చాలును—స్త్రీలు రైల్వేగా తమ సమలు
తాము చేసుకోగలరు’ అంది మణి.

‘ఏమిటండోయీ! ఉపన్యాసం ఇవ్వేస్తున్నారు!’
అంటూ రాజా బట్టలు మార్చుకుని పొయ్యిరుగా
వచ్చాడు.

‘నీ మంచికాన్ని వేలోల్ల పొగడుతున్నారు
మణిగారు!’ అన్నాడు జవార్దనం.

‘అదా! ఏదో మనుష్యులం! తోటి మనుష్యులకి
కలిగిన దానిలో ఆ మాత్రం ఉపకారంచేస్తే ఏమయి
పోతాం?’ లేలిగ్గా అన్నాడు రాజా.

‘అంతా మనుష్యులేనాడీ! కాని కొంతమంది
మనుష్యులు, అవకాశం ఇచ్చిన అడుగు మారుకొని,
వలపులకన్నా హీనంగా ప్రవర్తించటం నేను చాలా
చోట్ల విన్నాను. విద్య, ధనం, బలంపున్న మీలాంటి
యువకులు ఇంత సంస్కారం, ఇంత ఉదారతా ప్రద
ర్శించటంచూస్తే ఇంకా మనదేశంలో ఏమూలో మన
ధార్మిక నైతిక సూత్రాలు తలెత్తే పున్నాయనిపించు
తోంది! నిజంగా మీలాంటి వచ్చిలంగల యువకులే
జాతీయ వికళతని నిలబెట్టుగలరని నా నమ్మకం!’
వివశంగా అంది మణి.

రాజా గారంగా నిల్చూర్చాడు!

‘చూ రాజాగారికి వది మలుగుల బంగారం
టోపీ పెట్టారు’ అన్నాడు జవార్దనం. ‘తాయమ్మ’
చేతుల్లో గుప్పెడు కరివేపాకుతో వచ్చింది.

నమ్రానే—

‘రాజాదావా, అసహాయమ్మగారు కనపడ్డారు.
మీరు పూర్ణో పున్నారా అని అడిగారు’ అంది.

‘నరే! వెళ్లు.’ గారలాగా నవ్విగాడు రాజా.
తాయి ముసి ముసిగా నవ్వుకొంటూ—

‘మణమ్మా! ఇదిగో కరేపాకు!’ అంటూ
గుమ్మంతో వచ్చేసి వెళ్లిపోయింది.

మణి చాలా పంట చేసింది. గెమ్మలకోపం పెరుగు పదిలు, పులిహోర చేసింది. తను చక్కగా ప్లానం చేసి, శిశుభ్రమున పీఠ, జాకెట్టు ధరించింది. అరుగు మారకువచ్చి వినుచుంది. ఇంకో అరుగునిద కూడే చెయ్యి వేసుకుని, రాజా, జనార్దనం కూర్చున్నారు. ఇవ్వార వాళ్ళ పాత అంబు చాలా మార్పు కున్నారు. బమ్మప్పొండకి కాంక్షేవంకోపం వెళ్ళటం మానివేసారు. మణి అనే ఉత్తమ స్నేహితురాలితో కలుగు చెప్పుకుంటే చాల్చు-వాళ్ళకి కావల్సినంత కాంక్షేవం!

'కూర్చున్నారే? ఇవ్వార బమ్మప్పొండకి వెళ్ళారా?' నవ్వుతూ అంది మణి.

'నిన్న అంటే మీరు వస్తారని వచ్చాం. ఇవ్వార ఎందుకు వెళ్ళాం?' అన్నాడు జనార్దనం.

'నేను వస్తానని ఎక్కడ తెలుసు?' అంది.

'మా రాజాగారికి కల వచ్చిందిట. అందులో ఒంటరిగా ఒక అమ్మాయి వస్తుంది' ఆ అమ్మాయికి అతిథ్యం ఇవ్వాలికి పూచీ సీదే! అని ఒక దేముడు చెప్పాడుట. అందుకని వానియినా వరితయినా మీరు వచ్చేదాకా కాపువేసాడు!' అన్నాడు.

'థలేగా మాట్లాడుతారు!' అంది నవ్వుతూ. రాజా మణి కేసి చూస్తూ మాట్లాడటంలేదు. అమె నిల్చున్న తీరు, మాట్లాడుతూన్న తీరు అంతా అతనికి ఎంతో ముచ్చటగా వుంది. ఈ మణి తనకి అపురూపంగా దొరికిన బంగారు బొమ్మ! ఈ బొమ్మని తను జాగ్రత్తగా తన పొదయ మందిరంలో వ్రతిష్ట చేసుకున్నాడు. ఇంక కొద్దిరోజుల్లో ఈ మణి రామా చేయి, చేయి కలుపుకుని, మాతవ జీవితం ప్రారంభిస్తారు!

'వివాహం' అనే వర్షితంధంయొక్క నిలువ తనకి, మణిని చూసేక కలిగింది! తాను మారిపోయేడు! మణి దృష్టిలో తను ఉత్తమ సంస్కారి అయినాడు. బురదలోంచి కమలం ఉద్భవించినట్లుగా తనలోంచి తన దుర్గుణతలోంచి సంస్కార లక్షణాలు ప్రభవిల్లుతున్నాయి. తను మనిషి! మంచిమనిషి! సంస్కారి! ఉత్తమసంస్కారి! పారవశ్యంగా కళ్ళ మూసుకున్నాడు రాజా.

మిదురుగా 'తా' అగిన చెప్పుదయింది!

అందులోంచి బక్కగా పొడుగ్గా దీనిన యువకుడు, బెడ్డింగు చేత్తో పుచ్చుకుని నిలబడ్డాడు.

'రండి. రండి. నిలబడ్డారే?' అంటూ మెట్టు దిగి అతని చేతిలోని బెడ్డింగుని పుచ్చుకుంది మణి.

'మా స్కూలుకి వెళ్ళాను మీ హెడ్ మిస్టెస్ 'బమ్మప్పొండకి వెళ్ళి రోవల్ చివరి ఇంట్లో వున్నారట?' అని చెప్పారు. ఇది అవునా కాదా! అని అలోచిస్తున్నాను' అన్నాడు అతను.

'స్కూలుకి చాలాదూరం! అయినా అద్దె లేకుండా ఇల్లు దొరికిందికదా అని ఇక్కడే పుండా మనుకుంటున్నాను!' అంటూ అతన్ని రోవలికి నీసుక వెళ్ళింది. జనార్దనం అశ్రురంగా చూసేడు. రాజా కళ్ళు విప్పలేదు! కలలోనే తేలుతున్నాడు. ఆ కలలో రాజా మణి మేఘాలలో విహరిస్తూవుట్టు చిత్రాలు కన్పడుతున్నాయి. అరగంట గడిచాక, మణి, అతమా బయటకు వచ్చేరు.

'పిలే ప్రస్తుతం ఈ ఇంటి యజమాని రాజా గారు! ఈయన వారి మిత్రులు సహోద్యోగి జనార్దనం గారు!' అంటూ పరిచయం చేసింది వాగమణి.

'నమస్కారం! మణి అంతా చెప్పింది! మీరు చూసిన ఉవారత మమ్మల్నెంతో ముగ్ధుణ్ణి చేసిందా! రాజాగారూ!' అన్నాడు అతను.

'అ! దానికేముంది లేండి!' లేలిగ్గా అన్నాడు రాజా.

'ఈ పూనికి బ్రాస్పూరు చేయించుకునే సరికి నాతంప్రాణం రోకకి వచ్చిందంటే నమ్మండి! తిరిగి తిరిగి, ప్రాణం విసిగెత్తిపోయింది. ఈ అధికారులు చాబూ మాతంటి వాళ్ళగ్గోడు విన్పించుకోరు.' అన్నాడు అతను.

'మీరేం చేస్తున్నారు?' అన్నాడు రాజా.

'జె. పి. హైస్కూల్లో టీచరుగా పక్క చేస్తున్నాను. ఈ పూరు వేయమంటే ఎంత పుడుక్కుని చచ్చారనుకున్నారు?' అన్నాడు అతను.

'ఎందుకు మీరీ పూరు కోరుకున్నారు? ఇక్కడి హైస్కూలు పీల్లు రాచిదావెదవలు!' అన్నాడు జనార్దనం.

సాంఘిక నవల - సమాజము

శ్రీ కొలకలూరి ఇనాక్

మూసవును సంఘటి. కళాకారుడు తన వృత్తిలో సమాజమును పోషింపగోరుచును. బాహ్య ప్రకృతి మానవాంతర్లక్ష్మిని మహిమార్పిత మొనర్చును. కళాకారుని కీమల హృదయము ద్వివిధ ప్రకృతుల మూలమున స్పందించును. సమాజమునకు దూరముగా కళాతపస్వి మనుడలేదు. అందుచేత కళా వృత్తిలో ప్రయత్న పూర్వకముగనో, అప్రయత్నము గనో తరతమ భేదములతో ఆ కళాకారుని కృష్ణతల్లి సమాజము ప్రతిబింబించును.

చతుష్పక్షి కళలలో లలితకళలు ప్రసిద్ధి ములు. సాహిత్యము పరమోత్కృష్టముగా భావితము. ప్రభాభాసురము. ఇతరేతర సాహితీ ప్రక్రియలలో నవలపాత్రము సముచితముయనది. నవలకారుడు తన నవలయందు ప్రదర్శించినంత సమకాలీన సమాజము మరి ఏ ఇతర ప్రక్రియారమిడును ప్రవచించుట కష్టము. జాగ్రూకతగల నవలారచయిత యావత్ప్రమాణమును దిక్ష్మాత్రముగా చూపి, తల బాపి వగలడు.

ఆంధ్ర జీవితమును చూడ యత్నించు సాహితీ విద్యార్థి భారతీయతర భాషలనుండికాని, ఇతరేతర దేశ భాషలనుండికాని అనూదితముయిన నవలలు వలన సాఫల్యము పొందలేడు. ఆ నవలలలో తెలుగువారలు తీరుతెన్నులు తెలియవు. ఆ కారణముగా ఆంధ్రనవలల యందు మాత్రమే తెలుగుజాతి జీవితము, తెలుగు సమాజము పరిచయములు.

ఇచ్చట ిక యవరోధమున్నది. నవలలయందే వివిధ రకవా విధానమున్నది. తెలుగువారు స్వతంత్రముగా రచించిన రచనము లన్నింటో ఆంధ్ర సమాజము అవగతము కాదు. అందుకు సాంఘికములు కాని నవలలు సమర్థములు కావు. అధునికలు వ్రాయు దార్శిన్యముక నవలలు కాని, అచిరార్థ పరిరోధక నవలలుకాని ఆంధ్ర సమాజమును గీర్చిండు నవకాలము నిపు.

మరియొక అటంకము. అధునికలు ప్రసిద్ధులు అయిన రచయితలు, రచయితులు ఇతర వాఙ్మయముల నవలలయిన ప్రభావములై విరచించిన పెక్కు రచనములలో తెలుగు జీవితము దృగ్గోచరముకాదు. అందువలన తెనుగులో తెనుగువారు వ్రాసిన నవసాహిత్యములో కొన్ని నవలల, సమాజ నందర్శన దృష్టితో పరిపూర్ణములు. బెంగళీ హిందీ రచనల ప్రభావముతో ఆంధ్రముందు వృద్ధిపొందిన నవలలు కొన్నింటో తెలుగుదనము మృత్యువు.

ఈ ప్రక్రియయందు విమా. జీవితమును ఒక వంపుర్ల వ్యవస్థను, స్థూలముగా చ్చిరించు అవకాశము, అధికతరము. పరిమిత కాలమును స్వీకరించి, ఆ సమయములో సమాజమును—ప్రజల జీవితము, వారి మనస్తత్వములు, సుఖదుఃఖములు, అహార విహారములు, అదృష్ట వ్యవహారములు, సంభాషణా సంవిధానము, నన్నివేళ సామర్థ్యము, సాతల రూపరేఖలు, మనోభావములు, మానసిక సంస్కర్షణములు ఆతలు అకాంక్షల ఒకదశనుండి మరొక దశకు, ఒక స్థితినుండి మరొక స్థితికి మనుజుడు, వ్యవస్థ, దేశము పొందుచున్న పరిణామమును, సాత సంప్రదాయముల పరిచయత, మాతృ సిద్ధాంతముల స్వీకృతి, చ్చిరింపనచ్చును. పరిణామ శీరియయిన మానవుడు అమాప్య భావి లోపలకు నిరంతరము చేయు ప్రయోగము, అట్టివారిలో కూడియున్న వ్యవస్థ అది భవిష్యత్తుపై చ్చిరింపాల ముద్ర పోకల్యముగా చర్చించి విరచించ వీరి సాహితీ ప్రక్రియ నవల.

ఒక వ్యవస్థను ప్రదర్శించాల నవలలు తెనుగు సాహిత్యములో 'మొలకలు' 'మాలిగి' మొదలగు నవి. అధునిక జీవిత ప్రభావముతో వెనుకబడిపోవు చున్న సాహిత్యరత్నమైన ఆంధ్ర జీవిత విధానమును చ్చిరించి, గతి సంస్కృతి శీరింపనైన పుష్పించి

నిందిత కళావిప్లవము 'వేయి పదిగలు'. వర్ణవ్యవస్థ వలన ఆవర్ణ్యమయిన మానవ జీవితము సమాజగత పరిణామ ప్రవర్తకమై పొందు పరివర్తనము ప్రసాదించి సాహితీ పరిమళము ఆంధ్ర సమాజమునకు సమర్పించిన నవల 'మాలవర్ణి'.

ఇటువంటి నవలలను వ్రేళ్లుపై లెక్కింప వచ్చును. ఇంతకొంముగా నవలారచనము ప్రారంభమయి, ఇంత సముజ్జ్వలముగా ఆరుగురున్న ఇంతకొంములోను, రావలసియున్నంత నవలా సాహిత్యము - వ్యవస్థ విశ్రీకరణ దృక్పథముతో - వెలువడలేదని చెప్పవలసియే యున్నది.

పరిణామము జీవద్వన్దువులకు సహజగుణము. సంపదనము, అస్థిరత పరిణామ ప్రదర్శకములు. సమస్యలు పరిణామ కారణములు. ఆధునిక సమాజమున సమస్యలు బహువిధములు, బహుధా ప్రవర్తితములు. సమస్యలు పరిష్కార వాంఛితములు. పరిష్కారము క్రియాత్మకము. వాగ్రూపము. వాగ్రూపములో నవల ఒక ప్రక్రియ.

అంటరానితనము పూర్వము వాలుగు పాదాల పరిర్లిత ఆధర్మము. అనంతరము ఒకటియో రెండునో వైదొలగిపోయిన ఆధర్మము. తత్పరిష్కారము సాహితీవేత్తల సదభిప్రాయ మెటులున్నను రాజకీయవేత్తలు, సంఘసంస్కర్తలు, దయచేసిన సమస్యలు మార్గము. కులాంతర, వర్ణాంతర, మతాంతర వివాహ విధానము. అది ఎందరో రచయితల రచయిత్రుల నవలా రచనమునకు ప్రేరకము. ఆ నవలలు అనేకములు అయినను పొందించిన సాఫల్యము ప్రత్యాత్మకము.

ఒక సమస్య పరిష్కార ప్రాణములయిన నవలల యందు ఆదర్శవాదనము తగ్గది మిక్కిలియు కాని జీవితము, సమాజ సందర్భము ఆదర్శము. నవల సమస్యలను పరిష్కరింపలేక పోయినను చింతలేదు కాని, సమాజమునకు సమీపస్థము కాలేక పోయిన బాధ. సాహిత్యము సమస్యను ప్రకటించును, పరిష్కార మార్గమును చూపించును కాని, పరిష్కరింపలేదు.

'తెలుగు నవలయందు ప్రపంచితమయినది ముఖ్యముగా పౌండర జీవితము. మహమ్మదీయ,

క్రైస్తవ మతముల మాటలేదు. పారిజాతము జీవితము చిత్రితమయినది. పంచములపై రచయితల కున్న జాలి, దయ తదితరులపై తక్కువగానున్నది. కొన్ని సార్లు, కొన్ని సంఘటనలు అల్పముగా పైవారల గూర్చి నవలలో గోచరించును కాని, పూర్తి నవల మృగ్యము. సమాజములోని సమస్థి జీవితము చిత్రించగలిగినప్పుడు సాహిత్యము ప్రయోజనాత్మకము, విశిష్టము కాగలదు. విపంచిధ రచనము, రచనా వ్యసాయములో ఆరితేరిన రచయితలకు మంటా పథము. కల్పనలకు, కవితాత్మకు ధూరముగా, జీవితము జీవితముగనే దర్శింపగల ఋషితుల్యదయిన రచయితకు అది సుపాధము.

వర్తమానమున దేశక్షణము విచిత్ర సమస్య. ఈ సమస్యకు పరిష్కారమార్గము తెలుగు నవలలు చూపలేదు. ఇతరేతర విదేశ భాషలలో సైన్యజీవితము చిత్రించిన రచయితలు తెలుగుదేశము లేకపోవుట అందుకు కారణము కానచ్చును. విన్న మొన్నటి యుద్ధములను పురస్కరించుకొని వెలువడిన రచనలు సాహితీ జీవితమును పాదలేక పోయినవి.

తెలుగువారి వాగ్యమెంత అవగాహకరమో, శృంగారమెంత రసరమ్యమో, అంతగా సర్వజన సంబంధి అయినది ఆచారము. అది సమస్య అయి నప్పుడు, తత్పరిష్కార మార్గము ఇతివృత్తముగా విన్నినవలలు వెలువడినవన్న ఆలోచనీయమే కాని వచనీయము కాదు. భావితరాలు జానినలు కాకుండా జీవించవలెనన్న జాగ్రదు కులై మెలగవలసిన ఆంధ్రులకు జవాబా పెరుగుదలపై వెలువడిన నవలలు వివిధున్న సమాధానము శూన్యము.

ఆధునిక సమాజమున ఎటు చూచినను సమస్యలు. వీనిపై రచనలు లేకున్నచో సాహిత్యములో సమాజము ప్రతిబింబించుట ఎట్లు? తెలుగు రచయితలు సమకాలీన సమస్యలపై సమగ్రముగా ఆలోచించుట లేదన్న అనుమానము అస్పదీయము. అవవాద అపేక్షితము. నలుగురు నడచిన బాటలో ఆంగలు పంగలు వేయుచు అడ్డమాకటలేక సాగిపోవుట చింత లేనివని, శ్రమలేని పద్ధతి. రచయితలు పాతబాటలలో సాగిపోవుచున్నారు. రచనలు పాత వాననతో ప్రరిపించుచున్నవి. ఎప్పటికప్పుడు వినూత్నత వెల్లివిరియుట లేదు.

పురాణలిపిని ప్రసిద్ధమైన ఇతివృత్తము కాని, ఉన్నత వ్యక్తి జీవితచరిత్ర కాని మాత్రమే ఎన్నుకొని స్వీకరింపవలెనన్న నియమము ఏమియును నవలా రచయితలకు లేదు. ఉన్నత వ్యక్తిత్వము ఏవ్యక్తి జీవితము నయినను చిత్రించు నవకాళము నవలా కారులకున్నది. అదియును సాధ్యులుతో, అవధులుతో కూడినది కాదు. ఏవ్యక్తిని అయినను, ఎటువంటి జీవితము కలవాని నయినను, మంచి చెడ్డల ప్రవృత్తి లేకుండ నవలాపాత్రగా, ఆవ్యక్తి జీవితము నవలేతి వృత్తముగా స్వీకరణార్హము.

ఈ విషయము తెలుగు రచయితలకున్న ముందడుగు ప్రశంసాపాత్రము. సమకాలీన భారతీయ తర సాహిత్యములలో చోటులేని పాత్రలు, పాత్రల జీవితములు తెలుగు నవలయందు చోటు చూచికొన్నవని విజ్ఞాన యుత్తీప్రాయము. ఈ నవలలు జీవిత వైవిధ్యము దర్శించినవి. పసివాని జీవితమునుండి వృద్ధుని బ్రతుకువరకు, గుమాస్తా దైన్యమునుండి కలెక్టరు సంతుష్టవరకు, బడిపంతులు మొదలుకొని విశ్వవిద్యాలయాచార్యునిదాక, విద్యార్థుల ప్రేమకలాపాల మొదలిడుకొని, వృద్ధుల తుది ఘడియల విశాసాల దాక మధ్యస్థమున అందరి బ్రతుకులలోని అచ్చిదశలు వస్తువులుగా, వస్త్రవర్ణరంగులుగా రూపములు దిద్దుకొన్నవి.

ఆంధ్ర రచయితలు పరిమిత పరిధినుండి పరిశీలనచేసి, రచనలు సాగించు చున్నారా అనిపించక పోదు. అల్ప పరిశోధనకు బదులు అనల్ప పరిశోధన, సంకుచిత సమస్యకు బదులు విశాల సమస్య. వ్యక్తిగత భావనమునకు బదులు దేశగత భావనము ఆంధ్ర రచయితలు పెంపొందింపుకొనవలసి యున్నదనవచ్చును.

పెండ్లి, పెండ్లికాని పిల్లలు, కట్టుములు, పెండ్లిమాపులు, తల్లిదండ్రుల కష్టములు, కష్టీను ఇత్యాది సమస్యసహిత నవలా సామాజ్యము, ఆంధ్ర సాహిత్యములో విస్తృతముగా వ్యాపించినది. ఇవి సమస్యలు కావని కాదు. కావచ్చును. ఒక కోణమునకు సమస్యగా గోచరించినది, వేరొక దృక్పథమునకు సమస్య కాకపోవచ్చును. పరిశీలనానీతిరము పెక్కు సమస్యలకు మూలకారణము ఏ ఒక్కటియో గోచ

రించు అవకాశము లేకపోలేదు. ఆ సమస్యను స్వీకరించి రచన చేసిన వ్యక్తి విశాలపరిధినుండి జీవితము పరిశీలించిన ద్రష్ట కాగలడు ఆ వ్యక్తియే తిరిగి ప్రష్ట కాగలడు. కీ॥ శీ॥ బుచ్చిబాబు, కీ॥ శీ॥ అడవి బాపిరాజు, 'చివరకు మిగిలేది' 'వారాణసి రావు'లయందు విశాలదృక్పథము ప్రదర్శించిన ద్రష్టలు. ప్రష్టలు! సార్వకాలికము, సార్వజనీనము అయిన వస్తువును రూపొందింపలేకపోయినను, బహుకాలికము బహుజనీనము అయిన వస్తువునయిన తీర్చిదిద్దు అవకాశము రచయితలకు విశాలదృష్టితో జీవితము పరిశీలించిన అనంతరము సంప్రాప్తమగును. ఏవనిధి రచనా పద్ధతికి ఈ మధ్య కొందరు రచయితలు ప్రయత్నించుచున్నారు.

ఈ ప్రక్రియయందు కృషిచేయువారలో నము చిత్రపానము రచయితలకు కున్నది. గృహస్థాగణము నుండి దేశసంగణమునకు అవతరించిన స్త్రీ మూర్తి జీవిత దశాపరిణామముతో రచనా జీవితము కాంతి మంతము. బహుకాలముగా అవ్యక్తమయిన స్త్రీ పృథ యము ఈ ప్రక్రియవలన వ్యక్తమగుచున్నది. చీకటి కోణమునుండి వెలువలకు రాక ముగిసేపు సత్య సమూహము వెలుగులు సోకి దేదీప్యమానముగా ప్రకాశించు దశ, తమ్మాలముగా స్త్రీ స్వరూప స్వభావములు, దద్దిగిడ్డెత్తల ప్రతిబింబించు క్లితి నవల యునుగ్రహించినది.

స్త్రీ పురుషులు తమ రచనములయందు స్వస్థిగా దర్శించి చిత్రించిన జీవితము, పరిశీలనానంతరము నమస్థిగా సమాజమును, పరిపూర్ణ వ్యవస్థను ద్వివిధ జీవితమును, మాడగలపిత్తి రచయితలు ప్రసాదించియు భావించుకొనవచ్చును. ఆ ప్రయత్నమునకు ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యము ఉదాహరణ ప్రాయము.

నవలేతివృత్తము సమాజగతము, సమాజ సేవకారితము. నవలయందు సమాజమును తిన్నది యున్నట్లుగా చిత్రించుట శ్రమాయుతము, నిష్ఫలము, రసహీనము కాని నవలయందు గోచరమగు ద్వివిధ ప్రకృతి సమాజమునకు ప్రతిబింబము కావచ్చును. సమాజగతమున సమస్తము నవలయందు

అవర్ణము. వర్ణిండు మట్టుదల నిలుకానివిని, కూడని ప్రయత్నము. నవలయందు వర్ణించుటకు తగిన 'అంశ' సమాజమందుండును. సమాజమంతయు నవల యందు ప్రతిబింబితము కాదు. కాని నవలయందున్న సమాజమంతయు వాస్తవ సమాజమునకు ప్రతి బింబము. ప్రతిబింబము వేరు. వాస్తవము వేరు. అందుచేత, నవలలో సమాజముండును. ఎంత యధిక ముగియె అంత ఉచితము. కాని, సమాజములో నవల యుండదు సవలాంశ యుండును. నవలయే యున్నట్లు తోచినది పరిసదశ! ప్రవర్తిల్లు సమాజ ములోనుండి అమూర్తమయిన నవల జన్మించి, సమా జమును చీల్చింది, సమాజమునకు దర్శణముగా దేశం తరములో మూర్తిమంతము గునది నవల. ||

ప్రాతలు సజీవములుగా నుండవలెనని విమర్శ కుల అభిప్రాయము. ఆ ప్రాతలనవల నవలలో సమాజము సందర్శనీయునుగుని అభిమతము అరి స్ట్యార్డుమే. అయిన, సజీవములుగా నుండుట అనగా వేమి? జీవరహితములుగా ప్రాతలుండువా? అది పరిశీలనార్హము.

ఎదుగు బొడుగులేక, ఎక్కడంటివే నల్ల రాయి అన్నివో వేసివోటువే అనునట్లున్న వ్యక్తులు సమాజములో జీవించినవారే అయినను, నవలలో నిర్జీవప్రాతలు! (తికాలాధితమయి, మార్పులేని, పరిణామముచెందని, వ్యాధయవ్యనివిసించని, ఆశలు ఆకాంక్షలు లేని మత్తత మూర్తిభరించి నట్లున్న, నెరువయోగముగా నున్న, కదలికలేని, నందలనములేని, మన్నుదీన్న పేంజేరులంటి మనుష్యులు—ఎదుటివారికి ఎటువంటి సృందన కలిగింపలేనివారు, సమాజములో సజీవవ్యక్తులే అయినను, నవలలో ప్రాతలుగా నిర్జీవములు. తద్విప్లవముగా ప్రవర్తించు మనుష్యులు, సమాజమున రజా వజా లేనివారే అయినను నవలలో చిత్రీకరణమున ఆ ప్రాతలు సజీవములు.

దర్శిండు ధనవంతుడుగా, కలవాడు నిరు పేదగా, మార్కుడు ఉత్తముడుగా, ఉత్తముడు మార్కుడుగా, యునునిసంపత్వక్తికి తను చంపిన పాణుల గూర్చి కన్నీరు ప్రవించువాడుగా, దేవునిసంపత్ మను ష్యునికి తన నన్నెట్లు అసహ్యయే కలిగినవాడుగా,

యంత్రాలయమున పనిచేయువాడు కళాకారుడుగా, కళాకారుడు ప్యాక్షరీకూర్తిగా పరిణామము చెంది నట్లయితే, వారివారి జీవితము సమాజములో ఏరియగా మున్నను, ఏయే కారణములచేత పీడితులు తాడితులు అయినను, సంచలనముచేత, వ్యాధయవ్యని వల్ల, జీవిత గమనములో కుదుపులవల్ల ఆ వ్యక్తులు నవలలో ప్రాతలుగా సజీవములు.

పూర్వార్థ పరాయణులు, ఆధునికులు, ఎటు మారినను, కేపిటలిష్టులు సోషలిష్టులు ఎటు పరిణ మించినను, మంచితద్వల ప్రసక్తి అటుంచి ఆ వ్యక్తులు నవలలో ప్రాతలయినప్పుడు. ఆ ప్రాతలు సజీవములు.

ప్రతిదినము కళాకారకు పోవుచు వచ్చుచున్న విద్యార్థిలో ఏమి మార్పు లేకపోయినవో, ఆ ప్రాత నవలలో నిర్జీవము. ఏ మాత్రము మార్పు వచ్చినను ఆ ప్రాత సజీవము. మార్పు, పరిణామము నిర్జీవ ప్రాతకు సజీవత ప్రసాదించును. ఒక దశనుండి మరొక దశకు, ఒక స్థితినిదాటి మరొక స్థితికి చేరుకోవచ్చువాడు ప్రాతలు సజీవములగును. సమాజ గతమయిన పురుషుల నవలయందు ప్రాతలు కాలేరు. ప్రాతలయిన వ్యక్తులు సమాజమునుండి మాత్రమే రాగలరు. ఏ రచయిత అయినను, ఏ వ్యక్తిని అయినను ప్రాతగా స్వీకరించి చీల్చింది ఆ ప్రాతనంటి అనేక వ్యక్తులను తలపించ గలిగినవో ఆ ప్రాత సజీవము. రచయిత శక్తి సామర్థ్యములనుబట్టి ప్రాతల సజీవత, నిర్జీవత వ్యక్తమగును.

ఆధునిక నవలయందు రచయితలు చాలవరకు సజీవప్రాత సృష్టి చేయగలుగుచున్నారు. రచయితల మాటవేరు. సృజన దూరముగా, కల్పనామయముగా, జీవితమునకు దిష్టముగా, విదేని మంచి గుణమునో, చెడ్డగుణమునో వ్యక్తీకరించుటకో అనునట్లు ప్రాత సృష్టి చేయుచున్నారు.

సమాజమున పూర్ణ పల్కుడుపడుకాని, (గంధీజీ యందు లోపములు చూపినవారు లేకపోలేదు) పూర్తి దుష్కర్ముడు కాని (పాతకునియందును గుణముకా చూపిన వారున్నారు) లేదనుట వివాదాంశము కను పోవచ్చును. ద్వంద్వవర్తితులు లేరు. ద్వంద్వముల కలయికలో మాత్రమే మనుజుల మనుగడ. ఎక్కువ

మందివాడు, ఎక్కువ చెడ్డవాడు నవనాటములో నుండురుకాని పూర్తి నత్తురుషడు, పూర్ణముడు నవనాటమందుండుటకు అవకాశము లేకున్న నవనాటమునలేని వ్యక్తులను పాత్రలుగా సృష్టించుట నవనాట చిత్రలేఖనము కాదు.

భాష మృతము, అమృతము అయియుండును. మృతభాషకాని మృతవర్ణియుండున్న భాషకాని నవలా రచనమునకు స్వీకరించిన నవనాట వ్యక్తికరణము సార్వముకాదు. మృత్యు నవనాటము దైన వృద్ధునకు మాత్రయోవవారంభ దశయందున్న యువతిని యిచ్చి పెండ్లిచేయుట ఎంత తగనిదిగా భావించబడునో, అటులనే మృతావస్థ యుండున్న భాషలో నవల వ్రాయు యత్నము నెమరితము కాదు. ఇప్పుడు సామాన్యకరణముపొందినవ్యవస్థలచేత కంగీకరింపబడనగు వ్యావహారికములనే నవల వ్రాయుట ఉచితము. అదియే రచయిత లెందరును స్వీకరించుచుండిరి. తద్విషయమున కొందరి ప్రసక్తి ఇలాప్రస్తుతముకదా!

వ్యావహారికములో - విశాఖపట్టణము శ్రీకాకుళము ప్రాంతపు మాండలికము, ఉభయ గోదావరుల మాండలికము, గుంటూరు-విజయవాడం భాషాపద్ధతి, తెలంగాణ భాష, రాయలసీమ భాష, - ఇదు రోజులు స్థూలముగా గోచరించును. అందరి మాతృభాష ఆంధ్రమే అయినప్పటికి మాండలికములు సామాన్యములైన అందరికిని అందుబాటులో లేవు. అర్థముకావు. ఒకమాండలికమునందు నవల వ్రాయుట, ఆ మాండలికమును వెలుగులోనికి తెచ్చు ప్రయత్నము నందు ఉచితమేకాని, నవలావయోజనము దృష్టిలో ఆలోచించిన ఎడల అనుచిత మనిపించక తప్పదు.

స్వీకృతలిప్యతము కారణముగా, ఒకప్రాంతపు మాండలికమును ప్రయోగించు రచయిత ప్రశంసా పాత్రుడు. రచయిత తనంత తానుగా మాండలికమును ప్రయోగించక, ప్రాంతాలన మాండలిక ప్రభేదము చొప్పునకు - యుచితము. ఇదు ప్రాంతముల మనుష్యులు ఐదుగురు ఒక్కచోట కూడినప్పుడు, భిన్న మాండలికములు ప్రయోగించుచు, అనగా ప్రాంతాలన వలె వలించుచు, సామాన్యకరణము పొందిన వ్యావహారికమునందు రచనచేయు రచయిత మిక్కిలి ప్రశంసా పాత్రుడు.

అమృత మాతృభాష ఎప్పుడును పౌరయు స్పందనమును ప్రతిధ్వని చునదిగా నుండును. మాండలికము మరింత పౌరయుక్తిర్లకము. అయినను మాండలికమునందే నవల సంతయును వ్రాయుటచేత ఇతర ప్రాంతమువారిం కది అర్థవంతము. పూర్ణభావ స్ఫూరికము కాలేకపోవచ్చును. భిన్నమాండలికములు ప్రాంతల సంభాషణమున ప్రయోగించి, ప్రసిద్ధవ్యావహారికము నవలాభాషగా ఏర్పరచి రచించబడు నవల కొరకు ఆంధ్రసాహితీ ఐగియి ఎదురుతెచ్చులు చూచు ననుటలో సందేహములేదు. ఇట్టి రచనలు శ్రీ రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి, శ్రీ సీరంకి దక్షిణమూర్తి తదితరులు వ్రాయుగలరని ఆశించవచ్చును.

సంభాషణలు నవనాటమును సందర్శించే నమర్తములు. భాష అమృత మునప్పుడు సంభాషణము చైతన్యవంతము, నవలాగత నవనాటప్రకాశకము.

సంఘమునందు సంభాషణ చతుంతలో కూడినది. కొందరు ఒకటి రెండు మాటలతో ఎంతయో విషయమును తెలుపగలరు. మరికొందరు ఎన్నియో మాటలు వ్యర్థముచేసియును పౌరయుగత విషయమును వ్యర్థముగా చెప్పలేరు. అంగిక చేష్టలవలన అనంత విషయ మందగించారు, నేర్చుకుంటు, వాక్యములకు మధ్య పరమార్థము ప్రతిష్ఠించగలవారు చెప్పిన మాటలుకంటే, చెప్పని మాటలలో పౌరయుగత భావము ఇమిడ్చి వెలుకగలవారు ఎందరో కలరు. అటు నంటి మనుష్యులమధ్య సంభాషణము వ్రాయుటగుట విజముగా ప్రతిభావంతునకుకూడ పరీక్ష. అట్టి సంభాషణములవలన నవనాటమును ప్రత్యక్షీకరించవచ్చును.

భార్య భర్తలమధ్య సంభాషణములో ప్రత్యర్థి విషయమునకును భావవంతుడకూడా విన్ను ధీమించడు'నంటి వెలుకులు జాగ్రూకతగల రచయిత వలె కిందడు. ఆ వెలుకులు నవనాట సాక్షాత్కారము చేయించలేవు. జీవితము కవిత్వమువలె, కల్పనవలె నుండకపోవచ్చును ఎక్కడో ప్రయోగించబడిన ఒండు రెండు నల్లులు సర్వసామాన్యముగా భావించుట తగినది కాదు. సభాముగా మాటలాడుకొనుటలో ప్రయత్నము కాని విధానము రచనములో చొప్పునకు దోషమే యగును.

నవలా రచయితల కొద్దిమంది, రచయితలు

అలో మరొకరిమంది అనిపాతముగా నుండు సంభాషణములు నిరాపాతముగా వ్రాయుచుండుట రసజ్ఞులు ఉచితజ్ఞులు గమనించిన విషయమే! అది పరిహార్యము.

అర్చ వ్యర్థి కమణముల మాటకేమికాని, ఆంధ్ర నవలా ప్రపంచమున అధికముగా సంభాషణ చాతుర్యము ప్రబలావేయము. సమాజమును వేత్తవర్తముగా చూపు నంత సముజ్జ్వలము.

సన్నివేశ చిత్రణమువలన నరనుడయిన రచయిత సమాజ చిత్రణము పొందినవలెడు. ఈ విషయమున సన్నివేశాంతము, విధిన్న మనస్తత్త్వములుగల పాత్రలు ఏకవిషయమును, ఒక విషయమునకు సంబంధించిన ఇతర విషయముల గూర్చి సంభాషణము, దిన్న పాత్రల ఏకస్థలమున సమావేశ మగుటయందలి అగత్యమును, అవసరమును కూలంకషము వహింపగల రచయిత చక్కని సన్నివేశ కల్పనము, సమాజ సహజముగా చేయగలడు. చిత్రించగలడు.

వూర్ణము వర్ణంలో ఇటువంటి సన్నివేశములకు రచయితలు తెట్టునీడలు అటువట్టులు. అవి మార్పు చెంది పార్కులో రేడియోయన్న ఇంటి ప్రాంగణములోనికి సన్నివేశాంతములు మారినవి. పట్టణములలో కల్లులు వినోద స్థలములు అప్పటికి ఇప్పటికి మన్నవి. సన్నివేశ స్థలములు ఎన్నియయినను కల్పించవచ్చును. ఎన్నియయిన స్వీకరించవచ్చును.

సన్నివేశములో సంభాషణ సమగ్రముగా పోషించగల రచయిత ఉత్తముడు. వ్యక్తుల భావ శాబల్యము విశేషముగా పరిశీలించవలెను. అందరును ఏకవిషయమును నలుకగలిగినను, అనేక విషయములలో అధిష్టతయును మనస్సునుండి విహర్షిత మగు ప్రత్యేక విషయంతరంగముగా అంతరముద్రయొందిరిను. ఆ నేర్పును రచయిత రచయిత చూపగలడు.

సన్నివేశమునందు సాహిత్యముగా ప్రవక్తములగు విషయములు, స్థలములు, పాత్రలు వీనికి అనుగుణముగా నుండును. అంతర్యామినిగా కథ పాగుచున్నను, శృంగార పోషములు, లోకాధిరామాయణము, జాతీయాంతర్యామినిగా రాజకీయములకు, ఇప్పుడిప్పుడు వీనిమాలగూర్చి ప్రవంగము కలగవచ్చును.

వక్రముగా సమాజమును చిత్రించగల రచయిత కథాకథనమును కుంటువడకుండ సన్నివేశములు కథాకథనమునకు అనుకూలములుగా మార్చుకొని రచన చేయగలడు. నవలా రచనములో ప్రథమ తరమునందలి రచయితలు ఈ విధమయిన సన్నివేశ సత్కారము నవలలకు వాఙ్మకుగా కల్పించగలిగిరికాని, మరి తరము రచయితలలో సన్నివేశ కల్పనమందలి నేర్పు క్రమక్రమముగా అడుగంటుచున్నదని చెప్పక తప్పదు. కాని, అవసరమయిన సన్నివేశములు కల్పించుకొన్న మరితరము నవలా రచయితలు, అవకాశ మున్నంతవరకు సమాజ చిత్రీకరణము చేయగల్గిరి.

సన్నివేశములు, సంభాషణలు కొన్నిసాంఘిక నవలలయందే తెలుగుదనము ప్రదర్శించే లేకపోవుచున్నవి. దానికి కారణము ఇతర భారతీయ, భారతీయేతర నవలలలోని ధోరణులు సంతోషించుకొనుట. ఆంధ్రసమాజము. ఇతర సమాజముల పద్ధతులు స్వీకరించిన, తనలో విలీనము చేసికొనిన చింతలేదు, తద్విన్నముగా వ్రాయబడిన భాధ.

భారతీయుల రూపరేఖలలో ఎంతయో వైవిధ్యమున్నది. ఉత్తరప్రాంతము వారికిని, దక్షిణప్రాంతము వారికిని భిన్నత గోచరించును. ఆంధ్రులకు తదితరులకు రూపరేఖా విభేదము స్పష్టము. తెలుగువారు స్థూలముగా ఒక్కతరువే ఉన్నను సూక్ష్మముగా బహువైవిధ్యము, ప్రాంతము, మతము, కులము కారణముగా. అకారములయందు, ముఖవిర్మాణము నందు, శారీరకవర్ణములయందు, కట్టుబొట్టులయందు ప్రత్యేకముగా నుండునది ఆంధ్రుల సమష్టి వ్యవస్థ.

ఒక తెగ నవలలయందు పాత్రల రూపరేఖలు వర్ణనము పేరునకు మాత్రమే! పాత్ర స్వరూప స్వభావముల తులనోని నుండదు. ఆ తెగ నవలలలో ఏ ఒక్క నవల చదివినను, తక్కుంగల నవలలను తడవ వినిలేదు. శరత్ నవలా ప్రభావము యువతరముపై మిక్కుటము. కొంతవరకు నది సత్సంగియే కాని, ఆంధ్రత్వము అడుగుననడు అవకాశము స్పష్టము.

రూపరేఖా వర్ణనమువలన నవలలయందు తెలుగుదనము సముపార్జించవచ్చును. తమోంముగా సమాజ

మును చిత్రించవచ్చును. మొదటి తరము రచనము లలో ఈ విధమయిన సమాజము గోచరించును.

వ్యక్తి పరిణమించుచున్నాడు. వ్యవస్థ మారు చున్నది. దేశము పరిణామము పొందుచున్నది. ఈ యుగధర్మములో మార్పు, వేగము రెండు విశిష్ట గుణములు. దేశాంతర రాజకీయములు దేశాంతర రాజ కీయములగుచున్నవి. ఇతర దేశీయ జీవిత విధానము భారతదేశములో ప్రవేశించినది. ప్రాచీన సమాజస్థితి మాత్రరూపము దిద్దుకొన్నది. పల్ల జీవితము పట్టణము నైపు మొగుచున్నది. వ్యవసాయము స్థానములో పరిశ్రమలు లభిస్తున్నది చెందుచున్నవి. యుగధర్మమయిన వేగమును ఆధునిక మానవుడు అందుకొను యత్నము చేయుచున్నాడు. ప్రతి వ్యక్తియును పంక్తిమిత స్వీకరం త్రము సంగ్రహించుకొనవలెనని బోధింపబడుచున్నాడు. ఒకవిధమయిన అవ్యవస్థనుండి మరొక విధమయిన వ్యవస్థనైపు ఆంధ్రసమాజము ప్రయోజనము చేయు దశయందున్నది ఈ యుగసంధి ఉత్తమ రచనములకు ఆటపట్టు కావలసియే ఉన్నది. కాని యుగధర్మము, తండ్రిగణములు పనుగముగా స్థాపించగల రచన తెలు వడలేదేమో ననిపించుట సహజము. ఈ కాలము ఉత్తమ రచనలు జరిపించితిరును. ఇంతవరకు ఆ నృసి జరుగలేదు. ఇక జరుగ వచ్చును.

ఇప్పటి తెలుగు సమాజమును చిత్రించిన

నవలలు చాల కలవు. భారతదేశములో ఆంధ్ర నవలా పాపిత్యము సముచితస్థానమున మున్నది. చాగ్గవస్థాన ముండవచ్చును. ప్రథమ స్థానమును ఆర్జింపగల సమర్థులయిన రచయితకు ఆంధ్రదేశమున కొరతలేదు. ప్రపంచమున ప్రసిద్ధ స్థానమును పొందగల నవలా నృసి అద్యతన భావిలో ఆవిర్భవించవచ్చునని ఆశించ వచ్చును.

పరిణామ దశావస్థితము, అందోళనాయుతము సమస్యనిహితము, అంతర కేజమును అంగీకరించునది అయిన సమాజము ఉత్తమరచనలు వృజించు అవ కాశము కలిగియుండును. అన్ని అందాల ఆంధ్రత్యము వాశాంక్షించు రచయితలు ఆంధ్రత్యమే మూర్తి దాల్చి నట్లున్న నవలలు రచించెదరని సమ్మతమును. నను ర్దుడు, ప్రతిభావంతుడయిన రచయిత తెలుగు సమాజమువే చిత్రించవలెనను సంకల్పముతో నవలా రచనమునకు పూనుకొన్నచో, ఏ లక్షణము స్వీక రించినను స్వీకరించకపోయినను, ఉత్తమ నవల సృజింపగలడు.

తెలుగువారల జీవితము, తెలుగు సమాజమును భావితరాంవారికి భద్రముగా చూపుటకు, మా నవల ఇది యని ఆంధ్రులు, ఇతర రాష్ట్రాల్లో దేశాంతో పగర్పముగా చెప్పుకొనుటకు, తగిన వచన అవినాశం ములో ఆవిర్భూతి చెందునని నిహిత విద్యార్థుల సమాకాంక్ష!

১৯৩৭-৩৮ ১৫ ১৯৩৮

[illegible]

[కథలు, రచన: ముప్పా రంగనాయకమ్మ,
 ప్రచురణ: విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయ
 వాడ-2. వెం: రు. 3/- ఫుటలు: 196]

'నాకు చచ్చిపోవాలని వుంది...' 'నవ్వించి జారిల్లి' అనే రెండు కథలూ ఒక సమయనే ఇతివృత్తంగా తీసుకున్నాయి. ఇది వైతిక సమయ. వివాహాలయైన స్త్రీకి నరపురుషుడిమీద మనస్సుపోవటం. మొదటి కథలోని వరంక్షి, రెండవ కథలోని హేమ, సంస్కారంలో, పరిస్థితుల్లో, పొందుతున్న భర్త పోష్యంలో భిన్నత్వం కంటాడు. వరంక్షి భర్తకు 'సెక్స్' తెలియదు. అతనికి పుంస్త్వం ఉన్నదో లేదో వ్యవస్థగా కథలో చెప్పకపోవడం తోచింది. మగవాళ్లలో ఇంత అమాయకులు వుంటారా? అది అమాయకత్వం అని మాత్రం ఎలా అనుకోవటం? ఓ. ఏ. చదివిన వ్యక్తికి కనీసపు రోకజ్జానంకూడా లేకపోవటం ఏమిటి వాఖర్మగాకపోతే అనే వరంక్షి వాక్యంనుబట్టి, 'ఏదెనిమిదేళ్ల దాంపత్య జీవితంలో వరంక్షి అనుభూతులన్నీ నిస్సారమైనవే' అనే రచయిత్రి వాక్యమిబట్టి వరంక్షి భర్త నపుంసకుడని తేల్చుకోవాలి. వరంక్షి శర్మ అనే వక్రింటి పురుషుణ్ణి నూచనగా అవ్వనిస్తుంది. తీరా శర్మ వరంక్షికోసం వచ్చినప్పుడు జరిగిన సంభాషణ వట్టూలుతప్పి, చివరకు వరంక్షి తన కేకోరికాలేదనీ, తనకు 'చచ్చిపోవాలని వుందనీ' చెప్పడంతో కథ ముగుస్తుంది. శర్మకూ వరంక్షికి మధ్య జరిగిన సంభాషణని రెండు మూడు విధాలుగా అర్థం చేసుకునే అవకాశం కల్పించింది రచయిత్రి. 'నీలాంటి దొర్నా గ్యూరాలుంటే నిజంగా నాకెంతోజాలి' అని శర్మ అనటం మూలాన్నే, వరంక్షి కోరిక నీళ్లు గారి పోయిందనుకునే అవకాశం ఒకటి. 'ఇప్పుడంతా ప్రభుగానే తోస్తుంది. నీతినియమాల సంఘం ఎన్నటికీ నన్ను నీమర్రించదు. మీరుకూడా నిలువ పోగొట్టుకోన్న నన్ను లక్ష్యపెట్టరు' అని వరంక్షి అనటంవల్ల, వరంక్షిలో సంఘాన్ని గూర్చిన భయం అమె కోరికను జయించింది అని అన్వయించుకునే అవకాశం రెండు. సంఘాన్ని గూర్చిన భయంకంటే, వరంక్షిలో సహజమైన ఆత్మాభిమానం జయించింది. శర్మకూపే వట్టి 'జాలి'ని అమె అంగీకరించలేక పోయింది, అనే అన్వయానికిగల అవకాశం మూడు.

పోలే నివారణముగఁగి మూచించిన పరిష్కారం 'ఆత్మ పాత్య' - సాప్తాహికంగా, అర్థం లేకుండా వుంది. సంఘసంస్కర్తలు విదాకుల్ని ఆమోదిస్తారు. చలం వంటి రచయిత స్త్రీ కర్తవ్య వుష్కంగా తేల్చి చెబుతాడు. రచయిత ఈ రచనలో కేవలం సమస్యను చీలించడమే ధ్యేయంగా పెట్టుకున్నదేమో అంటే చివర ఆమె చేసిన ఆత్మపాత్యమాచన, వ్యక్తపరచిన నిష్పూహ, అందుకు భిన్నంగా వున్నాయి. అందులకు ఈ కథ, రచయిత ఆలోచనా వైప ల్యాన్సి, ఆమెలో సంకోచాన్ని వ్యక్తంచేస్తూ అగి పోయింది. అయినప్పుడు పొందిన సాహిత్య ప్రయోజనం ఏముంటుంది!

రెండవ కథలో హేమకు కలిగిన ముసళ్ళాచరణానికి ప్రతిగా ఆమె భర్త ఉదాత్త నైతిక ప్రవర్తనను గూర్చిన సంఘటన కూర్చబడింది. ఒకానొక దరిదురాలు. పతిత, అతల్లి తన ఆచవరంకోసం, డబ్బుకోసం ఆహ్వానిస్తుంది. ఆమె అందగత్తె. కాని హేమ భర్త ఆమె అందానికి చలించడం; ఆమె దీనస్థితిని గ్రహించి, అవసరమున్నదబ్బు యిచ్చి, తను చేసిన మంచినివి భార్యకు వివేదిస్తాడు! తత్కారణంగా హేమలో ప్రబోధం కలిగి, ఆమె మనస్సు క్షాళనం పొందుతుంది. ఈ కథలో రచయిత చెప్పదలచుకున్నది: - పురుషుడు మంచివాడైతే స్త్రీ కూడా మంచిదవుతుందని! ఇది కూడా రచయిత తీసుకున్న సమస్యకు పరిష్కారంగా తోచదు! ఏమంటే, పురుషుడు నియమబద్ధుడు కానప్పుడు, స్త్రీ కర్తవ్య మేమిటో నూటిగా చెప్పడానికి నిరాకరించడం, మరిగి రచయితలోని ఆలోచనావైఖర్యాన్ని సంకోచాన్ని వ్యక్తం చేస్తోంది. ఇలాంటి సమస్యలు 'ఇచ్చిపుచ్చుకునే' 'బేరసారాల' వీరి మీద పరిష్కారం కావు! ఇవి ఆధ్యాత్మికమైన సమస్యలు; వ్యక్తి ఆత్మజ్ఞానంతో, సంస్కారంతో ముడిపడి పడినవి. 'మనస్సు' చలించినంతమాత్రాన మన వివేకం ఏమాత్రం? ఏ ముఖదుఃఖాలు అంచనా వేసుకోలేని హీనస్థితిలో ముప్పున్నానని అనుకోను... ముఖదుఃఖాల్ని పరితాల్చి అంచనా వేసుకుని భయపడి; మనస్సుని విగ్రహించుకోవడం ఎంతవరకు? మనస్సు చలించడమంటే అది 'ఎటువంటి' వాంఛల్యమో ఎవడు నిర్ణయించ గలరు? సుధృఢగతివారి నీతిని, సూర్యుడనూ, చలం, డి. హెచ్. లాకెష్ నంటి రచయితలు విమ

ర్శించుటలోగల అంతర్భూతి మిదే! ఏ వాంఛల్యమైనా అది ఆత్మవిమర్శకూ, వివేచనకూ క్రితాంత ముట్టి, అట్లడినుంటి వ్యక్తి తన మనోవాక్యాయుక్తంలో నితాయితీకి ప్రాధాన్యమువ్వకలిగినప్పుడే, వ్యక్తిలో పెరుగుదల వుంటుంది. స్వాత్రప్రాయమైన ఒకానొక సాంఘిక సూర్యుడను, ఏయమాన్ని ఉర్లంఘించకుమా, మానటమా? అనేది అసంవ్యమైన, అర్థుజ్ఞాన తూవ్యమైన ప్రశ్న. ఒకానొక సాంఘిక నియమానికి, వ్యక్తిధర్మానికి సంఘర్షణ అసలు ఉన్నదా లేదా, అంటే దాని స్వరూప మేమిటి? అని విచారించటమే ప్రయోజనకారియైన ప్రశ్న. రచయిత ప్రాచీన పై రెండు కథల్లో, మొదటి కథలోని వరండ్లీ పురర్థు మేమిటో విశ్చయించుకోలేని ఆకక్రతలో 'ఆత్మపాత్య' చేసుకుంటానని ఏడ్చుతుంది. బెదిరిస్తుంది! 'రెండవ కథలో హేమ తన భర్తాన్ని, భర్త ప్రవర్తననుచూసి పరిదిద్దుకున్నది! కాని ఈ రెండు కథల్లోనూ రచయిత సమస్యను రూపొందించిన తీరు సంఘరంగానూ, కేవలం సాంఘికమైన స్త్రీ పురుష ధర్మాలలో భిన్నత్యాన్ని విమర్శించేదిగానూ వుండి, వైఫల్యానికి దారితీసింది. రచయిత ఆత్మవరంగా ఆలోచించడం ప్రారంభించినప్పుడే, సాహిత్యంలో ఆమె ఆలోచన పరిమితుంది.

—ఆర్. ఎస్.

గాజు కిటికీ

[కథల సంపుటి. రచన: శ్రీ రాధాగిరి పోతరాజు. ప్రకాశకులు: వికలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, ఏలూరు రోడ్; విజయవాడ-2. వెల: 2-50.]

ఈ సంపుటిలో మొత్తం నది కథలున్నాయి. అన్ని కథలూ ఇతః పూర్వం ప్రసిద్ధాంధ్ర వ్రాతకంలో ప్రచురించబడినవే...

ఏదిగ వ్రాతకంలో వేడు విరివిగా వస్తున్న సాహిత్యంలో మంచి అభిరుచులుగల పాఠకులచేత 'జన'విపిందగలిగిన రచనలు కొన్ని వుంటున్నాయి. జీవితాన్ని విశేషంగా పరిశీలించి రచనలో విగ్రహం మాపిస్తూ చక్కని రచనలు చేయగల రచయితలూ పలువురున్నారు. ఆయా కథలు, ఆయా సంచికలలో పాటుగా మరలన పడిపోకుండా పుస్తకరూపంలో వెలువడటం ఎంతైనా అవసరం. అయితే, ప్రతిభా

వంతులైన రచయితలు కూడా అన్ని అత్యుత్తమ రచనలై వేస్తారని ఆశించడం అత్యంత కాబట్టి, వారి రచనలలో ఉత్తమమైన వానిని మాత్రమే ఎన్నికచేసి ఒకవంట చేర్చి పుస్తకరూపంలో వెలువరించడం మంచిది. ఇటీవల వెలువడుతున్న కథల పుస్తకాలను పరిశీలిస్తే, కొంత పేరు తెచ్చుకున్న రచయితలూ రచయితలూ తమపేర ఆచ్యయిన (వతి రచనమా (దివరకు అషామాషీ ఉత్తరాలను కూడా) పుస్తక రూపంలో వెలువరించాలని కుతూహలపడుతున్నట్లు విదితమవుతుంది. ఆ ధోరణి అట్టే మంచిదికాదని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఎన్నక అశిది రచయితలూ, పుస్తక ప్రకాశకలూ కూడా జాగ్రత్తగా పట్టించుకో వలసిన అంశం...

'గాడా కిటికీ' పేరుతో వెలువడిన ఈ సంపుటిలో పైన చెప్పబడిన ఎన్నక స్పష్టంగా కని పిస్తున్నది. కేవలం ఉబునుసాకకు కథారచన సాగించే వేటి వెలుపురు రచయితలవలె కాక ఈ రచయిత చిత్తశుద్ధితో జీవితాన్ని విశిష్టంగా పరిశీలించి తనకు కావలసిన ఎన్నపును ఎప్పుకొని, అవసరమైన ఉద్దేశాలకు రోమగాజులా విగ్రహంతో కథారూపంలో మల న్నవ్వాలని ఆసించి రీతురుంది.

'గాడా కిటికీ' ఈ సంపుటి మొత్తం మీద ఉత్తమ రచన. ఒక జీబువొంగ డైరీలో ఒక పేజీ యిది. అతని ఆలోచనలూ, అతడు వేసే ప్రకారాలూ, అతని పరిశీలనా, దివరకు అతనిలోని మానవత్వపు కదలిక, అందు కతడు వెల్లించవలసినవన్నీ మూల్యమూ...ఇవన్నీ చక్కగా నమస్తాల్లో కుదిరి పాఠకుల హృదయస్పందిగా సాగింది రచన...

'కంపు' కథలో మేష్టారిచ్చిన 'హోంవర్క్'

చెయ్యని పిల్లవాడు, మంత్రిగా రచరికే మున్నీగా పున్నదని లేడియోలో వివి బడికి వెలపు ముందరిని ఆశించాడు, ఆ బాలుని మనస్తత్వం మేష్టరుకే గాక పాఠకుకు కూడా నవ్వు తెప్పించక మానదు... 'లోయలు' కథలో బీది దాసీపట్ల కనికరం చూపించి అందువల్ల ఆమె మరింత హింసకు గురి కాగా క్షోభించిన మంచి యువకడి మనస్తత్వాన్ని రచయిత నమర్తంగా నిర్వహించారు... 'మయనధో' చొరవలో, కొంచెం మోసంతో ప్రవర్తించే శ్రీనివాసులు క్రమంగా పెద్ద పలుకుబడిగల వ్యక్తిగా వెలపుటే కావడం అతని అక్కగారికే కాక మనకూ ఆశ్చర్యకరమైన విషయమే. వేటి కొందరు అవకాశవాదులైన రాజ కీయవాదులుకు మీద ఈ కథ మంచి వ్యాఖ్యానం... 'ముష్టివాళ్లు' కథలో అధికారంలో ఉన్న వ్యక్తిచేత తమ పనులు తమ కనుకూలంగా పరిష్కారం చేయించుకునేందుకు ఉపగ్రహాలవలె తిరిగే పెద్దలం పొట్లా, నారు వేసే ప్లాట్లూ బాగా చితిం చారు...రచయిత...

జిల్లేళ్లు, గృహోన్నాభాడు, శిక్ష, వాన, సాపులు...కథలు కూడా చక్కని రచనలు. 'వాన' కథ మార్కుడు "గీకిన పుండులా ఎర్రగా మండు తున్నాడు" అని ప్రారంభమవుతుంది. ఈ ధోరణి చిత్రం అనిపిస్తుంది.

మొత్తంమీద పది కథలూ రచయిత వ్యక్తి త్యాన్ని, అలోచనా ధోరణిని, రచనా సామర్థ్యాన్నీ తెలియజేసేవిగానే ఉన్నాయి. కథానికా ప్రయులందరూ అవశ్యం చదువలసిన సంపుటం యిది.

—పి.

అమృతాంజనం వాడి

శీఘ్రంగా నివారణ పొందండి

ప్రాణికంగా ఉండే బాధను నివారించుకోవడానికి తలనొప్పి, ముందులు ఎందుకు వుద్దుకుంటారు? వెప్పిళ్ళన్న చోటుమీద అమృతాంజన రాపి అమోఘంగా శీఘ్రంగా నివారణమి పొందండి. ఏ అపాయం లేకుండా కండరాల నెవ్వలకు, తల వెప్పికి, బెయ్యకులకు ఇంకా కిళ్ల నెవ్వలకు అమోఘంగా గుణమిచ్చే అమృతాంజన 10 రకాల ఔషధాలు చేరిన మందు. అమృతాంజన గుండెబలుముకే కాక సాధారణ బలుములకు కూడా మంచి మందు. కొంచెంకొంచెమే ఉపయోగించవలసి ఉంటుంది కాబట్టి ఒక నీసా మీ టుటుంటాని కంకాలిపి నెలల తరబడి వస్తుంది.

అవనరానికి ఎప్పుడూ అమృతాంజన ఉంచుకోండి. అమృతాంజన 70 ఏళ్ల ప్రసిద్ధినిపొందిన నమ్మకమైన గృహఔషధం.

అమృతాంజన నొప్పులు బలుముల నివారణకు 10 రకాల ఔషధాలు చేరిన మందు. 9

అమృతాంజన రిమిడిర్
మద్రాసు - కొంకణి - కంకళ 31